

Netwerkondersteuning in buurt en wijk: Gewoon gezellig

M. Stouten-Hanekamp, MSc; Dr. Ir. M. Jager-Vreugdenhil; Dr. F. Bredewold; A. Velvis, MSc
Viaa, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

NETWERKONDERSTEUNING IN BUURT EN WIJK: GEWOON GEZELLIG

Resultaten van participerende observaties en interviews op vier plekken waar netwerkondersteuning plaatsvindt

M. Stouten-Hanekamp, MSc
Dr. Ir. M. Jager-Vreugdenhil
Dr. F. Bredewold
A. Velvis, MSc

Mei 2017

Netwerkkondersteuning in buurt en wijk: Gewoon gezellig

Rapportage van participerende observatie en interviews op vier plekken waar netwerkkondersteuning plaatsvindt.

Dit rapport is een uitgave van Viaa, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken en is mede mogelijk gemaakt met subsidie van de Provincie Overijssel

Uitgevoerd door het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

M. Stouten-Hanekamp, MSc

Dr. Ir. M. Jager-Vreugdenhil

Dr. F. Bredewold

A. Velvis, MSc

Mei 2017

Redactie en lay-out: J. Faber-Zijlstra

Afbeelding omslag: Prima Donna communicatieregisseurs

Werkplaats Sociaal Domein

Viaa, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s).

Woord vooraf

De afgelopen periode is onderzoek gedaan op vier plekken waar bezoekers met en zonder beperking komen door middel van interviews, observatie en bijeenkomsten met professionals en betrokkenen. Voor u ligt het resultaat van deze onderzoeksfase. De resultaten laten zien dat gezelligheid het belangrijkste argument is voor burens en vrijwilligers om betrokken te zijn bij de plek. De professionals zijn met voorbeelden van toegankelijke en multifunctionele ruimtes aan de slag gegaan. Hoe kunnen ze vorm krijgen en hoe verhouden deze 'open' ruimtes zich tot de veiligheid en wensen van de cliënten zelf? Een gedeelde verantwoordelijkheid tussen mensen met en zonder beperking maakt dat mensen zich plezierig en veilig voelen als ze samen komen op zo'n buurtplek.

Een mooie inhoudelijke aanvulling op de resultaten van de vorige tussenrapportage. Daarvan leerden we dat begrenzing, gezamenlijkheid en wederkerigheid factoren zijn die een rol spelen in het aangaan en/of onderhouden van contact.

Wat kan er van een sociaal netwerk verwacht worden? Zijn alle sociale netwerken even goed in staat ondersteuning te bieden?

En is het voor iedereen haalbaar om zelf zijn netwerk te onderhouden?

Hoeveel en welke ondersteuning van professionals is nodig? En wat kunnen gemeenten hierin betekenen? Wat zijn realistische verwachtingen?

Aan het eind van het onderzoeksproject hopen we antwoorden te hebben op deze en meer vragen rondom netwerkondersteuning in buurt en wijk. U bent van harte uitgenodigd om wat u leest in deze tussenrapportage in uw dagelijkse praktijk te gebruiken.

En ik kijk uit naar wat we nog meer samen gaan ontdekken in de volgende fase van dit onderzoeksproject.

Ina Huesken, voorzitter stuurgroep
Raad van Bestuur RIBW Groep Overijsse

Meewerkende organisaties

Mede mogelijk gemaakt door:

Inhoud

WOORD VOORAF.....	3
MEEWERKENDE ORGANISATIES.....	4
MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR:	4
SAMENVATTING	7
SUMMARY	9
HOOFDSTUK 1 NETWERKONDERSTEUNING OP VIER PLEKKEN ONDERZOCHT.....	11
1.1 ONDERZOEKSONTWERP	11
1.2. ACTIEONDERZOEK OP VIER PLEKKEN (FASE 3 T/M 5)	14
1.5 LEESWIJZER	16
HOOFDSTUK 2 OPERATIONALISERING	17
2.1 PARTICIPERENDE OBSERVATIES	17
2.2 LEERBIJEENKOMST	17
2.3 ONTWIKKELBIJEENKOMST.....	17
2.4 INTERVIEWS.....	18
2.5 ANALYSE VAN DE DATA	18
2.6 NADERE AFBAKENING GEBRUIKTE THEORETISCHE BEGRIPPEN	19
2.6.1 ‘Mensen met een beperking’, ‘mensen zonder beperking’, ‘vrijwilligers’, ‘buren’, ‘professionals’	19
2.6.2 ‘Netwerkondersteunende plek’, ‘plek’.....	20
2.6.3 Wederkerigheid, collectieve wederkerigheid, individuele wederkerigheid	20
2.6.4 Gezamenlijkheid.....	20
2.6.5 Begrenzing	21
HOOFDSTUK 3 ANALYSE: HOE WERKT ‘WEDERKERIGHEID’ IN DE PRAKTIJK?	23
3.1 MATE VAN WEDERKERIGHEID AFHANKELIJK VAN TYPE PLEK.....	23
3.2 MEER COLLECTIEVE DAN INDIVIDUELE WEDERKERIGHEID	23
3.3 WAT WORDT ER GEGEVEN EN ONTVANGEN ?	24
3.4 GEVEN DOOR MENSEN MET EEN BEPERKING EN ONTVANGEN VAN MENSEN ZONDER BEPERKING	25
3.5 GEVEN DOOR BUURTBEWONERS EN VRIJWILLIGERS EN ONTVANGEN VAN MENSEN MET EEN BEPERKING.....	26
3.6 ‘GEWOON GEZELLIG’	28
3.7 ‘GELIJKWAARDIGHEID IN CONTACT’	29
HOOFDSTUK 4 HOE WERKT ‘GEZAMENLIJKHEID’ IN DE PRAKTIJK?	31
GEZAMENLIJKE INTERESSE	31
GEZAMENLIJK DOEL	31
GEDEELDE LEVENSERVARING	31
4.1 GEZAMENLIJKE INTERESSE OF MOTIVATIE	31
4.2 GEZAMENLIJK DOEL: SAMEN AAN IETS WERKEN	33
4.3 GEDEELDE LEVENSERVARING	34
4.4 EFFECT VAN GEZAMENLIJKHEID:.....	35

4.5	GEZAMENLIJKHEID VERSCHILT PER TYPE PLEK	37
HOOFDSTUK 5	HOE WERKT ‘BEGRENZING’ IN DE PRAKTIJK?	39
5.1	BEGRENZING DOOR DE FYSIEKE LOCATIE	39
5.2	CONTACT BLIJFT BEGRENSD TOT DE PLEK.....	40
5.2	BEGRENZING IN DE TIJD.....	42
5.3	AFBAKENING VAN DE INHOUD VAN DE ACTIVITEITEN	43
5.4	AFBAKENING VAN PERSOONLIJKE GRENZEN	45
5.5	SPELEN MET GRENZEN VAN SOCIALE ROLLEN.....	47
5.5.1	<i>Vrijwilligers bepalen hun eigen rol</i>	<i>47</i>
5.5.2	<i>Verschillende rollen van buren en vrijwilligers</i>	<i>48</i>
5.5.3	<i>Rol van professional</i>	<i>50</i>
5.5.4	<i>Spelen met rollen vs. veiligheid</i>	<i>52</i>
HOOFDSTUK 6	DISCUSSIE EN CONCLUSIES.....	55
6.1	INVLOED VAN VERSCHILLENDE TYPEN PLEK	55
6.2	'GEWOON GEZELLIG' EEN GEWENSTE UITKOMST?.....	56
6.3	IN HOEVERRE IS ER AANDACHT VOOR ‘VEILIGE HAVENS’?.....	56
6.4	SPANNING TUSSEN WEL EN NIET DE BEPERKING ‘VOOROP’ STELLEN.	57
6.5	DIFFUSE ROLLEN EN WAT DAT BETEKENT VOOR AL DAN NIET SUCCES OP DE PLEKKEN.....	58
HOOFDSTUK 7	AANBEVELINGEN	59
7.1	HEB AANDACHT VOOR DE ROL (EN DOORONTWIKKELING) VAN DE <i>FYSIEKE</i> PLEK IN BELEID EN ORGANISATIE	59
7.2	MEER AANDACHT VOOR DE SPANNINGEN IN WEDERKERIGHEID, GEZAMENLIJKHEID EN BEGRENZING.....	59
7.3	MEER INSpraak EN INZICHT IN DE WENS VAN MENSEN MET EEN BEPERKING IN HET ONDERZOEK.....	59
7.4	NADERE AANDACHT IN HET ONDERZOEK VOOR DE DIFFUSE ROLLEN VAN PERSOON MET EN ZONDER BEPERKING.....	60
7.5	HERORIËTERING VAN HET BEGRIP NETWERKONDERSTEUNING ALS CENTRAAL THEMA VAN HET ONDERZOEK	60
LITERATUUR	61
BIJLAGEN	63
	BIJLAGE 1 OBSERVATIESCHEMA PARTICIPERENDE OBSERVATIE FASE 3 ‘VOLGEN EN DOORONTWIKKELEN VAN NETWERKONDERSTEUNENDE PROJECTEN’	63
	BIJLAGE 2 VRAGENLIJSTEN	65
	BIJLAGE 3 CODEBOOM.....	83

Samenvatting

Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de manier waarop contact tot stand komt tussen mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek en andere buurtbewoners. Het betreft een onderdeel van het meerjarig onderzoek 'Netwerkondersteuning in buurt en wijk', waarin gedurende vier jaar (2015-2018) wordt samengewerkt met een aantal zorgorganisaties (RIBW Groep Overijssel, Frion, MEE en Dimence (De Kern)), acht gemeenten (Zwolle, Zwartewaterland, Steenwijkerland, Kampen, Hardenberg, Dalfsen, Ommen en Staphorst), Hogeschool Viaa en de Universiteit voor Humanistiek.

De centrale vraag van dit onderzoek is:

Wat hebben verschillende groepen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking die in de buurt of wijk wonen nodig om een informeel sociaal netwerk op te bouwen of uit te breiden in hun buurt of wijk dat er aan bijdraagt dat ze naar vermogen kunnen deelnemen aan de samenleving?

In fase 1 van dit onderzoek is literatuurstudie gedaan, in fase 2 zijn de plekken geselecteerd waar het onderzoek in de praktijk zou plaatsvinden. Dit zijn:

- 't Noaberhuus in Dalfsen;
- Moestuin De Slinger in Steenwijk;
- Dag-, werk- en leercentrum De Ontmoeting in Zwartsluis;
- Wijkboerderij De Klooijenbergh in Zwolle.

In 2016 hebben de eerste participerende observaties plaatsgevonden op deze plekken (fase 3), hebben de eerste ontwikkelbijekomsten plaatsgevonden (fase 4) en is de eerste ronde interviews uitgevoerd (fase 5). Dit rapport betreft de tussenrapportage van deze fasen.

De resultaten van de interviews, observaties en ontwikkelbijekomsten zijn geanalyseerd aan de hand van een aantal kernbegrippen: wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing.

Wederkerigheid: op de onderzochte plekken wordt vooral collectieve wederkerigheid gevonden, minder individuele wederkerigheid. Deelnemers benoemen vooral wat ze aan de plek als geheel geven en wat ze er ontvangen, veel minder wat ze met individuele personen uitwisselen. Wat zowel mensen met als zonder beperking ervaren op de plekken is dat het er 'gewoon gezellig' is, dat ze het gevoel hebben erbij te horen. Dit komt vooral tot stand op de onderzochte plekken die een open, wijkgericht karakter hebben ('wijkgerichte plekken'), minder op de plekken die binnen een zorginstelling worden vormgegeven ('zorggerichte plekken'). Op de wijkgerichte plekken ontstaat meer dan op de zorggerichte plekken wederkerigheid en daarmee samenhangend ervaren de deelnemers op de wijkgerichte plekken ook meer gelijkwaardigheid. Dergelijke collectieve wederkerigheid wordt in de literatuur ook wel aangeduid als 'burger-vriendschap' (Machielse, 2016), en het gevoel erbij te horen wordt aangeduid als 'being in place' (Ootes, 2013), beide belangrijke voorwaarden voor mensen met een beperking om zich geaccepteerd te voelen in de samenleving.

Gezamenlijkheid: wat mensen helpt op de plekken om op een positieve manier met elkaar in contact te komen, is dat ze een gezamenlijke interesse of motivatie hebben, dat ze met de gezamenlijke activiteit ook een gezamenlijk doel hebben, of ook wel dat ze ontdekken dat ze een stukje levenservaring of achtergrond gemeen hebben. Gezamenlijkheid wordt vooral ervaren op de wijkgerichte plekken, waar ook het samen onderhouden van de plek zelf een belangrijke samenbindende factor is. De zorggerichte plekken zetten minder in op gezamenlijkheid, het contact bestaat met name uit hulp van een vrijwilliger aan iemand met een beperking, en dat hoeft niet per se om een activiteit te gaan waar beide evenveel interesse in hebben.

Begrenzing: de onderzochte plekken bieden een veilige omgeving doordat de plek zelf fysiek begrensd is en doordat er afspraken zijn over de activiteiten die plaatsvinden, de tijdstippen waarop die activiteiten plaatsvinden, en de taken die ieder heeft. Hierdoor zijn de plekken veilig voor mensen

met een beperking. Dit draagt eraan bij dat ze zich er prettig voelen, en meer van zichzelf durven laten zien, waardoor ze uit hun rol als cliënt kunnen komen. Op de plekken is dit zichtbaar doordat diverse mensen met een beperking zelf ook de rol van vrijwilliger innemen.

In de literatuur wordt dit beschreven als *microspaces* (Valentine, 2013): min of meer publieke plaatsen, waar ontmoetingen kunnen plaatsvinden tussen verschillende groepen. Dit moeten iets meer afgebakende plaatsen zijn dan gewone openbare ruimtes. Hall (2004) noemt dit 'safe place', Fincher en Iveson (2008) gebruiken de term 'third places': publieke maar toch wat afgeschermdde ontmoetingsplekken. Belangrijk kenmerk hiervan is dat op de plekken gezocht wordt naar de balans: zoveel openheid als mogelijk om nieuwe ontmoetingen tot stand te brengen, maar zoveel veiligheid als nodig om het contact met 'vreemden' prettig te laten verlopen. Op de wijkgerichte plekken licht de nadruk iets meer op de openheid, op de zorggerichte plekken meer op de veiligheid.

Opvallend is dat de contacten die er zijn op de plek zich niet of nauwelijks voortzetten buiten de plek: mensen komen bewust niet bij elkaar in het privédomein.

Naar aanleiding van de bevindingen worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Heb aandacht voor de rol van de fysieke plek in organisatie en beleid. Het bestaan van veilige collectieve plekken waar mensen met een beperking het 'gewoon gezellig' hebben met buurtgenoten, en waar ze niet alleen cliënt zijn, is van groot belang voor hen, ook als dat niet direct tot uitbreiding van het individuele netwerk leidt.
- Dat betekent dat de wens van mensen met een beperking zelf meer centraal moet staan: wat is hun eigen doel met het contact op de plek? Willen zij zelf de plek wel gebruiken als een plaats om hun netwerk te vergroten, of gaat het hen om gewoon gezellige ontmoetingen?
- In het vervolg van het onderzoek moet nader uitgediept worden wat het gevolg is van de onduidelijkheid van de verschillende rollen die mensen met een beperking op een plek innemen.

Summary

This report presents the midterm results of research on the ways people with an intellectual or psychiatric disability establish contacts with other people in their neighbourhood in four specific practical settings. The research is part of a prolonged research and development project in 2015 to 2018, conducted by University of Applied Science VIA in Zwolle and the University of Humanistic Studies in Utrecht, in close collaboration with several organisations in the field of care (RIBW Groep Overijssel, Frion, MEE en Dimence (De Kern)), and eight municipalities (Zwolle, Zwartewaterland, Steenwijkerland, Kampen, Hardenberg, Dalfsen, Ommen en Staphorst).

The central research question is:

What do different groups of people with an intellectual or psychiatric disability living in the community need to build and maintain an informal social network in their neighbourhoods' communities that contributes to their inclusion and participation in society?

In previous phases of this research, literature study was conducted (phase 1) and the settings to be studied were selected (phase 2). These settings are:

- Community house 't Noaberhuus' in Dalfsen;
- Communal garden 'De Slinger' in Steenwijk;
- Care center 'De Ontmoeting' in Zwartsluis;
- Communal farm 'De Klooijsbergen' in Zwolle.

In 2016 the first participatory observations took place in the studied settings (phase 3), policy makers and professionals discussed research results in meetings (phase 4) people with a disability were interviewed to define how their social network develops as a result of their activities in the studied settings (phase 5). The results of these research efforts are analysed using three key concepts: reciprocity in contact, collectiveness as ground for contact, and demarcation of the contact.

Reciprocity: the studied settings show the realisation of reciprocity on a collective level more than on an individual level. Participants refer to what they give to and receive from the setting as a whole, more than to what they give to and receive from specific persons. People with a disability as well as people without a disability experience the settings in Dutch as 'gewoon gezellig', which can be translated to 'just friendly' or 'just convivial', referring to the positive experience of a friendly atmosphere where they belong. This 'conviviality' is established more prominent in the settings with an open communal character than in the settings with a more sheltered care character. In the open communal settings, more collective reciprocity occurred and linked to this more equality between participants was experienced. The phenomenon of 'collective reciprocity' is found as well in other publications: Machielse (2016) mentions 'burgervriendschap' (civic friendship), Ootes (2013) describes the feeling of 'being in place'. Both emphasize the importance of these concepts for people with disability as conditions for inclusion.

Collectiveness: three forms of collectiveness are helpful to establish contact between people: a common interest, a common activity with a common goal, and a common background. Collectiveness is experienced more by the participants of activities in the open communal settings, where the joint effort to sustain the place (garden, farm) is also an aspect that connects people. The sheltered care settings do not emphasize on collectiveness in the same way, although participants conduct activities together, but more in a setting of an able person helping an unable person on a task (regardless of the interest of the able person in the specific task).

Demarcation: the settings studied provide a safe place because of their physical demarcation and because of a clear restriction of tasks to be done together on regular moments in time.

This contributes to the safety of the place, an important condition for people with disability to feel at ease. Feeling safe, they more likely dare to open up and show themselves in other than cliënt roles. In the settings studied, we saw people with disabilities taking the role of volunteer.

Valentine (2013): describes the importance of 'micro-spaces': more or less public, but also in a way sheltered places, providing conditions for safe encounters between strangers. Hall (2004) refers to such places as 'safe place', Fincher en Iveson (2008) use the term 'third places': public but safe settings. In such settings, it is all about finding the right balance between accessibility (in order to realise new encounters) and safety (in order to realise positive experience in the encounter with strangers). In the studied communal settings, the accessibility was emphasized, in the sheltered care settings, safety was stressed more.

A remarkable result of the study is that contacts established within the studied setting are not persistent outside this setting: people do not invite each other in their private domain, but restrict their contact deliberately to the public setting.

Based on the findings of this research, we recommend:

- To give more attention (in policy and implementation) to the role of physical collective places. Safe collective places where people with disability find conviviality and safety, not emphasizing their role as a cliënt, are essential for their wellbeing and inclusion. This is valuable regardless of the question whether they enlarge their individual sociale (caring) network or not.
- Preferences of people with disability should have more attention, also in the next period of research: what is important for themselves as a gain from the activities in the settings studied? Do they themselves expect or want to establish more individual contacts, or are they looking for just convivial and safe encounters?
- In the continuation of this research, special attention should be given to the way participants play with their social roles, especially the way people with disability are shifting from one role to another: is it contributing to their development, or is it a threat for the necessary demarcation?

Hoofdstuk 1 Netwerkondersteuning op vier plekken onderzocht

Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de manier waarop contact tot stand komt tussen mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek en andere buurtbewoners. Het betreft een onderdeel van het meerjarig onderzoek ‘Netwerkondersteuning in buurt en wijk’, gefinancierd door Provincie Overijssel. In dit meerjarige onderzoek (2015-2018 wordt samengewerkt met een aantal zorgorganisaties (RIBW Groep Overijssel, Frion, MEE en Dimence (De Kern)), acht gemeenten (Zwolle, Zwartewaterland, Steenwijkerland, Kampen, Hardenberg, Dalfsen, Ommen en Staphorst), Hogeschool Viaa en de Universiteit voor Humanistiek.

De centrale vraag van dit onderzoek is:

Wat hebben verschillende groepen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking die in de buurt of wijk wonen nodig om een informeel sociaal netwerk op te bouwen of uit te breiden in hun buurt of wijk dat er aan bijdraagt dat ze naar vermogen kunnen deelnemen aan de samenleving?

In de participatiesamenleving moeten mensen meer zorg voor elkaar dragen. De professionele zorg wordt afgebouwd en burgers moeten meer terugvallen op ‘eigen kracht’ en hun informele sociale netwerk.

Dit onderzoek richt zich dan ook specifiek op informele contacten van mensen met een beperking met mensen zonder beperking. Er wordt onderzocht of contacten met mensen zonder beperking het sociale netwerk van mensen met een beperking kunnen versterken. Op basis van opbrengsten van voorgaand onderzoek zijn er 4 plekken geselecteerd waar mensen met en zonder beperking samenkomen. Gedurende het onderzoek wordt onderzocht hoe de contacten zich vormen en ontwikkelen en welke factoren een rol spelen bij een duurzaam contact, wat de professionals nodig hebben om netwerkopbouw te ondersteunen. Centraal staat de vraag welke opbrengsten deze contacten hebben voor mensen met een beperking. Hoe helpt het hun in hun vermogen om deel te kunnen nemen in de samenleving, binnen- en buiten de plek.

Hieronder wordt kort beschreven hoe het meerjarige onderzoek is opgezet en welke plaats de hier gepresenteerde onderzoeksresultaten in dat geheel hebben.

1.1 Onderzoeksontwerp

Figuur 1 geeft een overzicht van het ontwerp van het onderzoeksproject

Fase	Deelvraag	Doel(en)/beoogde uitkomst	Methode + methodieken dataverzameling	Methodiek(en) data-analyse
1	Deelvraag 1: <i>Wat zijn sociale netwerken en wat kunnen we ervan verwachten?</i>	Theoretisch kader sociale netwerken en wat je daarvan kunt verwachten	Literatuuronderzoek sociale netwerken	Idem
2	Deelvraag 2: <i>Welke indeling in groepen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking kunnen we maken die helpend is om een preciezer beeld te krijgen van welke groep</i>	Indeling in groepen mensen met een verstandelijke en psychiatrische beperking	Expertgroepen	Iteratief proces, zowel inductieve content analyse als deductieve content analyse middels theoretisch kader vanuit fase 1

Fase	Deelvraag	Doel(en)/beoogde uitkomst	Methode + methodieken dataverzameling	Methodiek(en) data-analyse
	<i>welke vorm van ondersteuning nodig heeft en wat voor elke groep realistische verwachtingen zijn van de mate waarin zij kunnen participeren?</i>			
3	<p>Deelvraag 3a: <i>Wat is de beleefde effectiviteit van vormen van netwerkondersteuning die bedoeld zijn om mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking te ondersteunen bij het opbouwen of uitbreiden van een sociaal netwerk in de buurt en wijk?</i></p> <p>+</p> <p>Deelvraag 3b: <i>Wat zijn randvoorwaarden, belemmerende en bevorderende factoren die een rol spelen bij het stimuleren, uitbreiden en onderhouden van sociale netwerken van mensen met een beperking in hun buurt of wijk?</i></p>	<p>Inzicht in de beleefde effectiviteit (werkt het?) van netwerkondersteuningsvormen voor mensen met een beperking.</p> <p>Inzicht in randvoorwaarden/belemmerende/bevorderende factoren (waarom werkt het wel of niet?)</p> <p>Op basis van bovenstaande doelen: Doorontwikkelen van vormen van netwerkondersteuning.</p>	<p>Case study design</p> <p>4 x 20 uur participerende observatie</p> <p>Per vorm van netwerkondersteuning:</p> <p>3 focusgroepen met de alle belanghebbenden</p>	<p>Kwalitatief: Inductieve content analyse van zowel observaties als interviews</p>
4	<p>Deelvraag 5: <i>Wat moeten sociale professionals binnen en buiten de sociale wijkteams kunnen en kennen om de juiste ondersteuning te kunnen bieden aan mensen met een beperking en hun netwerk in het aanbieden van de onderzochte ondersteuningsvormen per gedefinieerde groep (dus naar aanleiding van uitkomst deelvraag 2 en 3)?</i></p>	<p>Mede op basis van uitkomsten uit fase 3 en 5: Handvatten voor sociale professionals</p>	<p>Focusgroepen met sociale professionals, maar ook andere belanghebbenden</p>	<p>Kwalitatief</p>
	<p>Deelvraag 6: <i>Hoe draagt gemeentelijk beleid bij aan het kunnen bieden van passende ondersteuning aan mensen</i></p>	<p>Mede op basis van uitkomsten uit fase 3 en 5: Aanbevelingen ten behoeve van gemeentelijk beleid</p>	<p>Focusgroepen met ambtenaren, maar ook andere belanghebbenden.</p>	<p>Kwalitatief</p>

Fase	Deelvraag	Doel(en)/beoogde uitkomst	Methoden + methodieken dataverzameling	Methodiek(en) data-analyse
	<i>met een verstandelijke of psychiatrische beperking en hun (potentiële) netwerk dat recht doet aan de diversiteit binnen de genoemde groepen?</i>			
5	Deelvraag 7: <i>Hoe zien sociale netwerken eruit tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en mensen zonder een beperking in hun buurt of wijk en hoe ontwikkelen deze zich door de tijd heen?</i>	Inzicht in de sociale netwerken van mensen met een beperking in hun buurt en wijk/contacten met mensen zonder een beperking. En specifiek: De duurzaamheid van sociale netwerken tussen mensen met en zonder beperking	Case study design Mixed methods, dus zowel een kwalitatief als kwantitatief onderdeel. Interviews met mensen met en zonder een beperking	Deels kwalitatief en deels kwantitatief
	Deelvraag 4: <i>Hoe kunnen sociale netwerken in de buurt en wijk bijdragen aan het ontlasten van familiale mantelzorgrelaties van mensen met een beperking</i>	De ontwikkeling van de sociale netwerken over een periode van drie jaar De gevolgen van eventuele uitbreiding van het netwerk voor de familiale mantelzorgrelaties van mensen met een beperking, bijvoorbeeld ontlasting van mantelzorgtaken.	Focusgroepen met familie/mantelzorgers	Kwalitatief

Figuur 1. Overzicht ontwikkelonderzoek: van fase tot methodiek.

Fase 1 en fase 2 zijn afgerond en de opbrengsten van deze fasen zijn in december 2015 gepresenteerd in het rapport ‘Netwerkondersteuning in wijk en buurt volgens literatuur en experts’ (Haarsma, Stouten-Hanekamp, Riphagen-Fikse en Bredewold, 2015). In deze fase is literatuuronderzoek uitgevoerd en zijn diverse bijeenkomsten gehouden met experts (cliënten, professionals, docenten, onderzoekers en beleidsmakers). Op basis van de uitkomsten is een keuze gemaakt om verder onderzoek uit te voeren op bestaande plekken in de wijk waar mensen met en zonder beperking samenkomen en waar de drie belangrijke stimuli voor duurzaam contact aanwezig zijn. De eerste stimulus is dat mensen met een beperking een helder afgebakende rol hebben en de duur en plaats van het contact begrenst is (‘begrenzing’). De tweede stimulus is dat er op de plek ingezet wordt op gezamenlijkheid, zodat mensen iets samen hebben om

hun relatie op te baseren (‘gezamenlijkheid’). De derde stimulus is dat er ingestoken kan worden op wederkerigheid in contact, waarbij mensen met en zonder een beperking beide iets kunnen geven en ontvangen (‘wederkerigheid’).

De vier concrete plekken waar dit onderzocht wordt zijn:

- ‘t Noaberhuus in Dalfsen;
- Moestuin De Slinger in Steenwijk;
- Dag-, werk- en leercentrum De Ontmoeting in Zwartsluis;
- Wijkboerderij De Klooienberg in Zwolle.

In fase 2 is de keuze gemaakt om niet te differentiëren naar kenmerken van mensen met een beperking, aangezien in-

zichten hierover en indelingen hiervoor teveel aan verandering onderhevig zijn, en bovendien de individuele beperking slechts één van de factoren is in de interactie. In plaats daarvan is eerst in de breedte gezocht naar alle factoren die een rol kunnen spelen in het tot stand komen van contact tussen mensen: op individueel niveau, op het niveau van de interactie en op het niveau van de context.

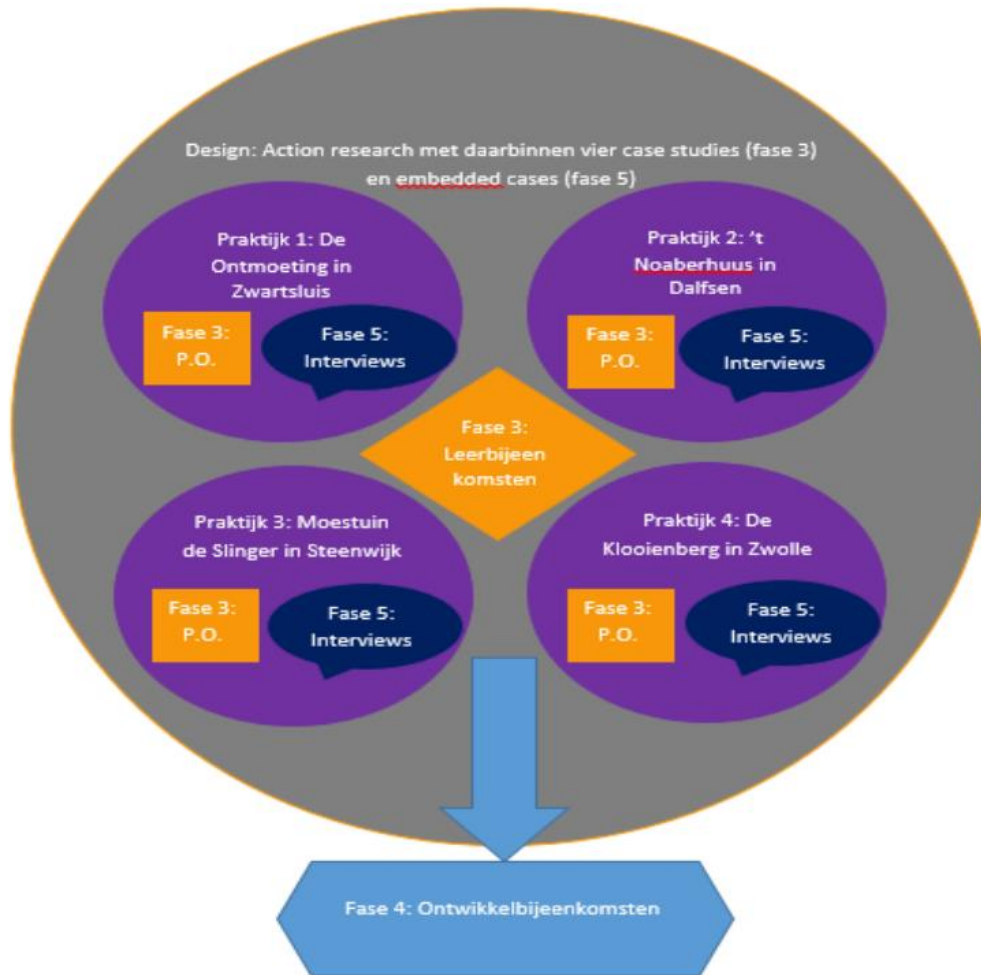
1.2 Actieonderzoek op vier plekken (fase 3 t/m 5)

Rond de vier gekozen plekken vinden concrete activiteiten plaats en daar wordt in fasen 3, 4 en 5 van het meerjarige

project op verschillende manieren onderzoek naar gedaan. Deze fasen van het onderzoek vinden gelijktijdig plaats:

- Participerende observaties op de plekken en leerbijeenkomsten voor professionals (fase 3);
- Ontwikkelbijeenkomsten waarin beleidsmakers, onderzoekers en professionals tussentijdse resultaten bespreken en die vertalen naar verbeteringen in de praktijk en het beleid (fase 4);
- Volgen van de ontwikkeling van de sociale netwerken van mensen met een beperking door middel van interviews (fase 5)..

In figuur 2. wordt schematisch weergegeven hoe de activiteiten uit deze fasen met elkaar samenhangen

1

Figuur 2. Schematische weergave onderzoeks-activiteiten fase 3 t/m 5

In 2016 hebben de eerste participerende observaties plaatsgevonden op de plekken en is de eerste ronde interviews uitgevoerd. Dit rapport doet verslag van de opbrengsten daarvan.

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de operationalisering en de gebruikte methoden en technieken beschreven en verantwoord.

In hoofdstuk 3, 4 en 5 worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd en worden aan de hand van deze resultaten discussiepunten aangestipt.

In hoofdstuk 6 worden deze discussiepunten samengevat en worden er vervolgens conclusies geformuleerd.

Hoofdstuk 7 sluit af met aanbevelingen voor het vervolg van het meerjarige project en aanbevelingen voor beleid en praktijk.

Hoofdstuk 2 Operationalisering

In fasen 3, 4 en 5 van dit onderzoek wordt een antwoord gezocht op de vraag wat de beleefde effectiviteit is van de onderzochte plekken voor de opbouw, de uitbreiding en het onderhoud van sociale netwerken van mensen met een beperking. Hierbij wordt gekeken naar randvoorwaarden en welke factoren een stimulerende dan wel belemmerende rol spelen in het aangaan van contact tussen mensen met en zonder beperking op de onderzochte plekken. Vervolgens is het de vraag hoe de deelnemers dit in de praktijk ervaren en wat dit betekent voor de ontwikkeling van hun sociale netwerk.

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe in de participerende observaties, interviews, leer- en ontwikkelbijeenkomsten is gezocht naar een antwoord op bovengenoemde vragen en op welke manier de drie centrale begrippen daarin gebruikt zijn.

2.1 Participerende observaties

In fase 3 van het onderzoek worden de netwerkondersteunende plekken gevolgd en doorontwikkeld. Dit is gedaan door 20 uur participerende observaties per plek. Tijdens de participerende observaties deed de onderzoeker mee met de activiteiten die worden gedaan. Er is sprake geweest van gefocuste observatie. Dat wil zeggen dat er bepaalde onderwerpen en gedragingen extra aandacht hadden voor de onderzoekers. Dit vanwege kennis die reeds opgedaan is in onderzoek voorafgaand aan dit onderzoek (Bredewold, 2014). Er is gewerkt aan de hand van een observatieschema, zie bijlage 1. De opbrengst van de participerende observaties is vastgelegd in verslagen, die meegenomen zijn als data in de analyse in Atlas ti (zie 2.5).

2.2 Leerbijeenkomst

Het doel van fase 3, de participerende observaties, is het doorontwikkelen van de netwerkondersteunende plekken.

Dit betekent dat zij aan de hand van uitkomsten van het onderzoek de plekken willen verbeteren. Na afloop van de eerste fase, de participerende observaties, vinden er in totaal drie bijeenkomsten plaats waarbij de professionals van de vier plekken ervaringen uit kunnen wisselen en van elkaar kunnen leren. De basis voor de bijeenkomsten zijn de (tussentijdse) resultaten vanuit de participerende observaties en vanuit de interviews. Op basis daarvan wordt ontwikkeld wat goed gaat en worden er mogelijkheden gezocht voor verbetering. De uitwisseling tussen professionals op de vier betrokken plekken is essentieel en staat centraal. De opbrengsten van de leerbijeenkomsten zijn vastgelegd in verslagen. Relevante delen daaruit, bijvoorbeeld nadere verklaringen van de resultaten uit de interviews, zijn meegenomen in de resultaathoofdstukken (3, 4 en 5).

2.3 Ontwikkelbijeenkomst

In fase 4 van het onderzoek staat het doorontwikkelen tot handvatten voor de praktijk en voor beleid centraal. Het doel is allereerst inzicht te krijgen in wat sociale professionals nodig hebben om gepaste ondersteuning te bieden aan mensen met een beperking en hun netwerk met het oog op netwerkondersteunende plekken. Daarnaast staat in deze fase centraal hoe gemeentelijk beleid bij kan dragen aan het bieden van passende vormen van netwerkondersteuning. Om tot handvatten te komen vinden er zes ontwikkelbijeenkomsten plaats. De genodigden zijn in ieder geval beleidsmedewerkers van betrokken gemeenten, sociale professionals (anders dan de professionals van de vier plekken), ervaringsdeskundigen en docenten van de opleiding Social Work van Hogeschool Viaa.

De opbrengsten van de ontwikkelbijeenkomsten zijn vastgelegd in verslagen en zijn meegenomen bij het formuleren van conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 6).

2.4 Interviews

Fase 5 van het onderzoek betreft het gedurende langere tijd volgen van mensen met en zonder een beperking die één van de netwerkondersteunende projecten bezoeken. In de interviews, die verspreid over twee jaar worden afgenomen, staat vooral het contact tussen mensen met en zonder een beperking op de plekken centraal, zoals in de onderzoeksopzet is beschreven.

De half gestructureerde vragenlijst is onder te verdelen in drie onderdelen. Allereerst wordt gevraagd naar meer algemene ervaringen, taken en sociale contacten op de plek. Op deze manier wordt inzicht verkregen in de betekenis die de plek heeft voor de respondent. Ten tweede wordt in de vragenlijst specifiek ingegaan op een contact dat er is op de plek. Dit betreffen specifiek contacten tussen mensen met en zonder een beperking op de plek. De concepten wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing worden op een eenvoudige wijze bevraagd, om inzicht te krijgen of en zo ja, hoe dit in het contact tot uiting komt. Daarnaast is er aandacht voor de betekenis van het contact en de rol van de professional op de plek en in het contact dat daar plaatsvindt. Ten derde wordt er gebruik gemaakt van het ecomogram, ook wel de netwerkcirkel genoemd, om inzicht te krijgen in het sociale netwerk gedurende de twee jaar van het onderzoek. Er wordt hierbij specifiek gekeken of mensen op de netwerkondersteunende plek een plek hebben in de netwerkcirkel en of dit gedurende de tijd verandert. Op deze manier wordt getracht de duurzaamheid van de contacten op de plekken in beeld te brengen.

Ook worden elke interviewronde sociale professionals van de vier plekken geïnterviewd. Met behulp van half gestructureerde vragenlijsten wordt hun perspectief over de ontwikkeling van sociale contacten tussen mensen met en zonder een beperking bevraagd. Ook hierbij is aandacht voor de concepten wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing.

De opbrengsten van de interviews zijn vastgelegd in schriftelijke verslagen, die samen met de observatieverslagen geanalyseerd zijn zoals in de volgende paragraaf beschreven. De vragenlijsten zijn opgenomen in bijlage 2.

Citaten uit de interviews en participerende observaties worden geanonimiseerd gebruikt om de resultaten te illustreren. Citaten van mensen met een beperking worden aangeduid met MB; citaten van mensen zonder beperking worden aangeduid met ZB; citaten van professionals worden aangeduid met Prof; en illustraties uit participerende observaties worden aangeduid met PO.

2.5 Analyse van de data

De interviews die zijn gehouden met deelnemers (met en zonder beperking) en professionals op de onderzochte plekken, zijn geanalyseerd met behulp van het analyseprogramma Atlas.ti. Daarbij zijn ook de verslagen van de participerende observaties op dezelfde plekken meegenomen.

Door drie verschillende onderzoekers zijn de interviews en verslagen gecodeerd. Hiervoor is eerst een concept-codeboom opgesteld. Aan de hand daarvan zijn door de drie onderzoekers elk een aantal (twee of drie) interviews geanalyseerd. Daarna is door twee onderzoekers nagegaan of aanpassing aan de codeboom wenselijk was. De concept-codeboom bleek voor te veel interpretatie vatbaar, waardoor elke onderzoeker een eigen set codes leek te gaan gebruiken in Atlas.ti. Ook bleken in de praktijk sommige codes meer gedetailleerd te kunnen worden uitgewerkt en andere juist minder gedetailleerd. Er is daarom een nieuwe versie van de codeboom opgesteld, met een consequente verdeling in niveaus (code, subcode, subsubcode, specificatie) met een beschrijving per code welk type tekstfragmenten hier wel en niet mee gelabeld konden worden. De eerder gecodeerde bestanden zijn gehercodeerd en de overige bestanden direct met de nieuwe set codes geanalyseerd. De gebruikte codeboom is opgenomen in bijlage 3.

De codes zijn vervolgens op het niveau van subsub-codes geanalyseerd. Alle bijbehorende fragmenten werden gelezen en vergeleken. Fragmenten en citaten waarbij de interviewer suggestieve vragen stelden, zijn omwille van de betrouwbaarheid niet gecodeerd en dus niet gebruikt.

De uitkomsten van deze analyse zijn eerst beschreven in een concept-analyse, die is besproken in een werksessie tussen Viaa en onderzoekers van de Universiteit voor Humanistiek,

die vooraf ook beschikking hadden over de ruwe en gecodeerde data. In deze werksessie zijn de uitkomsten kritisch besproken en verder bediscussieerd. Daarbij is gezocht naar logische verbanden en is een nadere ordening aangebracht in het materiaal. Het resultaat van deze analyse wordt beschreven in de hoofdstukken 3, 4 en 5.

2.6 Nadere afbakening gebruikte theoretische begrippen

In dit rapport komen regelmatig begrippen voor die om uitleg vragen. Hier wordt van een aantal termen uitgelegd hoe er in de uitwerking van dit onderzoek mee omgegaan is.

2.6.1 ‘Mensen met een beperking’, ‘mensen zonder beperking’, ‘vrijwilligers’, ‘buren’, ‘professionals’

In dit onderzoek wordt voortdurend onderscheid gemaakt tussen ‘mensen met een beperking’ en ‘mensen zonder een beperking’. Dat vraagt om een toelichting. Want wanneer noem je iemand ‘een persoon met beperking’? En wanneer ‘zonder beperking’? Mensen kunnen allerlei beperkingen hebben, van het dragen van een bril of het lopen achter een rollator tot een laag IQ of een borderlinestoornis. Wanneer noem je iemand ‘beperkt’ of ‘niet beperkt’? Dat is in de praktijk niet altijd duidelijk te onderscheiden. In het onderzoek is uitgegaan van situaties waarin cliënten van een aantal organisaties in een project in een buurt allerlei andere mensen tegenkomen. De cliënten zijn ‘mensen met een beperking’ genoemd en de andere mensen ‘mensen zonder een beperking’. Het kan in de praktijk best voorkomen dat mensen die geen cliënt van een organisatie zijn toch best een bepaalde beperking hebben. Wanneer moet die beperking benoemd worden, of wanneer is iemand gewoon een ‘buurman’ of een ‘bezoeker’? Ook zijn er principiële vragen te stellen over deze begrippen: moet je het wel hebben over een persoon met een beperking, of gaat het er meer om dat de omgeving niet goed weet hoe met deze persoon moet worden omgegaan? En is niet iedereen in een bepaalde mate beperkt?

We realiseren ons als onderzoekers dat er dergelijke bedenkingen kunnen zijn bij de termen die we gebruiken. En juist

in ons onderzoek gaat het erom hoe mensen zo gelijkwaardig mogelijk met elkaar om kunnen gaan. Toch moeten we kiezen om ons onderzoek vorm te kunnen geven en om een duidelijke tekst te kunnen schrijven. We blijven daarbij zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke onderzoeksvraag. Die is samen met zorgorganisaties en beleidsmakers opgesteld, gedacht vanuit de wens dat de cliënten van de zorgorganisaties meer in contact zouden kunnen komen met andere mensen, niet-clienten, in een zo gewoon mogelijke context in buurt of wijk. Als we het dus hebben over ‘iemand met een beperking’ bedoelen we de mensen die we in ons onderzoek tegenkomen in hun hoedanigheid als cliënt van één van de zorgorganisaties. Bepalend is dus of ze in het onderzoek zijn aangedragen door de organisaties als één van hun cliënten die deelneemt aan de onderzochte projecten.

‘Mensen zonder beperking’ zijn de andere mensen die ze tegenkomen in de onderzochte projecten. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen mensen die zich actief inzetten in deze projecten als vrijwilliger, en mensen die de plekken wel eens bezoeken maar daarbij niet een structurele taak op zich nemen voor langere tijd. De eersten noemen we ‘vrijwilliger’, de tweede ‘buren’. Daarbij kan direct worden opgemerkt dat vrijwilligers ook uit de buurt kunnen komen, maar voor de plek is het meest van belang dat ze zich als vrijwilliger aan het project verbonden hebben. Ook ‘buren’ is een vrij breed begrip, het hoeft niet alleen om directe burens te gaan, maar het kan ook gaan om wat verder weg wonende buurtbewoners. Overigens zal in de analyse blijken dat ook ‘mensen met een beperking’ zich kunnen gaan inzetten als ‘vrijwilliger’. We blijven hen in dit onderzoek dan in principe opvoeren als respondent ‘met een beperking’, maar zullen daarbij proberen ook recht te doen aan de andere rol die deze persoon op zich genomen heeft. Dit zal in de loop van het onderzoek steeds een onderwerp van uitleg en discussie blijven, omdat het er juist om gaat op welke manier de ‘mensen met een beperking’ aan gaan sluiten bij ‘mensen zonder een beperking’. De verschillende rollen en typering en zullen juist door de ingezette projecten wel eens door elkaar kunnen gaan lopen.

Wanneer het in deze analyse gaat over ‘professionals’, betreft het de medewerkers van de betrokken zorgorganisaties die vanuit hun betaalde functie een concrete rol hebben

in het betreffende project. Vaak zijn zij verantwoordelijk voor de projectleiding en het aansturen van de diverse deelnemers, zowel de mensen met een beperking als de betrokkenen vrijwilligers.

2.6.2 ‘Netwerkondersteunende plek’, ‘plek’

Dit onderzoek wordt gehouden op vier concrete locaties. Deze locaties zijn uitgekozen omdat er projecten of activiteiten plaatsvinden waar mensen met en zonder een beperking elkaar tegenkomen. Het zijn geen willekeurige projecten of activiteiten, maar ze zijn uitgekozen omdat ze erop gericht zijn deze ontmoeting tot stand te brengen, en omdat ervan verwacht of gehoopt wordt dat de deelnemers met een beperking er de gelegenheid hebben hun sociale netwerk te vergroten. Het gaat in dit onderzoek bovendien om de vraag wat de rol is van een dergelijke fysieke locatie om die ontmoeting te bewerkstelligen. Als we naar deze locaties verwijzen in deze tekst, gebruiken we het woord ‘netwerkondersteunende plek’ of kortweg ‘plek’. Dan wordt concreet Wijkboerderij de Klooienberg, Moestuin de Slinger, het ‘t Noaberhus of De Ontmoeting bedoeld. We noemen de concrete plekken bewust niet bij naam, om de anonimiteit van de respondenten te garanderen; ze zouden te gemakkelijk herleidbaar kunnen zijn.

In de analyse wordt onderscheid gemaakt tussen ‘wijkgerichte’ en ‘zorggerichte’ plekken. Dit onderscheid zal verder in de analysehoofdstuk worden uitgewerkt.

2.6.3 Wederkerigheid, collectieve wederkerigheid, individuele wederkerigheid

Wederkerigheid gaat over de mate waarin mensen binnen een relatie aan elkaar geven en van elkaar ontvangen, en de mate waarin hier een bepaalde balans bestaat. Dat is niet noodzakelijk een gelijke mate van geven en ontvangen. Waar het om gaat is dat erkenning en waardering bestaat voor wat ieder geeft en ontvangt, ook als in het contact eenzijdig de nadruk ligt op wat de ene persoon geeft aan de ander (Bredewold, 2014). Wederkerig contact tussen mensen met en zonder beperking kan zowel licht als intensief zijn.

Er zijn drie categorieën te onderscheiden, waarbij licht en begrensd contact beperkt blijft tot ‘groeten en praatjes maken’. In iets intensievere contacten zien we mensen ‘samen dingen doen’, ‘advies en steun geven’ en over en weer ‘diensten verlenen’. De derde categorie is een intensief contact waarbij er vriendschap bestaat en men elkaar emotioneel en materieel tot steun is (Bredewold & Slendebroek-Meints, 2013). Bij de uitwerking van het begrip ‘wederkerigheid’ naar interviewvragen en analytische codes werd dit verder uitgewerkt naar concrete patronen van geven en ontvangen. Zo is in de interviews en de analyses onderscheid gemaakt in wederkerigheid op twee niveaus: individuele wederkerigheid en collectieve wederkerigheid.

Individuele wederkerigheid, waarbij concreet aangegeven kan worden wat persoon A en B aan elkaar geven en van elkaar ontvangen, is hiervoor beschreven.

Bij collectieve wederkerigheid staan de plek en de groep meer centraal in het geven en ontvangen. Het onderdeel zijn van de plek, maakt dat deelnemers kunnen geven en ontvangen zonder dat dit geven of ontvangen betrekking heeft op specifiek individuen. Deze collectieve wederkerigheid vraagt dus minder sociale en emotionele vaardigheden, die wel nodig zijn in individuele relaties.

Dit onderscheid tussen ‘individuele wederkerigheid’ en ‘collectieve wederkerigheid’ bleek heel relevant te zijn in de analyse van de beleefde effectiviteit en de consequenties die het heeft voor het contact. In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingezoomd.

2.6.4 Gezamenlijkheid

Gezamenlijkheid is het gegeven dat mensen ‘iets samen hebben’. Dat kan gaan om het delen van een gemeenschappelijke interesse of hobby, of ook om het delen van een vergelijkbare achtergrond. Dit is een belangrijke factor in de interactie tussen mensen met en zonder een beperking, omdat het contact op zich vaak als spannend wordt ervaren. Het zoeken naar een bepaalde gezamenlijkheid helpt om de interactie toch op gang te brengen. De nadruk ligt dan niet direct op de onderlinge relatie, maar op dat wat de mensen

in de relatie met elkaar delen. Anders gezegd, het is gemakkelijker om het contact te bouwen op dat wat mensen met elkaar delen (de gezamenlijke interesse, activiteit of achtergrond) dan om het contact te baseren op wat hen juist van elkaar onderscheidt (het gegeven dat de één beperkingen heeft en de ander niet). Gezamenlijkheid zorgt ervoor dat contact gemakkelijker ontstaat én voorbestaat (Van Asselt-Goverts et al., 2010; Mogendorff et al., 2012; Wiesel & Bigby, 2014; Bredewold, 2014). In hoofdstuk 4 wordt verder uitgewerkt hoe de verschillende aspecten van gezamenlijkheid een rol kunnen spelen in het al dan niet aangaan en onderhouden van contact tussen mensen met en zonder beperking.

2.6.5 Begrenzing

Begrenzing heeft betrekking op de mate waarin er duidelijke afspraken zijn op de netwerkondersteunende plek wat betreft de vorm, inhoud en frequentie van het contact dat er plaatsvindt. Dit biedt een bepaalde zekerheid die zowel voor mensen met als zonder beperking prettig is en veiligheid biedt. Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor mensen met een beperking om zich prettig te voelen op een plek en contacten aan te gaan (Ootes, 2013; Fincher & Iveson, 2008; Hall, 2004; Pinfold, 2000). Afbakening van wat er op een plek wel en niet gebeurt, biedt als het ware een garantie aan mensen dat het contact niet te uitputtend zal zijn of op

een ander manier grenzen kan overschrijden, want dat is een reëel risico (Wiesel & Bigby, 2014; Bredewold, 2014). Een dergelijke begrenzing en duidelijkheid is vaak voor de mensen met een beperking zelf ook prettig, als hun beperking meebrengt dat ze baat hebben bij duidelijkheid en structuur, of als hun sociale reflexiviteit beperkt is en ze moeilijk kunnen inschatten wat in het contact gepast is en wat niet (Lichterman, 2005; Bredewold, 2014). Duidelijkheid over sociale rollen (wat is ieders rol, welk gedrag past hierbij, wat kan men van elkaar verwachten) is over het algemeen belangrijk voor ieder mens, met of zonder beperking, maar des te meer in een tijd waarin de rollen verschuiven: de rolverdeling tussen professionals, vrijwilligers en cliënten verandert nu mensen met een beperking steeds minder in intramurale settings verzorgd worden en steeds meer met vrijwilligers en buurtbewoners in aanraking komen op plekken in een gewone woonomgeving (Linders, Potting, Feringa & Jager-Vreugdenhil, 2016). Ieder zoekt daarin zijn nieuwe rol.

In de interviews en de analyses is gezocht naar wat de respondenten zeggen over begrenzing, maar ook naar de manier waarop deze begrenzing expliciet gemaakt wordt op de plekken, door bij activiteiten bijvoorbeeld een tijd vast te stellen, en welke afspraken gemaakt zijn over de verschillende activiteiten en taken. Hoofdstuk 5 maakt dit nader inzichtelijk.

Hoofdstuk 3 Analyse: hoe werkt ‘wederkerigheid’ in de praktijk?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de wederkerigheid in het contact tussen mensen met een beperking en mensen zonder beperking. Het wederzijds uitwisselen van diensten versterkt over het algemeen de onderlinge betrokkenheid en solidariteit (Bredewold, 2014). Daarmee is wederkerigheid een belangrijke factor voor het voortbestaan van sociale relaties (Putnam, 2000; Komter, 1996, Komter, 2007). Door middel van interviews is onderzocht hoe wederkerigheid vorm krijgt in de relaties tussen mensen met en zonder beperking op de onderzochte plekken. In de interviews zijn diverse vragen gesteld om na te gaan of er op de plekken wederkerigheid ontstaat, hoe dat ervaren wordt en in hoeverre het de contacten verstevigt. Dat betekent dat concreet is gevraagd wat de respondenten zelf geven in het contact en wat ze van een ander krijgen. Als eerste wordt besproken welke mate van wederkerigheid op de plekken zichtbaar wordt. Vervolgens wordt meer concreet uitgewerkt welke zaken mensen elkaar geven en van elkaar ontvangen. Twee specifieke concepten die de respondenten in dit verband vaak naar voren brachten, worden daarna afzonderlijk besproken: de notie van gelijkwaardigheid en de waarde van de plek voor hen als een plaats waar het ‘gewoon gezellig’ is.

3.1 Mate van wederkerigheid afhankelijk van type plek

Over het algemeen laten de data zien dat er meer sprake is van collectieve wederkerigheid dan van individuele wederkerigheid. Dit wil zeggen dat er meer wederkerig contact is op de plek en de mensen die daar zijn in het algemeen, dan met één specifiek persoon. Dit wordt in de volgende paragraaf verder beschreven. Opvallend is dat dit beeld verschilt voor de onderzochte plekken. Het eerste type plek is oorspronkelijk een zorglocatie, waarbinnen buurtbewoners worden uitgenodigd contact aan te gaan met de cliënten. Dit is van toepassing op ‘t Noaber-

huus en De Ontmoeting. Het andere type plek is niet oorspronkelijk een zorglocatie, maar een meer publieke locatie in de wijk die al langer een functie had voor de wijk, en waar ook mensen met een beperking komen om contacten aan te gaan met mensen uit de buurt.

Beide typen plekken zijn gericht op wederkerig, gezamenlijkheid en begrenzing, op basis daarvan zijn ze geselecteerd. Dit lijkt echter op een andere manier vorm te krijgen op de plekken die oorspronkelijk een wijklocatie waren dan op de zorglocaties. Mogelijk heeft dat ook te maken met het karakter van die plekken, omdat het (moes)tuinen zijn. Hierdoor vindt concreet uitwisseling in producten en diensten plaats tussen de plek en de buurt waar ze zich in bevindt. Mensen met en zonder beperking dragen bij aan deze collectieve wederkerigheid en dit levert ze ook wat op. Op de plekken die oorspronkelijk zorglocaties waren komt deze collectieve wederkerigheid veel minder tot stand.

Het verschil tussen de ‘zorggerichte plekken’ en ‘wijkgerichte plekken’ zal ook bij de analyse van de resultaten voor ‘gezamenlijkheid’ en ‘begrenzing’ relevant blijken te zijn. Dit wordt in hoofdstuk 4 en 5 verder uitgewerkt.

3.2 Meer collectieve dan individuele wederkerigheid

In het onderzoek is aan de respondenten met en zonder beperking gevraagd wat zij geven, zowel in concrete individuele contacten als op de plek in zijn algemeenheid. Opvallend is dat mensen met een beperking vaker zeggen dat ze iets geven aan de ‘plek’ in het algemeen dan dat ze benoemen wat ze geven in in één-op-één contact. Dit ‘geven aan de plek’ wordt in dit onderzoek collectieve wederkerigheid genoemd. Collectieve wederkerigheid heeft als opbrengst het vertrouwen dat je als individu onderdeel bent van een groep en daarbinnen geeft en ontvangt, en heeft in die zin opbrengsten die vergelijkbaar zijn met de opbrengsten van individuele wederkerigheid.

Wat ontstaat op de plek is herkenbaar in wat Machielse (2016) beschrijft als ‘burgervriendschap’: een bepaalde welwillendheid die mensen ervaren ten opzichte van elkaar in het publieke domein. Dit is geen intieme vriendschap, maar het is wel een relatie waar de betrokkenen plezier aan beleven. Burgervriendschap veronderstelt een mate van wederzijdse betrokkenheid, van waaruit mensen gemotiveerd zijn om rekening te houden met de belangen en kwetsbaarheden van de ander (Machielse, 2016, p.45-46). Op de onderzochte plekken lijkt een dergelijk type burgervriendschap te ontstaan.

Juist het aspect van welwillendheid en motivatie om rekening te houden met elkaar, is van groot belang voor mensen met een beperking. Niet voor niets wordt het concept van ‘burgervriendschap’ toegepast door Kal (2001) in haar uitwerking van de methodiek ‘Kwartiermaken’ en ook Reinders 2008 gebruikt dit concept in zijn boek *‘Receiving the gift of friendship’* specifiek met het oog op de sociale insluiting van mensen met een beperking.

Respondenten geven een paar maal aan dat voor het deelnemen aan de betreffende projecten bepaalde karaktereigenschappen nodig zijn. Dat betreft vooral eigenschappen die betrekking hebben op een open houding. Dat wordt verwoord als nieuwsgierigheid, of als durf (*“Je moet ook de stap nemen en durven om, hier te durven zitten”* (ZB)) of *“inlevingsvermogen, invoelingsvermogen”* (ZB). Soms wordt dan bedoeld dat het wel nodig is om met enige wijsheid om te gaan met andermans beperkingen. Soms wordt juist betoogd dat het belangrijk is om onbevangen te zijn, gericht op gelijkwaardigheid, en mensen juist niet teveel als iemand met een beperking te benaderen.

In de leerbijeenkomsten en de ontwikkelbijeenkomst, gaven professionals aan dat deze eigenschappen (Ief, inlevingsvermogen) horen bij het aangaan van een individuele wederkerige relatie. Zij zien in hun werk dat bepaalde doelgroepen dit moeilijk kunnen en stellen de vraag of het reëel is om in te zetten op individueel wederkerig contact.

Contact kan dan leiden tot claimedgedrag, uitputting en conflict. Collectieve wederkerigheid kan hier een antwoord op zijn: mensen met een beperking kunnen een bijdrage leveren *aan de activiteit op de plek*, en (zelf)waardering ontvangen, maar het vraagt niet de onmogelijkheden van individueel wederkerig contact. Het collectieve contact is in die zin laagdrempeliger dan individueel contact. Een belangrijke reden dat collectieve wederkerigheid gemakkelijker tot stand komt, is dat het minder een beroep doet op de vaak lastige (sociaal-emotionele) vaardigheden die individuele wederkerigheid vraagt. Beperkte sociaal-emotionele vaardigheden is in een-op-eencontact vaak een belemmering voor het ontstaan en voortbestaan van contact tussen mensen met een (verstandelijke) beperking en mensen zonder beperking (Teeuwen, 2012; Bredewold, 2014).

3.3 Wat wordt er gegeven en ontvangen ?

De functies die sociale netwerken kunnen vervullen zijn divers van aard. Het kan in de behoefte voorzien op :

- 1 affectief niveau; liefde, waardering en emotionele ondersteuning;
- 2 materiële niveau; het geven en ontvangen van allerlei praktische hulp van alledag;
- 3 sociaal niveau: het verkrijgen van een sociale identiteit, erbij horen;
- 4 cognitief niveau; het geven en ontvangen van informatie;
- 5 begeleidingsniveau: het geven en ontvangen van begeleiding ter bevordering van geestelijke gezondheid en adaptief gedrag;
- 6 belangenbehartiging en maatschappelijke ondersteuning (Hendrix, 1997, Smit & van Gennep (1999) In: Touwen, 2002).

Hieronder een samenvattend overzicht van de uitkomsten van het onderzoek op het gebied van wat de mensen met een beperking en zonder beperking zeggen te geven en te ontvangen op de plek.

Functies van de collectieve- en individuele contacten op de ontmoetingsplekken

	Mensen met een beperking	Mensen zonder beperking
Geven	Materieel: praktische hulp op collectief niveau	Affectief: emotionele ondersteuning, liefde, waardering, complimenten
		Materieel: praktische hulp bij de activiteiten
		Begeleiding (hoe meer begeleiding burens of vrijwilligers bieden aan mensen met een beperking, hoe minder wederkerigheid en gezamenlijkheid in contact)
Ontvangen	Affectief: emotionele ondersteuning, liefde, waardering, complimenten	Affectief: emotionele ondersteuning, liefde, waardering, complimenten
	Sociaal/aansluiting: gevoel erbij te horen, samen zijn, gezelligheid	Sociaal/aansluiting: Gevoel erbij te horen, samen zijn, gezelligheid
		Leren van de directheid/openheid en vrolijkheid van mensen met een beperking
	Zinnvolle daginvulling, gevoel nuttig te zijn?	Zinnvolle daginvulling, gevoel nuttig te zijn

Figuur 3. Functies van de collectieve en individuele contacten op de ontmoetingsplekken

3.4 Geven door mensen met een beperking en ontvangen van mensen zonder beperking

Opvallend is dat mensen met een beperking het idee hebben dat ze niet veel te geven hebben in contact. Ze hebben wel het idee dat ze iets bijdragen in en voor de plek maar niet in individuele contacten. Dit wordt door mensen zonder beperking anders ervaren. Zij ontvangen juist veel van mensen met een beperking. Dit werken we hier onder wat preciezer uit.

Wat het geven op collectief niveau betreft gaat het om materiële ondersteuning, bijvoorbeeld door het meehelpen met activiteiten of het verlenen van diensten.

Dit hangt samen met de rol van vrijwilliger die hen vaak is toebedeeld op de plekken.

“Wat koffie schenken, huishoudelijke taken doen en een praatje maken. Dat was het wel.” (MB)

“Ik heb dat ik heel creatief ben natuurlijk, tja dan koop je van alles en dan denk je van ja, ik doe er eigenlijk niks meer mee of ik gebruik het niet meer. Dan ga ik eens even vragen bij [plek] of ze er wat mee willen. En ik doe ook een stukje vrijwilligerswerk daar he. Ik help mee met eten koken of mee met een brunch voorbereiden.” (MB)

Als hen gevraagd wordt wat ze geven in één-op-één contact, noemen ze dus deze praktische ondersteuning en het feit dat ze wel eens een praatje maken met iemand zonder beperking.

Het is opvallend dat mensen zonder beperking juist aangeven veel meer van mensen met een beperking te ontvangen op collectief niveau. Wat ze ontvangen kan in vijf

categorieën onderscheiden worden. Allereerst ontvangen ze op sociaal niveau: gezelligheid, activiteiten en mogelijkheden om samen met andere mensen te eten. Ze leren zo mensen kennen en krijgen meer sociale contacten. Ze hebben het gevoel dat ze erbij horen.

“Ja dat is het contact wat ik heb, dat ik erbij hoor, bij deze mensen. En dat niemand mij raar aankijkt en zegt ja wat doet die man hier? Dat contact wat ik heb, dat vind ik heel belangrijk en heel mooi.” (ZB)

“Ik kom elke keer als er wat te eten is, ik bedoel: ik sla niet gauw over. Eens in de maand kom ik ook naar de brunch op zondag. Ik woon in de buurt, op loopafstand. Ik vind het hier heel gezellig.” (ZB)

Ten tweede geven mensen met een beperking veel op materieel niveau, zoals hiervoor al werd beschreven. Zij spelen vaak een actieve rol bij activiteiten en taken.

Ten derde zeggen veel mensen zonder beperking over de plek en de mensen die ze daar ontmoeten, dat ze er liefde en waardering ontvangen. Dit aspect duidt een affectieve waarde. De motivatie van deze mensen of vrijwilligers om te (blijven) komen kan dan ook deze reden hebben. Het bezoeken van een plek is lonend: het levert persoonlijk iets op (De Gast, Van Steekelenburg & Van den Bosch., 2011).

“Nou je ontvangt hier toch ook de liefde. Je hebt van heel veel, als je aankomt, dan heb ik altijd bijvoorbeeld een grapje met die of een grapje met die.” (ZB)

Ten vierde geven veel mensen zonder een beperking aan iets te leren van deze groep mensen met een beperking. Zo worden de directe primaire reactie, de openheid en vrolijkheid genoemd als zaken waarin de mensen met een beperking een voorbeeld zijn voor hen. Dit komt ook in ander onderzoek naar voren, zie bijvoorbeeld Brede-wold (2014).

Ten vijfde geven de activiteiten en ontmoetingen op de plek mensen zonder beperking een gezellige, leuke daginvulling. Dit zorgt dat mensen de plek blijven bezoeken: het wordt als leuk ervaren (De Gast et.al., 2011).

Wanneer er sprake is van **individueel contact** tussen mensen met en zonder beperking op de plekken, is in interviews doorgevraagd op de inhoud van dit contact. Dan wordt zichtbaar dat waar de meeste mensen over de groep mensen met een beperking praten er ook mensen zijn die op individueel niveau contact hebben en ook op dit niveau ontvangen in het contact. Ze ontvangen praktische hulp en liefde en waardering in individuele contacten.

“Ja ze waardeert mij en dat merk ik aan het enthousiasme als ik hier ben en kom. ‘Ik ga je straks helpen hoor!’” (ZB)

“Ik ben voor een poosje geleden ben ik echt een week of twee, drie heel ziek geweest, dan komt ze om de paar dagen komt ze een paar dagen bij mij. Dan geef ik haar een pinpas mee, briefje mee, mag ze boodschappen doen.” (ZB)

Respondenten zonder beperking (vrijwilligers en mensen die de plek bezoeken) geven dus aan veel te ontvangen van de plekken en van de mensen met een beperking die zij daar ontmoeten. Zowel in het meer persoonlijke contact, als ook aan activiteiten en gezelligheid.

3.5 Geven door buurtbewoners en vrijwilligers en ontvangen van mensen met een beperking

Er is ook gekeken in hoeverre buurtbewoners en vrijwilligers een bijdrage geven aan de plek en het contact. Ook hierin wordt duidelijk dat betrokkenen bij de plekken aangeven vaker te geven aan het collectief dan in individueel contact met mensen met een beperking. Dit bevestigt het beeld dat er meer collectieve wederkerigheid dan individuele wederkerigheid is.

Een kleine groep mensen zonder beperking geeft aan niets te kunnen geven op de plek of geen contact te hebben met mensen met een beperking. Maar de meeste mensen zonder beperking ervaren wel dat ze iets geven op de plek. Ze geven op affectief en sociaal niveau, materiële ondersteuning en als laatste bieden ze begeleiding. (Hendrix, 1997 & Van Gennep, 1999 in Touwen, 2002).

Op affectief niveau is er bijvoorbeeld sprake van het uitspreken van waardering en complimenten. Er wordt belangstelling getoond in de vorm van 'een praatje maken', maar ook wordt aangegeven dat het de intentie is om 'mensen gelukkig te maken'. Waar mensen met een beperking vooral materiële hulp geven, zijn mensen zonder beperking zich bewust van wat zij ook op emotioneel vlak te geven hebben.

"Ja ik heb eigenlijk voor iedereen wel een praatje en tijd over, dat is ook een deel van je werk hier. Contact met mensen maken en contact met mensen onderhouden." (ZB)

"Ik geef mijn openheid en eerlijkheid, en liefde en open armen. Als iemand niks zegt of dankjewel of wat dan ook, dan ben ik ook tevreden voor mezelf." (ZB)

Op materieel niveau is er sprake van bieden van (praktische) hulp aan mensen met een beperking en het samen doen van activiteiten. Toch geeft deze groep buurtbewoners en vrijwilligers (zonder beperking) aan minder praktische hulp te geven dan mensen met een beperking. Ze geven vaker op affectief gebied. Dit komt overeen met de ervaring van mensen met een beperking. Als aan hen gevraagd naar wat zij ontvangen van de mensen zonder beperking die de plekken bezoeken, geven ze aan vooral emotionele zaken te ontvangen:

(interviewer) "Wat krijg je of wat ontvang als je hier komt?"

(respondent) "Energie. En dan zou ik het even concreet maken. Voldoening, dat je een beetje wordt opgeladen. Alleen al het gesprek zelf dat is al pret-

tig. Als andere mensen het met je over dingen willen hebben is natuurlijk altijd fijn. Maar daarbij ook, ja ook gewoon lachen en humor, dat is natuurlijk positieve emotie." (MB)

"Je bent onderdeel van de groep. Zo voelt dat. Je krijgt er ook veel voor terug als je iets van jezelf laat zien of wat over jezelf vertelt. Er zijn mensen die iets over zichzelf vertellen en dan heb je contact. Een hele hoge behoefte voor mensen." (MB)

Als derde zien we dat er door mensen zonder beperking ook een stukje begeleiding en instructie wordt gegeven. Dit is vooral het geval wanneer ze als vrijwilliger betrokken zijn op de plekken. In die rolverdeling is er ook meer sprake van individueel contact, een vrijwilliger die iemand met beperking ondersteunt bij een taak. Hier is meer sprake van op de meer zorggerichte plekken. De individuele relatie is hierdoor vaak minder wederkerig en gezamenlijk.

"Ik stuur hem een beetje aan. Hij komt met vragen of je moet even kijken en dan kijk ik even en dan of het wel of niet goed gaat. Heel enthousiast. Die tuin... vooral in het begin groeide hij en hij vond het steeds leuker." (ZB)

De gegevens laten vooral zien dat hier sprake is in contact met mensen met een meer verstandelijke beperking. Dit kan mogelijk te maken hebben met de aard van de beperking, die meer begeleiding vraagt.

Daarnaast voelen mensen zonder beperking zich nuttig als ze geven, het is een zinvolle dagbesteding. Een professional geeft aan dat het contact van beide kanten misschien wel zingeving brengt, maar dit noemen de respondenten zonder beperking zelf niet met deze woorden. De betekenis wordt met verschillende positieve woorden geïllustreerd, zoals: 'iets voor een ander kunnen doen'. Het geeft een gevoel van nuttig zijn, ertoe doen.

"Het maakt het voor mij waardevol dat de mensen ook floreren." (ZB)

“Ik heb altijd in loondienst gewerkt en nu is het met ruim zestig jaar einde verhaal, dan pas je nergens meer in het profiel. Nou dan op een andere manier toch maar wat nuttige tijdsbesteding. Ik probeer het in te vullen en dit is een hele leuke manier om bezig te zijn.” (ZB.)

3.6 ‘Gewoon gezellig’

Op het sociale niveau blijkt dat respondenten het heel belangrijk vinden om er niet alleen bij te horen, maar het vooral leuk en gezellig te hebben. Het beeld dat de respondenten (met en zonder beperking) hierbij vooral de collectieve wederkerigheid belangrijk vinden, wordt bevestigd door hun antwoorden op de vraag wat het contact voor hen voor betekenis heeft. Kenmerkend is dat ze dan vooral spreken over de betekenis van het contact met ‘de mensen op de plek’ en minder over een specifiek persoon met beperking die ze daar hebben leren kennen. Dit bevestigt het belang van de collectieve wederkerigheid, oftewel het vormkrijgen van burgervriendschap op de onderzochte plek. Dit komt overeen met het feit dat mensen zonder beperking niet op het één-op-één contact afkomen, maar op de vertrouwde sfeer van de plek, van het collectieve aspect.

Eerder al werd duidelijk dat ‘leuk vinden’ een belangrijke motivatie is om de plekken te bezoeken (Haarsma et.al., 2015 en De Gast et.al., 2011). De termen die gebruikt worden zijn ‘leuk, gezellig, bijzonder, ergens bij horen, een fijne plek om te zijn’.

“Ja, wat betekent dat voor mij? Eigenlijk, ik vind dat gewoon leuk!” (ZB)

“Het betekent voor mij dat ik het bijzonder leuk vind om met mensen met een beperking te werken. En dan deze groep ook... om te zorgen dat ze een leuke dagbesteding hebben.” (ZB)

“Ja om toch een stukje deel te nemen aan [PLEK]. Dat is het stukje wat je zegt, nou het krantje breng je toch rond om erbij te horen.” (ZB)

Ook mensen met een beperking noemen bij het vragen naar wat het contact betekent vaak positieve woorden als leuk, prettig, gezelligheid en het gevoel van erbij horen, wat een positieve uitwerking heeft op hun gevoel van eigenwaarde (Haarsma et.al., 2015).

“Gewoon positief. Dat je een beetje met elkaar kunt praten, dat is wel belangrijk.” (MB)

“Het geeft mij een verrijking omdat het gewoon, dat je ook iets doet waar je geen geld voor krijgt. Dat vind ik heel belangrijk, dat je ook gewoon iets doet wat je gewoon leuk vindt.” (MB)

Het is opvallend hoe vaak in de antwoorden de mensen de contacten op de netwerkondersteunende plekken (zo wel individuele contacten als meer collectieve settingen) typeren als ‘gewoon’ en ‘oppervlakkig’:

“Het contact is vooral oppervlakkig van aard. Ik heb wel met alle mensen contact, maar ja, dat gaat over de thee, de koffie of het weer (...) je babbelt dan wat mee.” (ZB)

“Het is gewoon ‘gewoon’ contact, oppervlakkig.” (MB)

Dat het oppervlakkig is betekent niet dat mensen het negatief ervaren, integendeel.

Oppervlakkig contact kan onder andere bijdragen aan herkenning, loskomen van de cliënt-identiteit (Bigby & Wiesel, 2011) en kan de banden in de buurt versterken (Bredewold, 2014). Dit oppervlakkige contact wordt tegelijk ook vaak getypeerd als ‘gemakkelijk’ en ‘gezellig’:

“Gesprekken, lekker eten, kortom gezelligheid.” (MB)

“Het gaat vooral over leuke dingen (...) Niet teveel over de thuissituatie, je mag wel iets, maar niet te veel.” (ZB)

“Ik woon in de buurt, op loopafstand. Ik vind het hier gezellig, er wordt me niets opgedrongen.” (ZB)

Een klein aantal respondenten geeft echter aan geen betekenis te geven aan het contact. Zij zien het als werk, zowel een persoon met als zonder beperking geeft dit aan. Dit wil niet zeggen dat het niets betekent, omdat onderzoek ook laat zien dat werk een belangrijke bijdrage levert aan het sociaal en psychisch welbevinden (Jahoda, Kemp, Riddel & Banks, 2007; Bredewold, 2014).

Voor niemand is de betekenis van het contact negatief. Soms wordt de betekenis specifiek geformuleerd, zoals de invloed op de persoonlijke ontwikkeling en ontwikkeling van het sociale netwerk..

“Dat betekent dat ik aan mezelf werk. Dat ik gewoon wat doe.” (MB)

“Dat betekent heel erg veel. Omdat ik meestal buiten mijn eigen kring niet zo heel veel contacten heb. Door mijn eigen beperking zeg maar. Dan heb ik hier dus meer contacten dus dat is wel lekker hier.” (MB)

Zowel mensen met als zonder beperking, geven aan dat gewoon gezellig en erbij horen voor hen de grootste winst is. Ook Ootes (2013) laat zien dat ‘erbij horen’ belangrijk is en dat plekken waar dit gevoel aan gekoppeld wordt belangrijk zijn voor mensen met een beperking: ze typeert dat als het gevoel van ‘being in place’, of ‘op je plek zijn’. Het zoeken naar plekken waar mensen met een beperking zich vertrouwd en op hun plek voelen is belangrijk ook in het denken over sociale inclusie. Met name omdat veel onderzoek laat zien dat mensen met een beperking wel wonen in de samenleving maar er nog weinig deel van uitmaken. Plekken in de samenleving, waar mensen met een beperking zich veilig en vertrouwd voelen zijn dan grote winst.

De aanduiding ‘gewoon gezellig’ wijst opnieuw op het verschijnsel van burgervriendschap, een bepaalde sfeer van welwillendheid waardoor mensen elkaar wederzijds accepteren en daar plezier aan beleven. Ook benadrukt het ‘gewoon’ het lichte karakter van de relatie. Het belang van lichte ontmoetingen tussen vreemden wordt ook beschreven door Fincher & Iveson (2008), die op hun beurt verwijzen naar o.a. Jacobs, 1961; Sennett, 1970;

Bauman, 1995 en Beck, 2002. Meer in het algemeen benadrukken diverse wetenschappers recent de positieve gevolgen van ontmoetingen tussen vreemden in de publieke ruimte. Het zou kunnen leiden tot plezier, het wegnemen van vooroordelen en uitwisseling tussen mensen die normaal gesproken niet met elkaar in contact komen (Valentine and Sadgrove, 2014 in: Fincher & Iveson, 2008). Ook onze respondenten geven met hun aanduiding ‘gewoon gezellig’ het plezier voor henzelf aan van de ontmoeting.

3.7 ‘Gelijkwaardigheid in contact’

Voor het voortbestaan van contact is wederkerigheid belangrijk.. Uit bovenstaande data komt naar voren dat mensen zonder beperking meer geven dan ze zelf denken. Niet alleen praktisch, maar ook op affectief niveau dragen ze bij aan het collectief en in individuele contacten. Op sociaal niveau is de plek op zich, het er onderdeel van zijn, al een bijdrage aan collectieve wederkerigheid. Daarnaast levert het de mensen zonder beperking op dat ze leren van mensen met een beperking en zich nuttig voelen als ze aan hen kunnen geven. Kortom, de relatie is veel gelijkwaardiger dan veel mensen met een beperking inschatten.

Dit betekent echter niet dat er volledige gelijkwaardigheid ervaren wordt tussen mensen met en zonder beperking, en in de interviews komt regelmatig wel de wens naar voren gelijkwaardig te zijn, maar vooral de mensen zonder beperking geven ook wel aan dat dit in de realiteit niet altijd tot stand komt. Men spreekt ook van ongelijkheid in het contact, met name als het gaat over het collectieve contact op de netwerkondersteunende plekken. Het gaat om een andere manier van omgaan met mensen met een beperking. Buren geven dit aan, maar ook vrijwilligers op de plekken.

“Ik werk samen met hem op, anders is het voor hem te hoog gegrepen.” (ZB)

“Zij wonen hier, dus ik bedoel maar, als wij hier op visite komen, kan het er wel bij want wij zijn gast

en hun wonen hier. Dus wij moeten ons aanpassen en niet andersom he.” (ZB)

“Je probeert gelijkwaardig te zijn, maar [MB] kan mij niet aansturen.” (ZB)

“We moeten wel voorlichting krijgen over de cliënten hoe je ze moet benaderen of iets dergelijks.” (ZB)

Deze ongelijkheid komt verder ook aan de orde in hoofdstuk 5, waar het concept begrenzing verder wordt geanalyseerd. Daar wordt besproken hoe de beperking een rol speelt en op welke manier hier grenzen bij gesteld worden.

Andere mensen zonder een beperking typeren het contact wel als gelijkwaardig:

“Ja, ja ik voel me wel gelijk. Ik heb niet het idee dat ik boven wie dan ook sta en dan met of zonder beperking, nee.” (ZB)

Mensen met een beperking geven vaker aan dat ze zich gelijkwaardig voelen. Dat zeggen ze met name als hen gevraagd wordt naar hun typering van het individuele contact:

“Gewoon gelijk (...) de ene keer begin ik een gesprek en de andere keer zij.” (MB)

“Daar merk je verder helemaal niks van, ze spreekt me er niet op aan van doe eens normaal of zo. Je kan gewoon jezelf zijn.” (MB)

Het zou kunnen zijn dat, als er individueel contact is tussen mensen met en zonder beperking, er sprake is van concrete individuele wederkerigheid. Wederkerig contact is over het algemeen gebaseerd op gelijkheid: mensen herkennen over en weer wat zij geven en ontvangen van elkaar, wat bijdraagt aan een gevoel van gelijkwaardigheid (Bredewold, 2014). Het één-op-één contact zou ook als gelijkwaardiger ervaren kunnen worden, omdat deze koppels een klik hebben en om die reden contact met elkaar krijgen en houden.

Hoofdstuk 4 Hoe werkt ‘gezamenlijkheid’ in de praktijk?

De respondenten waarderen op de netwerkondersteunende plekken dus vooral dat het er ‘gewoon gezellig’ is en ze ‘erbij horen’. Fincher & Iveson (2008) noemen dit het creëren van ‘conviviality’. Hierbij wordt vooral ingezet op een gezamenlijke interesse of een gezamenlijk doel, zodat mensen de gelegenheid hebben iets van hun identiteit aan elkaar te laten zien. Dit als basis voor het vormen en voortzetten van contact (van Asselt-Goverts et al., 2010; Mogen-dorff et al., 2012; Wiesel & Bigby, 2014; Bredewold, 2014). Gezamenlijkheid gaat dus meer over de aanleiding voor het contact, wederkerigheid over wat het contact de mensen oplevert. In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in verschillende vormen van gezamenlijkheid en hoe dit invloed heeft op contact tussen mensen met en zonder beperking.

De onderzoeksgegevens laten zien dat gezamenlijkheid op verschillende manier vorm kan krijgen en een andere uitwerking kan hebben. De ‘gezamenlijkheid’ wordt op verschillende manieren benoemd in de interviews. In de eerste fasen van het onderzoek werd gezamenlijkheid opgevat als: 1) het delen van een interesse of hobby, of 2) het doen van een gezamenlijke activiteit. Maar in deze fase van het onderzoek ontdekten we nog een derde vorm van gezamenlijkheid: het delen van bepaalde levenservaring. Dat zorgt ervoor dat we nu drie vormen van gezamenlijkheid kunnen onderscheiden.

Gezamenlijke interesse

Allereerst gezamenlijkheid op basis van interesse of hobby: de verschillende deelnemers hebben als ‘gezamenlijkheid’ dat ze graag in een tuin werken. Dit is gezamenlijkheid op het niveau van persoonlijke interesse of motivatie. Uit eerder onderzoek en literatuur was namelijk bekend dat dit een belangrijke manier is om mensen met en zonder beperking te motiveren om met elkaar in contact te komen en met elkaar in contact te blijven (Bredewold, 2014). Deze vorm van gezamenlijkheid lijkt op een aantal plekken en voor sommige respondenten een basis te zijn voor contact

tussen mensen met en zonder een beperking. Mensen kunnen gezamenlijk bezig zijn en delen een gespreksonderwerp waardoor contact minder spannend is.

Gezamenlijk doel

De tweede vorm van gezamenlijkheid is het hebben van een gezamenlijk doel. Het doel is dan om gezamenlijk iets te volbrengen, of het nu een eigen interesse of hobby is of niet. In dit onderzoek blijkt dit gezamenlijke doel vaak verband te houden met het doel van de plek. Bijvoorbeeld in de moestuin is het belangrijk dat je samenwerkt om groenten te kunnen oogsten, op de boerderij is het belangrijk om de dieren te verzorgen. Zaken die gedaan moeten worden om de plek als het ware te laten voortbestaan. Men brengt samen dus iets tot stand. Dit is *gezamenlijkheid op activiteiten- of projectniveau*.

Gedeelde levenservaring

Daarnaast bleek onder gezamenlijkheid ook te worden verstaan dat men een gevoel ervaart van wederzijdse erkenning op basis van een gedeelde achtergrond of levenservaring. Dit is *gezamenlijkheid op een existentieel niveau*, dit gaat meer om een bepaalde mate van geestverwantschap. Het is belangrijk om dit onderscheid te maken, omdat mogelijk ook de bereidheid om intensieve persoonlijke contacten aan te gaan groter is bij de ene vorm van gezamenlijkheid dan bij de andere vorm.

Hieronder worden deze drie vormen van gezamenlijkheid afzonderlijk besproken.

4.1 Gezamenlijke interesse of motivatie

Zoals genoemd is een laagdrempelige en aansprekende activiteit aantrekkelijk voor wijkbewoners en professionals. Ze komen dan af op iets waar ze behoefte aan of interesse in

hebben en ze komen dan op een natuurlijke manier met elkaar in contact:

“Dat mensen eigenlijk zonder vooroordeel komen uit de wijk. Die komen gewoon kijken: is er groente te kopen, kan ik met mijn kind hier spelen, wat dan ook. En zien mensen aan het werk en denken: ‘gezellig’, maken even een praatje.” (Prof)

Interviewer: “Zie je eventueel al raakvlakken in interesses en hobby’s van mensen, deelnemers en buurtbewoners?”

Professional: “Ja ja dat zeker. Dat zeker wel. Vooral het naaiatelier, maar ook wel, maar goed het zijn vooral vrouwen die hier komen. Maar goed, er zijn hier ook wel een aantal mannen die hier binnen zijn geweest voor nou ja wat dan ook. En die dan het houtlokaal zien en zeggen: ‘dat is leuk’.” (Prof).

“Maar is het laagdrempeliger en vrij goedkoop. Dus dan maakt het hier wel gezelliger. (...) Want het is gewoon te duur voor heel veel tegenwoordig om bij (naam horecagelegenheid) een bakkie koffie te doen met een bakkie thee en hier is een bak koffie met een koekje 40 cent. En ze kunnen hier darten en computeren en noem het allemaal maar op.” (Prof)

Logischerwijs is er altijd verschil in interesses binnen de groepen en tussen de groepen mensen met en zonder beperking. Het aanbieden van diverse activiteiten lijkt daarom nodig om aan de diversiteit tegemoet te komen. Op één van de plekken geven vrijwilligers aan dat zij degenen zijn die de moestuin samen onderhouden. De cliënten van de zorgorganisaties op de plek, doen maar af en toe mee, of doen liever andere dingen.

“Ze komen hooguit als het een beetje mooi weer is, komen ze misschien even kijken en dan zijn ze daarna snel weer opgekrast zeg maar. Maar nee, ze .. Het is absoluut niet hun ding. Nee. (lacht) Maar goed zij doen dan andere dingen, zoals een beetje de dieren voederen of jongen helpen. Maar niet in de tuin.” (ZB).

Dit wordt bevestigd door een professional:

“Ja weinig. Ik merk wel dat de cliënten van ons die meedoen, dat zijn vaak wel de computerfans en dat soort zaken. En de gros van de vrijwilligers van <deze plek> zijn meer mensen die het lekker vinden om met de vingers in de grond te zitten en die niet zoveel met de computer hebben.” (Prof)

Het verschil in frequentie van deelname kan ook te maken hebben met hoe vaak men naar de plek komt. In dit geval zijn vrijwilligers veel vaker aanwezig en actief dan de cliënten die minder vaak aanwezig zijn. Zo is er minder gelegenheid tot contact tussen mensen met en zonder beperking, en bovendien een verschil in inzet voor de plek, wat mogelijk invloed op de gelijkwaardigheid kan hebben. Maar ondanks het verschil in inzet blijkt ook op deze plek dat mensen met en zonder beperking samen aan de slag gaan, bijvoorbeeld als ze samen een konijnenhok maken of samen plantjes poten. Dit laat zien dat de activiteiten of het werk dat centraal staat een belangrijke basis is om met elkaar in contact te komen.

De gezamenlijkheid die ervaren wordt zit niet altijd in de georganiseerde activiteit, maar in andere gedeelde interesses:

“Iemand zei ‘wat voor muziek luister je? De hele dag zit je met de koptelefoon’. Ik zei ‘ja’. Toen [A] zei ‘wat voor muziek luister je?’ (...) Hij zegt: ‘Gabber’. Ik zeg: ‘[A], ben jij een gabberfan?’ Hij zegt: ‘ja en jij dan?’ Ik zeg: ‘harde rock’. Toen zei hij ‘ik geef een high five, jij bent mijn maat’.” (ZB).

Deze gedeelde interesse kan een aanleiding vormen voor meer contact buiten de plek:

ZB: “Ik kan hem meenemen straks naar feestjes in de stad. Als er rockbands komen dan weet ik dat hè. Ik kan hem meenemen naar de stad, samen drinken, samen dansen. Want ik weet dat hij ervan houdt.” (...)

Interviewer: “En wat vindt u dat u dezelfde hobby’s hebt, vindt u dat leuk?”

ZB: “Ja, dat maakt ons dichtbij he?” (ZB)

ZB: *“Ja, dus en ik heb dan, kijk als je het hebt over wat meer diepgaand contact, dat heb ik dan met Hennie. Die werkt dan samen met mij op de bloementuin.”*

Interviewer: *“Dat is ook een vrijwilliger?”*

ZB: *“Ja dat is ook een vrijwilliger, en nou ja, in het kort, we hebben elkaar een keer in het zwembad leren kennen want we zwemmen allebei en van het één kwam het ander. En met haar heb ik wat meer contact en desnoods kan ik met haar ook privé zaken delen maar dat hou ik dan [beperkt] tot [B].” (ZB)*

Diverse respondenten geven ook aan dat ze hun behoefte aan gezelschap, aandacht en een praatje zien als gemeenschappelijke ‘interesse’:

“Je bent onderdeel van de groep. Ja zo voelt dat en dat voelt goed. Tegelijkertijd krijg je er ook veel voor terug met als je iets wat jezelf laat zien of iets wat je over jezelf vertelt. Er zijn mensen die iets over zichzelf vertellen en dan heb je contact. Een hele hoge behoefte voor mensen. (...) Ja ook voor mij.” (MB)

“Dat zit toch, dat je met elkaar dat doet. Want als je het ziet, die mensen hebben ook allemaal dat ze dat gezelligheid willen. En daarom komen ze weer terug.” (ZB)

In het geval van een wijkplek waar meerdere mensen komen voor diverse activiteiten rondom de boerderij komen mensen met en zonder beperking elkaar ook tegen bij het koffiedrinken of eten. Dit is echter minder begrensd en voor sommige mensen lastig om rond een koffietafel contact te maken. Hierover wordt meer beschreven in het hoofdstuk over begrenzing.

Kortom het laten aansluiten van activiteiten op gezamenlijke interesses of behoeftes, is effectief voor het laten ontstaan en voortbestaan van contact. Het trekt mensen aan en zorgt voor vermenging van mensen met en zonder beperking. Omdat beide partijen kunnen bijdragen aan de activiteit is het contact gelijkwaardiger in wederkerigheid.

4.2 Gezamenlijk doel: samen aan iets werken

Naast dat er zelfstandig, ieder aan een eigen taak, wordt gewerkt, wordt er op de meeste plekken ook samengewerkt tussen mensen met en zonder beperking en is er sprake van gezamenlijkheid op activiteitsniveau. Tijdens observaties werd zichtbaar dat mensen met en zonder beperking door elkaar zitten aan tafels (P.O.NH). Bij de wijkplek Moestuyn de Slinger geeft de professional aan dat dit een cruciale factor is voor het contact:

“Samen in de moestuin werken, ja. Hoe moeilijk wil je het maken? Zo simpel is het. Samen planten, samen sproeien, samen oogsten, samen verkopen, samen reclame maken. Alles samen.” .. “Nee dan zou het nutteloos zijn als het niet samen zou zijn. Dus die gezamenlijkheid is alles. Wat je zegt: het planten samen en het sproeien samen en samen open dag en samen een activiteit en samen de foldertjes rondbrengen. Dit is allemaal samen op die manier.” (Prof)
Interviewer: *“Hebben jullie ook dezelfde hobby of interesses?”*

ZB: *“Nou het tuinieren wel natuurlijk.” (ZB)*

Dergelijke gezamenlijkheid wordt niet altijd gecreëerd op basis van de interesse of hobby van de betrokkenen. Hierboven is al het voorbeeld gegeven van cliënten die vooral interesse hebben in computers, maar op de plek betrokken worden bij moestuinactiviteiten. Op een andere plek vertelt een respondent dat ze wel meedoet aan een kookactiviteit, maar niet omdat dat haar eigen hobby of interesse is:

Interviewer: *“Oké heb je ook dezelfde hobby of interesse?”*

MB: *“Dat niet, nee dat niet. Nee.”*

Interviewer: *“Nee dat jullie samen koken is niet omdat het een hobby is ofzo.”*

MB: *“Nee.” (MB)*

Dat mensen dan toch deelnemen aan een activiteit, heeft een andere reden. Voor mensen met een beperking kan gelden, dat ze door hun begeleider bij een bepaalde activiteit zijn ingedeeld om andere redenen dan hun eigen interesse.

Voor zowel mensen met als zonder beperking kan ook gelden dat ze niet zozeer meedoen omdat ze de specifieke activiteit zelf leuk vinden, maar ze doen mee omdat ze het een prettige plek vinden om te zijn en er daarom graag aan bijdragen dat de plek kan blijven voortbestaan, bijvoorbeeld dat de tuin er goed bij staat.

Het ergens aan bij kunnen dragen, deelnemen aan iets wat alleen door een groep tot stand kan worden gebracht en ertoe doen, zijn belangrijke motivaties om samen te werken.

“Ja ik denk dat het ook wel gewoon is dat ze op een plek zijn waar iedereen kan komen. Het is geen gekunstelde plek, nee het is gewoon een wijkboerderij. Het is een wijkboerderij waar die beesten rondlopen en voordat je het door hebt komt er weer een klas de boerderij oprennen omdat het bso-tijd is of wat dan ook en het is gewoon middenin de maatschappij. Het is niet een of andere gecreëerde situatie.” (Prof)

Voor mensen met een beperking, maar ook voor mensen zonder beperking die soms aan de rand van de maatschappij staan, geeft dit samenwerken een gemeenschappelijk doel en draagt het bij aan het gevoel van eigenwaarde.

Vooral op de wijkgerichte plekken, waar mensen ervaren dat de plek ook van hen is, zien we dit ontstaan. Ze ervaren gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de plek. Mensen met en zonder beperking blijken dit beiden belangrijk te vinden.

“Nou ik vind als je [naam plek] goed in stand wilt houden moet je het samen doen en niet alleen. (...) Ik vind als je met elkaar iets opbouwt, moet je het niet alleen doen.” (ZB)

Respondenten geven aan dat de taken die gedaan moeten worden voor de plek, dus voor het collectief, en het samen hieraan werken kan leiden tot leuk contact en vertrouwd worden met elkaar. Samen onderdeel zijn van de plek en van daaruit iets gezamenlijks doen, biedt gelegenheid voor contact tussen mensen met en zonder beperking. Je ziet dat de scheiding tussen cliënt en vrijwilliger daardoor vermindert. Er is veel meer sprake van gelijkwaardigheid. Het collectieve aspect speelt hierin een belangrijke rol:

“Dat je onderdeel bent van de groep en als er andere mensen zijn die bijvoorbeeld eventjes naar je luisteren als je met ze praat of zo, of je onderneemt samen iets met elkaar dat kan ook met eten zijn of zoiets. Dat betekent denk ik wel veel voor mensen maar ook voor mijzelf wel. Ja dat betekent veel.” (MB)

En ook professionals zien het belang van samenwerken:

“Ja het contact komt door het samenwerken dat ze doen. Dat creëert het contact tussen de twee groepen, dat ze samenwerken in die moestuin. Dus in feite is de activiteit het middel om het contact tussen die groepen op gang te brengen. En dat groeit langzamerhand, dat groeit net als een.. een vriendschap zal ik het niet noemen, dat is denk ik een te zwaar woord. Maar langzamerhand wennen ze aan mekaar.” (Prof)

4.3 Gedeelde levenservaring

Een specifiek type gezamenlijkheid die benoemd wordt, is het delen van een beperking. Eén van de respondenten geeft op de vraag of ze iets deelt met de mensen op de onderzochte plek, het volgende aan:

“Ja, dat ervaar ik ook, dat je bepaalde hobby's samen hebt. Ja... (even stilte). Dat je dezelfde handicaps kunt hebben” (MB)

In dit geval is de handicap zelf dus (mede) de gezamenlijkheid. Vaak versterkt dit het contact tussen mensen met een beperking. Soms hebben de buurtbewoners en/of vrijwilligers ook een beperking, maar belemmert hen dit niet in zo'n mate dat ze begeleid worden door een zorginstelling. Het hebben van een beperking kan er in dit geval wel voor zorgen dat ze andere mensen met een beperking daardoor goed begrijpen. Zij voelen zich daardoor onderdeel van dezelfde groep (*bonding capital*). Bijvoorbeeld het hebben van een vorm van autisme:

“Ik schat wel in als je zelf die beperking hebt autisme dat je het dan wel eerder begrijpt.” (MB; ook bij MB8.1 en ZB).

Sommige vrijwilligers (ZB) herkennen iets in de beperking van de mensen met wie ze contact hebben op de plek, omdat ze zelf familieleden met vergelijkbare beperkingen hebben:

"Ik heb zelf een dochter met beperkingen, dus je weet al bijna achtentwintig jaar niet anders. Dus ik kan met alle mensen die hier onder wonen, ik kan met iedereen heel goed" (...) "Doordat je zelf die ervaring al achtentwintig jaar hebt, kan je heel makkelijk verplaatsen in [hen]." (ZB)

Gevraagd naar vormen van gezamenlijkheid tussen MB en ZB geeft een respondent ook aan:

"Ja, soms kan het ook nog zijn dat je dezelfde levenservaringen hebt, maar ja dat komt eigenlijk bijna niet voor maar... dat kan natuurlijk ook nog." (MB)

Het is vanzelfsprekender dat mensen in een vergelijkbare situatie gemakkelijker iets gezamenlijks hebben; dus mensen met een beperking onderling, of vrijwilligers onderling, ervaren eerder gezamenlijkheid dan dat er gezamenlijkheid ervaren wordt tussen mensen met een beperking en mensen zonder beperking. Deze vorm van gezamenlijkheid wordt door betreffende personen als prettig ervaren. In ander en eerder onderzoek kwam ook al aan de orde dat het vooral mensen die op een bepaalde manier voorgesorteerd staan ten opzichte van mensen met een beperking die contact aangaan met hen. Mensen die een familielid hebben met een beperking of zelf moeilijkheden hebben in hun leven hebben vaker contact met mensen met een beperking dan mensen die dit niet hebben (Linders, 2010; Bredewold, 2014; Bredewold & Malda, 2014).

4.4 Effect van gezamenlijkheid:

Waar mensen samen een activiteit ondernemen, gaan ze een band voelen. En door het ontstaan van die band, zoeken ze elkaar ook vaker op. Daarvan worden diverse voorbeelden genoemd in de interviews:

"Ja.. wat is het leukste... samen eten. Dus ze zoekt echt een plekje op, naast mij met mij. Ja wij zijn natuurlijk de tuinvrouwen." (ZB)

Interviewer: "Kun je een voorbeeld geven van: deze mensen werken nu samen en dat bevordert het contact?"

Professional: "Wat nog wel eens gebeurd als je dan kijkt op de houtwerkplaats is er wel eens een vrijwilliger die dan meehelpt en dan de volgende keer merk je wel dat er eerder naar de vrijwilliger gegaan wordt om vragen te stellen."

"Oke, dat ze samen hebben gewerkt en elkaar een soort van kennen, dat het makkelijker is om hulp te vragen of contact te maken?"

Professional: "Ja." (Prof)

MB: "Daar [met die persoon MB] kook ik meestal mee. Dat voelt wat vertrouwder aan."

Interviewer: "Omdat je daar samen mee kookt?"

MB: "Ja, ja dat klinkt misschien heel gek, maar doordat je met elkaar eten kookt... als je ergens mee zit ofzo, dan vragen ze natuurlijk ook aan je van: 'goh, zit je ergens mee, vind je het gezellig?' Dat voelt iets vertrouwder dan als je iemand alleen maar, als iemand binnenkomt en je drinkt alleen een kopje thee of je eet met diegene samen." (MB2)

Dit laatste laat zien dat het samen werken aan een gezamenlijk product, bijvoorbeeld een maaltijd, een band schept door de gezamenlijke verantwoordelijkheid .. Anders dan samen handwerken of samen koffie drinken, waarbij je minder samen bezig bent rondom een gezamenlijke taak.

Interviewer: "Maar wat ik wel interessant vind is dat je zegt van: met die mensen met wie ik samen kook, daar heb ik wel een sterkere band mee, dat is nog vertrouwder."

MB: "Ja."

Interviewer: "Dan dus met de persoon waarmee je samen handwerkt."

MB: "Ja."

Interviewer: "Hoe kan dat? Is dat omdat je daar meer verantwoordelijkheid hebt of zo? Dat je voor mensen kookt."

MB: *"Ja dat is het wel ja, dat je elkaar moet vertrouwen dat het dan goedkomt. Dat je dan ook iets goeds neerzet."*

Niet elke willekeurige gezamenlijke activiteit leidt dus tot intensiever contact. Hierboven wordt al aangegeven dat 'samen iets goeds neerzetten' meer een band geeft dan iets hobbymatigs 'naast elkaar op hetzelfde moment' ondernemen.

Een belangrijk effect van een gezamenlijke activiteit is het gedeelde gevoel om iets neergezet te hebben:

"Dan is hij ook lekker bezig en dan is hij vaak aan het buffelen en dat vindt hij helemaal geweldig. Als je dan ziet aan het eind van de dag, aan het eind van een periode dat hij bezig geweest is, en je ziet wat resultaten, nou dat hebben we weer leuk gedaan samen!" (ZB)

Een effect is ook dat het samen aan eenzelfde activiteit werken bijdraagt aan een ervaring van gelijkwaardigheid:

Interviewer: "En voel je je gelijk aan hem?"

MB: "Ja."

Interviewer: "En kan je uitleggen hoe dat komt?"

MB: "Omdat we gewoon allebei hetzelfde doen."

Interviewer: "Wat is dat dan, wat jullie hetzelfde doen?"

MB: "We doen allebei gewoon een beetje dezelfde dieren verzorgen."

Deze gelijkwaardigheid zorgt er aan de ene kant voor dat de wederkerigheid tussen mensen met en zonder beperking in balans is. Daarnaast gaan beide groepen meer in elkaar op en het onderscheid tussen beide groepen verdwijnt naar de achtergrond. Cliënten noemen zichzelf vrijwilliger, net als de anderen.

Hierin wordt zichtbaar dat de ontmoetingen gericht op conviviality daadwerkelijk leiden tot het kunnen spelen met je identiteit. Cliënten zijn niet alleen cliënt, maar ook vrijwilliger, burger, iemand die bijdraagt in de samenleving (Wiesel & Bigby, 2014). Dit gegeven zal ook terugkomen in hoofdstuk 5.

Als mensen met en zonder beperking samen iets ondernemen, dan mengen beide groepen beter. Het door activiteiten stimuleren van contact tussen mensen met en zonder beperking is een eerste stap. Dan pas kan er ook wederkerigheid ontstaan. In het gezamenlijk in de tuin werken bijvoorbeeld, kan de één de ander wat leren en wordt er waardering uitgesproken. Wie van de mensen met een beperking er met wie contact heeft met welke personen zonder beperking, lijkt daarin niet zo belangrijk. De gezamenlijkheid krijgt vorm op het collectieve niveau. In de interviews wordt vaak gesproken in 'we-termen'.

"Nou ik vind het altijd leuk om gezamenlijk te eten en gezamenlijk even wat verhalen laten horen." (ZB) ZB

"We ouwehoeren best veel met elkaar, er wordt veel gelachen. We doen best wel veel, samen lachen, spelletjes doen." (MB) MB

"We begrijpen elkaar gewoon allemaal en we werken gewoon fijn met elkaar samen." (KMMB)

Uit de data komt het beeld naar voren dat op de plekken waar heel bewust gebruik wordt gemaakt van de gezamenlijkheid tussen mensen met en zonder beperking in interesse of doel, dit ook leidt tot meer gelijkwaardige contacten op basis van wederkerigheid. Voorbeelden hiervan zijn samen tuinieren of samen een maaltijd koken. Fincher en Iveson (2008) beschrijven dat in lichte contacten het mogelijk is om te kiezen welke delen iemand van zijn identiteit wel en niet laat zien. Zo kan iemand op basis van de gezamenlijkheid benadrukken dat hij gewoon iemand is die ook graag kookt of ook graag tuiniert, en is het niet nodig om te

benadrukken dat hij iemand met een beperking is. Zo kunnen in lichte ontmoetingen stereotyperingen ongedaan gemaakt worden. Dit kan ertoe leiden dat iemand zich identificeert met mensen die eerder vreemden voor hen waren: er is dan sprake van overbruggend ('bridging') contact (Putnam, 2000).

Niet op alle plekken wordt bewust ingezet op gezamenlijkheid in de vorm van activiteiten. Er zijn ook plekken waar men wel samen gebruik maakt van een locatie, maar waar mensen met en zonder beperking niet samen activiteiten ondernemen. Er is minder sprake van overbruggend ('bridging') contact. Dit heeft ook consequenties voor het contact. Mensen met een beperking hebben dan minder vaak contact met mensen zonder beperking. De respondenten in deze settingen vinden de onderlinge contacten tussen de 'eigen groep' (tussen mensen met een beperking, de cliënten onderling; en tussen mensen zonder beperking, de vrijwilligers, onderling) wel waardevol. De 'bonding' contacten zijn dan sterker (Putnam, 2000).

De activiteit of context van de plek is voor alle betrokkenen een hoofdreden om naar de plek te komen. Het leidt niet automatisch tot overbruggend contact tussen mensen met en zonder beperking. Wat nodig is, is dat de activiteit of context van de plek aanleiding geeft voor mensen om dat deel van zichzelf te laten zien waarin anderen zich herkennen. Er is dus nodig dat er een match is wat interesses betreft. Daarvoor is enige professionele ondersteuning nodig. Waar activiteiten tussen mensen met en zonder beperking gezamenlijk tot stand komen, dragen ze eraan bij dat mensen elkaar leren kennen, elkaar gaan vertrouwen en ook persoonlijke dingen met elkaar delen, en dat ze elkaar als gelijkwaardig gaan zien. De kans op het voortbestaan van contact wordt groter (Van Asselt-Goverts et al., 2010 & Moggendorf et al., 2012).

4.5 Gezamenlijkheid verschilt per type plek

Zoals genoemd is er een verschil in gezamenlijkheid en de daaruit voortvloeiende gelijkwaardigheid tussen mensen met en zonder beperking. Gezamenlijkheid komt beter tot zijn recht bij de wijkgerichte plekken, die oorspronkelijk al een wijklocatie waren, en die zich ook profileren als moes-
tuin of boerderij of eetgelegenheid in en van de wijk. Hier worden mensen meer getrokken door de activiteit, al dan niet aangestuurd vanuit een begeleider met het oog op dagbesteding. Daar wordt gebruik gemaakt van een gezamenlijke interesse van de bezoekers, vrijwilligers (zonder beperking) en cliënten of deelnemers (met beperking). Professionals geven aan dat het van belang is dat mensen die hier komen binding hebben met wat er op de plek gebeurt. Waarschijnlijk heeft de hogere mate van gezamenlijkheid op de wijkgerichte plekken ook te maken met het specifieke karakter ervan: beide zijn (moes)tuinen die producten verkopen aan de buurt. Hierdoor vindt concreet uitwisseling in producten en diensten plaats tussen de plek en de buurt waar ze in staan. Op basis hiervan kan er gemakkelijker gezamenlijkheid worden gevonden en op basis daarvan activiteiten worden georganiseerd. Dit biedt mogelijk meer kansen voor contact tussen mensen met en zonder een beperking. Mensen met en zonder beperking dragen hierdoor ook meer bij aan deze collectieve wederkerigheid en dit levert ze ook wat op. Ootes (2013) wijst er bovendien op dat juist (moes)tuinen een belangrijk verbindend effect hebben, niet alleen omdat werken in het groen een therapeutisch, helend effect heeft, maar ook omdat tuinen om gezamenlijke inspanning vragen. Op de onderzochte wijkgerichte plekken gaat het inderdaad in beide gevallen om een tuin, en is bij de deelnemers een bepaalde mate van gezamenlijk eigenaarschap zichtbaar.

De locaties die direct gekoppeld zijn aan de zorgorganisatie zetten minder in op gemeenschappelijkheid. Dit zijn plekken waar de mensen met een beperking duidelijker de rol van cliënt hebben en de mensen zonder beperking de rol van vrijwilliger. De vrijwilligers komen hier bewust met het doel iets te doen voor of met de bewoners van de woonvoorziening en zetten in op begeleiding en dagbesteding. Dit is met name zichtbaar in de participerende observaties en interviews.

Op deze zorggerichte plekken, krijgt gezamenlijkheid op een wat andere manier vorm. Vrijwilligers (zonder beperking) hebben contact met mensen met een beperking rondom een bepaalde activiteit, zoals bijvoorbeeld handwerken.

Er is dus sprake van gezamenlijkheid, maar het uit zich niet zozeer in samenwerken. Het is meer gericht op het bieden van hulp en ondersteuning van de vrijwilliger aan de persoon zonder beperking. Deze samenwerkingsrelatie is dus meer ongelijk ten opzichte van bijvoorbeeld het gezamenlijk onderhouden van een moestuin in een wijkboerderij. Doordat de gezamenlijkheid van andere aard is, lijkt er minder sprake te zijn van gelijkwaardige wederkerigheid in het contact. Dit kan de kans op ontwikkeling van duurzame informele contacten verminderen en zullen we gedurende dit onderzoek verder in kaart kunnen brengen.

Hoofdstuk 5 Hoe werkt ‘begrenzing’ in de praktijk?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op hoe begrenzing wordt vormgegeven op de plekken. In het onderzoek is naar verschillende vormen van begrenzing gekeken:

Afbakening van de plek waar het contact plaatsvindt (fysiek: locatie)

Afbakening van de tijd waarbinnen het contact plaatsvindt (temporeel: duur, frequentie, tijdstip van de dag)

Afbakening van de inhoud van het contact (functioneel: welke dingen worden gedaan en welke niet, door wie)

Afbakening van relatie (welk gedrag past wel en niet bij de relatie)

Een specifieke vorm van begrenzing is de afbakening van (sociale) rollen. Voor mensen met een beperking is het helpend als ze vanuit een bepaalde rol en met een helder doel contact kunnen maken (Wilton & Evans, 2016). Dit schept duidelijkheid en een gevoel van veiligheid. De netwerkondersteunende plekken kunnen dit bieden. Mensen met een beperking krijgen bijvoorbeeld de rol van vrijwilliger en hun taak is het verzorgen van bepaalde dieren op een wijkboerderij. Begrenzing kan dus leiden tot (meer) ervaren veiligheid. Dit is belangrijk, want Milner en Kelly (2009) laten zien dat mensen met een beperking plekken waar ze zich niet veilig voelen vermijden. Ook voor mensen zonder beperking is het belangrijk dat er duidelijkheid is over de grenzen van het contact tussen hen en mensen zonder beperking. Naast de rollen die de mensen met een beperking zelf innemen zijn ook de rollen van de vrijwilliger en de professional relevant, en de onderlinge verhoudingen en ook grijze gebieden tussen deze rollen zijn vaak ter sprake gekomen in de interviews. Begrenzing van de rollen is enerzijds helpend, anderzijds wordt juist met die grenzen gespeeld.

Hieronder worden eerst beschreven hoe de verschillende vormen van begrenzing worden vormgegeven op de onderzochte plekken, daarna wordt ingegaan op de

manier waarop met de verschillende rollen van vrijwilligers, mensen met een beperking en professionals wordt omgegaan.

5.1 Begrenzing door de fysieke locatie

De twee typen plekken hebben elk een andere mate van fysieke begrenzing. Of een plek ‘buurtgericht’ dan wel ‘zorggericht’ is, is direct fysiek zichtbaar. Een wijkboerderij ziet er anders uit dan een woonvoorziening in een buurt, de ene plek heeft een deur die de activiteiten aan het zicht onttrekt, de andere plek oogt veel opener. Deze minder strikte fysieke begrenzing heeft op allerlei manieren invloed.

Op de zorggerichte plek houden de professionals ook hun kantoor. Dit maakt dat de plek overkomt als zorglocatie en het minder vrij toegankelijk is voor burens en vrijwilligers. Fysiek is ook duidelijk zichtbaar dat de plek gesloten is, bezoekers moeten door een deur komen waar ze soms ook moeten aanbellen, en zijn dan te gast in de zorginstelling. Vrijwilligers zonder beperking die komen, hebben meer een bijrol. De verantwoordelijkheid, en daardoor de inzet, ligt veel meer bij de professionals.

De vanzelfsprekendheid en laagdrempeligheid van de wijkgerichte plekken zit volgens één van de professionals in het volgende:

“Ik denk dat het ook wel gewoon is dat ze op een plek zijn waar iedereen kan komen. Het is geen gekunstelde plek, nee het is gewoon een wijkboerderij. Het is een wijkboerderij waar die beesten rondlopen en voordat je het door hebt komt er weer een klas de boerderij oprennen omdat het BSO tijd is of wat dan ook en het is gewoon middenin de maatschappij. Het is niet één of andere gecreëerde situatie.” (prof)

Vanuit zowel interviews als participerende observaties wordt duidelijk dat de wijkgerichte plek vooral gezien wordt

als een plek van gezelligheid. Sfeer rondom het samen werken, gezamenlijkheid in activiteiten en taken. Het is een toegankelijke plek, door de uitstraling (bijvoorbeeld een kinderboerderij), maar ook door samen te werken met bijvoorbeeld een kinderopvang of een welzijnsorganisatie. Fysiek is dat ook zichtbaar doordat het een plek is met veel buitenruimte, met een hek dat gemakkelijk open kan of al open staat.

De zorggerichte plek is gericht op dagbesteding van cliënten van de betreffende zorginstelling. Mensen zonder beperking worden op hun terrein uitgenodigd. Ondanks tal aan initiatieven die vooral door professionals worden aangejaagd, ontstaan er relatief weinig kansen voor spontaan contact: een voorbijganger moet eerst bewust binnenkomen voordat er contact is.

Deze instellingsplekken voelen ook meer als instelling en zien er ook zo uit: er is een kantoor aanwezig en mensen wonen boven of naast het gebouw. Door activiteiten en samenwerkingsverbanden met andere organisaties proberen professionals meer zichtbaar en laagdrempeliger te worden. Zij zijn hun plekken dus aan het doorontwikkelen, maar of dat voldoende is om ook meer burens en vrijwilligers zonder beperking aan zich te binden is nog de vraag.

Op de wijkgerichte plekken ontstaan de contacten veel gemakkelijker. Een grote mate van fysieke toegankelijkheid lijkt dus positief te zijn voor de ontwikkeling van contacten tussen mensen met en zonder beperking. Hier is een belangrijk dilemma aan de orde: hoe opener een plek, hoe minder veilig de plek zal zijn voor mensen met een beperking. Maar hoe minder open de plek, hoe minder uitnodigend voor mensen zonder beperking om er binnen te komen en contact te maken.

Op de wijkgerichte plekken blijkt echter ook een bepaalde mate van veiligheid gecreëerd te zijn door de andere vormen van begrenzing (in tijd, taken, enz.) die elders in dit hoofdstuk worden besproken.

Valentine (2013) beschrijft het belang van het creëren van min of meer publieke plaatsen, waar ontmoetingen kunnen plaatsvinden tussen verschillende groepen.

Dit moeten iets meer afgebakende plaatsen zijn dan gewone openbare ruimtes. Hij noemt ze *'microspaces'*, en een van de voorbeelden die hij daarbij geeft zijn *'communal gardens'*. Een belangrijk kenmerk is dat dit plaatsen zijn waar mensen van verschillende achtergrond aan een gezamenlijk doel werken en daarbij de gelegenheid hebben om vaste interactiepatronen te doorbreken en nieuwe daarvoor in de plaats te ontdekken. In deze beschrijving en ook in die van Fincher en Iveson (2008) van *'third places'* (bij hen: publieke maar toch wat afgeschermd ontmoetingsplekken, zoals een ontmoetingsruimte in een kerk, of een winkel) is steeds zichtbaar dat er gezocht wordt naar de balans: zoveel openheid als mogelijk om nieuwe ontmoetingen tot stand te brengen, maar zoveel veiligheid als nodig om het contact met *'vreemden'* prettig te laten verlopen.

5.2 Contact blijft begrensd tot de plek

In veel interviews komt ter sprake of de contacten tussen deelnemers met en zonder beperking zich beperken tot de plek waar de onderzochte activiteit plaatsvindt, of dat ze ook daarbuiten contact met elkaar hebben.

Meestal geven de deelnemers aan dat ze buiten de plek géén contact hebben, hooguit toevallige ontmoetingen in de publieke ruimte (op straat, in de winkel o.i.d.):

"Je komt ze tegen in de stad en zo en dan zijn ze helemaal enthousiast als ze je herkennen." (ZB);

"Als we over straat lopen, of in de stad lopen. Daar hoor ik haar wel eens wat over vertellen. Dan komt ze iemand op straat tegen, van de moestuin, en dan groeten ze elkaar even." (Prof).

De mensen die op de plek contact met elkaar hebben, komen meestal niet bij elkaar in de privéruimte (hun eigen huis) en de respondenten geven ook aan dat dat niet zo hoort:

"Nooit in huis." (MB);

"Ik heb met deze mensen wel een goede band, maar niet voor thuis." (ZB).

Eerder onderzoek laat zien dat contacten van mensen met een beperking zich vaker beperkt tot de publieke ruimte (Milner & Kelly, 2009) of tot ‘safe places’ (Hall, 2004).

Alleen mensen die elkaar al op een andere manier kenden komen bij elkaar in huis. Mensen met een beperking die bij dezelfde organisatie cliënt zijn, komen in die hoedanigheid elkaar weleens tegen en wonen bijvoorbeeld in dezelfde locatie voor begeleid wonen. Soms spreken vrijwilligers onderling wel met elkaar af.

De contacten met mensen met een beperking op de plek worden waardevol genoemd om diverse redenen (zie ook onder ‘wederkerigheid’), maar ze worden anders getypeerd en gewaardeerd dan persoonlijke contacten buiten de plek en daarom worden de contacten van elkaar gescheiden. Zo zegt een respondent met beperking ook over een andere deelnemer zonder beperking:

“Bij sommigen van 't Noaberhuus kom ik wel thuis hoor, maar ik heb ook sommigen die ik alleen maar daar ontmoet. En dat ik dat ook gewoon voor mezelf als stukje bescherming hou van, ik ontmoet je alleen maar daar en voor de rest kom ik ook niet bij je.”
(MB)

Eén van de respondenten zonder beperking geeft aan op de vraag wat hij doet voor een individuele deelnemer zonder beperking :

“Niets, we werken samen. Dus ik doe niet specifiek iets voor hem. Dat moet ook niet denk ik. Dan krijg ik een hele andere band.”

De band die mensen binnen de plek met elkaar hebben is veiliger, minder persoonlijk dan wanneer ze elkaar een-op-een in de privéruimte zouden tegenkomen. Dat heeft ook wel te maken met de sfeer van de plek die bewust wat oppervlakkiger wordt gehouden. Kenmerkend is dat diverse respondenten aangeven dat op de plek niet zomaar alles besproken kan worden:

“Als je het ergens over hebt wat voor sommigen misschien niet zo veilig aanvoelt ofzo of niet leuk is, dan

wordt dat ook tegen je gezegd van ‘nou, daar hebben we het hier niet over’ ofzo.” (MB).

“Op persoonlijke vlak hou je toch allemaal wel gescheiden.” (ZB).

Eén van de deelnemers verwoordt ook wat de reden is dat niet alles besproken kan worden:

“Waar ik dan een beetje bang voor ben is dan, dat ik een beetje teveel dat meekrijg van problemen enzo. En ik vind het lastig om daarmee om te gaan als ze veel problemen heeft. Dat vind ik niet fijn. Ik zou er niet niet meer contact mee willen hebben maar ik zou dan bijvoorbeeld minder vaak afspreken als zij bijvoorbeeld heel weinig energie heeft of heel neerslachtig is daarover ofzo. Dan zou ik er ook last van kunnen krijgen.” (MB).

Er wordt dus een onderscheid gemaakt tussen de contacten die men heeft met deelnemers van de plek enerzijds, die oppervlakkig mogen en moeten blijven, en meer persoonlijke contacten anderzijds, waarin persoonlijke problemen ter sprake mogen komen.

Een enkele deelnemer met en zonder beperking zoekt elkaar ook in de privéruimte op. Dat kan zijn op basis van een relatie die ze buiten de plek om al hadden. Een vrijwilliger komt zijn (of haar) eigen dochter tegen op de plek, maar ook deze vrijwilliger vindt het best belastend om deze dochter in de privéruimte te zien:

“Dan kom ik haar hier weleens even tegen onder werktijd maar niet dat ze dan bij mij komt bijvoorbeeld. Dan is ze drie keer een weekend geweest, althans lange weekenden, dan heb ik even zoiets van, even één of twee keer niet. Maar (...) als er een keer niks is, dan zeg ik ‘heb je zin om te komen’, dan geef ik het zelf aan.” (ZB)

Het contact op de plek wordt blijkbaar als minder belastend gezien dan contact in de privéruimte. Persoonlijk contact is voor sommige mensen met een beperking spannend:

“Ja, vanwege die prikkels die je anders allemaal binnenkrijgt of ja. (...). Er komt best veel binnen als je bij iemand op bezoek gaat.” (MB)

Op de plek van het ontmoetingsproject is dat blijkbaar minder moeilijk. Mogelijk heeft dat ook te maken met de mogelijkheid om de plek te verlaten op het moment dat het te druk wordt of op een andere manier te belastend:

“Ik zou dan juist denken: goh wat goed dat mensen zich zo vrij voelen uit de wijk om hier gewoon zo naar binnen te lopen. Ik bedoel... Oké je moet misschien rekening houden met veiligheid en dat soort dingen als organisatie maar aan de andere kant ja. Volgens mij die cliënten maakt het volgens mij niet zo heel veel uit. Want de cliënten die wat meer rust nodig hebben zitten toch wel op een plek in het gebouw waar meer rust is... waar meer afstand is dus.” (Prof)

Op een andere plek waar alleen een centrale ruimte is wordt deze behoefte ook gevoeld:

“Eigenlijk is het hier te klein. (...) Want je kan hier veel meer als je hier een mooie schuur hebt en je hebt houtbewerking, zoals hierachter. Eigenlijk moet je hier gewoon een complete schuur van maken. En dan een apart kamertje of voor iemand anders die even alleen wil zitten of zoiets of voor cliënten die wel wat willen doen.” (Prof)

Op één van de plekken wordt er onderscheid gemaakt tussen de aard van het contact (specifiek: de onderwerpen van gesprek) in de buitenruimte en in een binnenruimte:

“Vluchtig, meestal werkcontact, werkgerelateerd (...) dat zijn meestal de contacten hier. En daar binnen is het meestal, dan wordt het meestal wat dieper. Of dan gaat het over iets wat er in het nieuws is geweest of zo iets.” (MB8.1)

Uit deze voorbeelden blijkt dat verschillende typen fysieke ruimte verschillende invloed hebben op de aard van de contacten. Grotere open ruimtes en met name buitenruimtes (tuinen) bieden gelegenheid aan lichtere ontmoetingen, kleinere ruimtes bieden plaats aan intensiever contact. In

beide gevallen is er sprake van een bepaalde balans tussen veiligheid en de mogelijkheid tot het aangaan van contact. In een open ruimte is de veiligheid minder gegarandeerd, wat er gebeurt en wie er komt is minder goed te controleren dan in een kleinere, meer afgesloten ruimte. Tegelijkertijd biedt zo'n open ruimte wel de gelegenheid tot lichtere, vrijblijvender contacten, en zijn in een kleinere, meer besloten ruimte de contacten intensiever en eerder persoonlijk. Hoe open of besloten de ruimte is heeft dus invloed op het contact.

Op de wijkgerichte locaties is ook het verschil zichtbaar tussen de buiten- en binnenruimte. Er wordt daar ook een andere betekenis gegeven aan de contacten buiten dan aan de contacten binnen. Een plek met meerdere ruimten biedt mogelijkheden voor de deelnemers om zelf een opener of geslotener ruimte te kiezen, ook bijvoorbeeld om zich tijdelijk terug te trekken. In de zorggerichte locaties vindt het contact vooral plaats in een centrale ruimte. Wel is er de gelegenheid voor mensen met een beperking om zich terug te trekken naar hun eigen kamer, als die zich in hetzelfde gebouw bevindt. Maar dan trekken ze zich dus ook geheel terug van de activiteit en beëindigen ze zo dus het contact.

5.2 Begrenzing in de tijd

De onderzochte projecten betreffen meestal activiteiten die op een specifieke dag in de week worden georganiseerd, in de regel éénmaal of tweemaal per week, op vaste dagen. Dit zijn voor de cliënten vaak geen lange werkdagen van acht uur, maar kortere dagen of dagdelen. Met name in de (tuin)projecten is er wel meer werk dat moet gebeuren buiten de vaste dagen voor de cliëntengroepen. Daar wordt door vrijwilligers veel meer gegeven, enkele vrijwilligers komen zelfs dagelijks.

Voor sommige mensen met een beperking (zowel verstandelijk als psychisch) is het belangrijk dat er vaste dagen worden gekozen, omdat dit hen structuur en veiligheid biedt. Het gaat niet alleen om een vast moment, maar ook om het tegenkomen van bekende mensen die er op hetzelfde moment zijn.

“Vorig jaar was de sfeer ook wel goed, maar toen was het toch minder gestructureerd dan nu. En nu zijn er vaste momenten elke dinsdag en elke donderdag. Ik denk dat vaste gegevens belangrijk zijn voor deze groep (...) Dingen waar ze op kunnen vertrouwen en bouwen. Dus inderdaad [a] is er altijd, [b] is er altijd. Dus dat zijn vaste factoren dan. Ja was vorig jaar nog niet zo.” (Prof)

Plekken waar de hele week door wel werk te doen is, bieden de mogelijkheid voor de ‘deelnemers’ met een beperking om vaker dan alleen op de vaste afgesproken momenten te komen. Bij één van de projecten beginnen de cliënten met een voor hen behapbaar vast tijdstip, bijvoorbeeld één ochtend, en als de cliënt dat wil, kan dit op vrijwillige basis uitgebreid worden.

“Als ze komen op de dinsdag en de donderdag dat er dus ook iemand rondloopt van het RIBW zelf en als het eenmaal goed voelt, dat hebben we nu wel een paar keer gehad, dat als het op de dinsdag en donderdag goed voelt dat er een stap verder gezet wordt dat ze ook op andere dagen vrijwilliger gaan worden. Echt op de boerderij zelf. Want dat hebben we nu ook, we hebben cliënten die zijn echt vijf dagen op de boerderij aan het werk en zijn gestart met één ochtendje in de week vanuit de RIBW. Dus de veiligheid wordt dan eerst gecreëerd vanuit de wetenschap er loopt iemand, een begeleider, en eenmaal gewend denken ze: ‘he, dit is wel leuk’, en dan komen ze een dagje verder. En dan uiteindelijk van: ‘o wacht eens even, ik kan dan ook wel komen want zit me toch te vervelen’. En dan op die merk je wel dat er groei inzit.” (Prof KB1.1)

Voor dergelijke plekken waar continue activiteiten zijn, is ook continue een professional nodig, al is het op de achtergrond:

“Er is ook altijd begeleiding. Niet altijd hier maar er is wel altijd telefonisch begeleiding en ik ben hier tot 10 uur ‘s avonds. (...) Dat zie ik als veiligheid.” (Prof)

Voor sommige cliënten is het belangrijk om niet teveel verschillende activiteiten te bieden en niet te lang achter elkaar:

“We hebben het ook wel eens geprobeerd om na die tijd eens een activiteit te gaan doen maar mensen zijn dan moe en zijn klaar. En het is goed geweest en dan hoeven ze hier niet heel de avond zitten. En dan denk je ook van: kunnen we nog wel weer een activiteit erachter aan gaan doen? Maar (...) dat werkt niet.”

Interviewer: “Wat voor iets heb je dan geprobeerd? Welke activiteit?”

Respondent: Knutselactiviteiten, we hebben wel eens een bingo gedaan aansluitend en toen op een vrijdag. Dat was van: ‘oké, ik kom niet eten maar kom wel bij de bingo’”. (Prof)

Het afbakenen van de activiteiten tot een afgesproken tijd is dus om verschillende redenen nuttig. Dit maakt het mogelijk om een activiteit te kiezen die niet te belastend is, en het biedt ook duidelijkheid over wie men ontmoet (omdat anderen ook op hetzelfde tijdstip aanwezig zijn).

5.3 Afbakening van de inhoud van de activiteiten

Diverse respondenten, waaronder vooral professionals en mensen zonder beperking, geven aan dat het belangrijk is duidelijk te zijn over de activiteiten die gedaan worden. In de interviews worden diverse voorbeelden gegeven door professionals en vrijwilligers dat ze de taken voor de mensen met een beperking afbakenen. Cliënten hebben dat volgens hen nodig om te weten wat hun taak is in een tuin of op een boerderij, en ook hoe ze dat moeten doen:

“Dat probeer je ook een beetje te sturen van jongens het moet zo en zo. (...) de meesten die zijn onderhand zo lang hier dat ze wel weten hoe het werkt. En af en toe moet je ze even een klein beetje bijsturen van.. even dat bepaalde dingen toch niet helemaal kunnen. (...) Hele enthousiaste mensen, maar.. er zijn er die doen sommige dingen met de dieren gedaan die

eigenlijk niet goed zijn voor de dieren. Dan moeten we dat even een beetje bijsturen.” (ZB)

Bijsturen hoeft overigens niet te betekenen dat er opdrachten worden gegeven en dat cliënten geen inbreng hebben:

“Er werd mij laatst wel gezegd van [naam] dat je gewoon moet zeggen, jij gaat dat doen en jij gaat dat doen. Maar dat vind ik te ver gaan want ik ben zijn begeleiding niet. Meestal of dat zit niet in mijn aard dat vraag ik [naam] zullen wij even die planten gaan poten? En dan zegt hij ja en dan gaan wij het doen.” (ZB)

Soms zijn het ook de cliënten zelf die aangeven wat hun (vaste) taken zijn of wat ze willen gaan doen. Ze kunnen bijvoorbeeld zelf kiezen welke taken ze graag doen, en ook hoe lang ze er mee bezig willen zijn, bijvoorbeeld vanaf de start van de ochtend tot aan de koffiepauze.

De professional speelt een belangrijke rol in het creëren van duidelijkheid omtrent de rollen en taken van mensen met en zonder beperking in activiteiten op de plek.

De geïnterviewde professionals geven aan dat de beperking bepalend is voor de activiteiten die op de plek plaatsvinden. Zo kan de ene groep cliënten veel beter zelfstandige (deel)taken uitvoeren in bijvoorbeeld een tuin dan een andere groep cliënten:

“Dit is geen groep die je aan het werk kan zetten, zeg maar: ‘Wil je zorgen dat dat perkje goed komt en dat’. Dat gaat niet werken denk ik, nee. Daar is toch het niveau wat te laag voor. En dat heb je op dinsdag niet trouwens, dinsdag heb je andere [mensen] (...) Die kunnen zelfstandig (...). [Naam] kan zeggen van ‘vandaag moet je even dit regelen en inzaaien’. Ik noem maar wat. (...) Ja dinsdag gebeurt er heel veel. Nu gebeurt er ook veel omdat je veel handen hebt maar als je ziet wat er dinsdag aan werk verzet wordt is het vaak meer dan op donderdag denk ik.” (Prof)

Daarbij is het niet zo dat wanneer mensen met een beperking een bepaalde activiteit niet zelfstandig kunnen uitvoeren, dit ook niet gebeurt; maar dan is er continue aandacht van een professional of vrijwilliger nodig die de cliënt meeneemt en steeds concreet aanwijst wat er moet gebeuren.

Naast de mate van zelfstandigheid kan ook de fysieke gezondheid van iemand met beperking begrenzend zijn voor de inhoud van de activiteit:

“Met de cliënten (...) is het zo dat wij een kleiner stuk [tuin] hebben. Tegenover de kas. En omdat ze nou ja, oud en krakkemikkig zijn, even zo gezegd, is er een hoge plantenbak gemaakt zodat ze niet meer hoeven te bukken. (...) Ze kunnen gewoon staand blijven werken en een klein beetje aanhaken en dergelijke. Dus dan doe ik dat nog steeds elke donderdagavond. Dan hoeven we ook niet helemaal naar de tweede tuin want voor ons stelt het niks voor maar als je slecht ter been bent en je hebt een stokje en dan duurt het gewoon heel erg lang voordat je überhaupt op de tweede tuin bent en voordat je iets hebt gedaan kan je alweer naar de tweede groep.” (ZB)

Ook hier geldt dat het niet zo is dat bepaalde taken echt niet kunnen worden uitgevoerd door mensen met een beperking, maar dat er aanpassingen nodig zijn, dat activiteiten veel meer tijd kosten en dat er betrokkenheid van een professional of vrijwilliger nodig is.

Er kan ook sprake zijn van een psychische stoornis, waardoor mensen met deze beperking niet zozeer begrensd worden in het uitvoeren van een specifieke taak, maar wel in de communicatie daaromheen. Soms hebben mensen met een beperking ook juist door de beperking minder behoefte aan veel contacten.

In de interviews gaat het regelmatig om mensen met een stoornis in het autistische spectrum, die juist door hun beperking problemen hebben met communicatie en prikkelverwerking. Voor hen is het belangrijk dat de hoeveelheid contact, en ook het type uit te voeren activiteiten, begrensd is.

Diverse type beperkingen vergen dus verschillende manieren van begrenzing, om het contact en de activiteit veilig en behapbaar te houden.

In de onderzochte projecten worden oplossingen gevonden in de samenwerking tussen mensen met en zonder beperking. De mensen met een beperking kunnen de nodige grenzen aangeven aan de mensen zonder beperking:

“Bijvoorbeeld [a], dat is dat meisje met het syndroom van Down. Die wil hier ook graag komen helpen. Maar, laatst had ze ook alle kruiden eraf geschoffeld en zo. Maar ze mag graag schoffelen en ook een paar keer gehad dat dat kan en dan moet ze een smal stukje schoffelen. Dus dan pak ik de achterkant van de hark, dan trek ik even een lijn erbij langs, bij beide kanten. Dan zeg ik: nou daar hoeft het niet en daar hoeft het niet, maar wil jij aan het midden mooi netjes maken?” (ZB1)

Het is dus van belang dat de taken en activiteiten van mensen met een beperking begrenst worden naar gelang hun type beperking. Wil gezamenlijkheid en gelijkwaardige wederkerigheid centraal staan in het contact, dan moeten de taken en activiteiten dus binnen de mogelijkheden van de mensen met een beperking liggen. Is dit niet het geval, dan zal het de verschillen tussen de groepen juist benadrukken.

5.4 Afbakening van persoonlijke grenzen

Sommige typen beperking zijn direct van invloed op de persoonlijke interactie tussen mensen. Mensen met een beperking kunnen problemen hebben met het respecteren van persoonlijke grenzen bij een ander. Professionals en vrijwilligers geven aan dat het juist met het oog op de beperking van de cliënt belangrijk is grenzen duidelijk te stellen. Dat gaat ook om persoonlijke grenzen:

“Sommige cliënten kunnen wel.... (..) heel erg dichtbij komen en vastpakken ja. Dat moet je willen en als je het niet wil dan moet je het zeggen. Dan moet je aangeven dat je het niet wil, je grenzen aangeven.” (prof)

Mensen met een beperking kunnen ook problemen hebben met het aangeven van hun eigen grenzen. Eén van de mensen zonder beperking geeft aan dat de mensen met een beperking juist op het gebied van persoonlijke grenzen aangeven kwetsbaar zijn:

“Je hebt hier toch wel te maken met mensen die kwetsbaarder zijn. En dan zijn ze ook in het aangaan van contact, blijven ze natuurlijk kwetsbaar. En ben je van kwade bedoelingen, ja dan kan je er overheen gaan.” (ZB)

Ook voor mensen zonder beperking kan contact met mensen met een beperking ‘te veel’ zijn als ze te veel geclaimd worden:

“Kijk want heel veel mensen denken echt dat wij vriendinnen zijn en dat is echt niet waar. Want zij wil ook altijd bij mij zitten. Waarom dat weet ik niet, maar ze wil altijd bij mij zitten. En ik wil weleens ergens anders zitten, dat je een ander gesprek hebt enzo.” (ZB).

Respondenten zonder beperking geven aan dat ze behoefte hebben aan uitleg over hoe om te gaan met mensen met een beperking en waar de grenzen liggen van wat kan.

“Maar ik heb al gezegd we moeten wat voorlichting krijgen over de cliënten hoe je ze moet benaderen of iets dergelijks. Er is één meisje daar heb ik zaterdag van gehoord dat ze op de ronde is die de boel kort en klein geslagen heeft. Dat weten wij niet, ik zei toen een keertje van joh ik heb heel gezellig met die en die zitten praten. En toen zeiden de begeleiders, oh daar moet je wel meer oppassen want die kan helemaal uit de bocht schieten. En dan denk ik van ja.” (ZB)

Tijdens de interviews bleek ook dat de grens van veel mensen met een beperking duidelijk anders lag dan die van mensen zonder beperking, onder andere kijkend naar mogelijkheden van informatieverwerking, concentratie en zelfreflectie. Een aantal vrijwilligers (zonder beperking) geeft aan dat het belangrijk is om enige kennis te hebben van stoornissen die voorkomen bij de mensen met wie ze op de

plek contact hebben, zodat ze weten hoe daarmee om te gaan.

“We weten van tevoren niet of hoe bepaalde cliënten in elkaar zitten. Dat zou nog geregeld worden. (...) Ik vind het wel lastig dat je in sommige dingen toch, dat je denkt... Er is ook een man die je constant een hand geeft. En in het begin deed ik dat, en nu zeg ik van: ‘joh we hebben elkaar al zo vaak een hand geschud, het is wel goed’, weet je wel. Niet dat hij heel erg dichtbij komt, maar je moet gewoon een beetje weten van die mensen.” (ZB)

“Volgens mij zou er een klein protocolletje - en dat hoeft helemaal niet ingewikkeld te zijn - moeten zijn: Op het moment dat er een nieuwe vrijwilliger komt, krijgt even door een begeleider een korte uitleg over de cliënten waarmee die gaat samenwerken (...) Een aantal kenmerken die belangrijk zijn om te weten, en dat is denk ik wel handig.” (Prof)

Andere respondenten zonder beperking vinden het juist prettig om niet te veel te weten over de andere deelnemers en vrijwilligers op de plek, omdat ze dan zo gelijkwaardig mogelijk met hen om kunnen gaan;

“Je moet geen mensen een stempel op het hoofd plakken. Dat is nergens voor nodig, dus met elkaar moeten wij er wat van maken.” (ZB)

Het is dus wisselend of mensen zonder beperking het nodig vinden om hun communicatie en gedrag af te stemmen op de type beperking.

Het bespreken van de beperking is in sommige gevallen wenselijk en in andere niet. Het schept duidelijkheid, maar tegelijkertijd benadrukt het ook de verschillen tussen mensen met en zonder beperking. Het is van belang om een balans te vinden in de verschillen aan de ene kant bespreekbaar te maken en aan de andere kant zo min mogelijk de gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid in de weg te laten staan.

Een aantal respondenten met beperking geeft aan dat het een voordeel is om zelf een vergelijkbare beperking te hebben als de ander, of om iemand in de familie te hebben met

een vergelijkbare beperking. Daaruit blijkt dat enige kennis over een beperking het gemakkelijker maakt om met anderen om te gaan. Dit zou ervoor pleiten dat mensen zonder beperking zich toch verdiepen in de beperking en hun gedrag daaraan relateren.

Ook in de communicatie tussen twee mensen met een beperking is het soms wenselijk dat er iemand is die het contact ondersteunt en de beperkingen kent, om misverstanden te voorkomen.

Interviewer: “Zijn er ook dingen die je moeilijk vindt in het contact met iemand die dan niet hetzelfde type beperking heeft als jij? Zijn er ook dingen lastiger?”

MB: “Wat lastig is, dat iemand bijvoorbeeld niet zou begrijpen wat het is. Dat is misschien cliché maar zo is het wel. Net als iemand bijvoorbeeld geen psychische beperking zou hebben en ik zou dingen kenmerken vertellen waar ik last van heb. Dat zou zij of hij ook kunnen vertellen van nou dat heb ik eigenlijk ook wel, wat mankeert jou dan eigenlijk bijvoorbeeld.”

Een andere persoon met beperking over contact met iemand met dezelfde beperking:

“Stel, ik heb zelf autisme en je zou iemand tegenover mij zetten die ook autisme heeft dan zou het best zo zijn dat er veel meer misverstanden zijn. Vaak heb je dan ook minder snel door.” (NMB)

Dit betekent dus dat er wel kennis aanwezig moet zijn van de beperking en dat de professional of persoon zonder beperking het gedrag daardoor laat sturen.

“Die zou ook eerder zien dat er een misverstand is. Die begrijpt het beter. Ook is het makkelijker in het contact. Het loopt niet vast, het gaat niet stroef, het gaat best wel smooth en dat is op zich wel fijn.” (MB)

Kortom, voor het contact tussen mensen met een beperking onderling en tussen mensen met en zonder beperking op de plekken, lijkt het van belang dat er kennis is over de beperking. Dit zorgt voor begrenzing, van hoe er gecommuniceerd wordt, om aan te sluiten aan de capaciteiten van de mensen

met een beperking. Hiermee worden misverstanden voorkomen en dat vergroot de veiligheid van mensen met een beperking.

Kennis hebben van en rekening houden met de rol van de beperking, geeft grenzen aan de inhoud en vorm van het contact. Wat er besproken wordt, welke type activiteiten ondernomen wordt, wie met wie contact heeft en dergelijke. Dit zorgt voor duidelijkheid en bevordert het succes van het contact. Maar aan de andere kant benadrukt het ook het verschil tussen mensen. Zoals genoemd in het hoofdstuk gelijkwaardigheid, is het voor mensen met een beperking prettig dat ze juist loskomen van hun status dat ze 'beperkt' zijn. Het gelijkwaardig bijdragen aan een wederkerige relatie, heeft ook positief effect op het contact. Aan de andere kant is voor 'burgervriendschap' welwillendheid en begrip belangrijk, en enige kennis over de bron van iemands gedrag kan begrip bevorderen.

Wat een goede balans is tussen aan de ene kant begrenzing met betrekking tot de beperking en aan de andere kant zoveel mogelijk gelijkwaardigheid is moeilijk te zeggen. Het is waarschijnlijk dat dit per type beperking, en dus per type plek, anders uitvalt.

5.5 Spelen met grenzen van sociale rollen

Uit het bovenstaande blijkt dat het belangrijk is voor mensen met een beperking dat er een bepaalde mate van duidelijkheid en zekerheid is op de plek. Dit maakt het contact veilig. Tegelijkertijd is in de interviews zichtbaar dat er op het eerste gezicht veel onduidelijkheid bestaat over wie welke rol heeft. Hieronder wordt eerst beschreven dat het niet altijd mogelijk is om de rollen heel duidelijk af te bakenen: omdat vrijwilligers graag zelf bepalen wat ze doen, en omdat niet altijd duidelijk is wie nu vrijwilliger, buur of deelnemer met een beperking is, en omdat met het betrekken van vrijwilligers en burens de rol van de professional zelf ook verandert. Dit kan een bepaalde onduidelijkheid geven, maar het heeft ook voordelen dat er gespeeld kan worden met de sociale rollen. Hieronder wordt eerst beschreven hoe de grenzen tussen de verschillende rollen verschuiven, en in een afsluitende paragraaf wordt beschreven hoe dit te rijmen is met de nodige veiligheid op de plekken.

5.5.1 Vrijwilligers bepalen hun eigen rol

Op plekken waar vrijwilligers de verantwoordelijkheid hebben voor de uitvoering, is zichtbaar dat de professional niet langer taken voor hen afbakt, zij bepalen dit steeds meer zelf en samen:

“Maar nogmaals het gaat heel natuurlijk en dat vind ik heel grappig om te zien. Ik denk dat professionals nog weleens van tevoren veel willen regelen en kaderen, terwijl als je het loslaat zie je dat het vaak eigenlijk vanzelf gaat. Dat vind ik het leuke van dit soort projecten, dat het gewoon op een vrije losse manier kan inderdaad. Ja dat is wel uniek hoor denk ik. Misschien...Ja ik zie wel meer van dit soort projecten, dit is wel redelijk uniek. Vaak is het toch dat de professional de leiding heeft en de vrijwilliger onder de professional werkt. Ik denk inmiddels dat in de moestuin de situatie is ontstaan dat de vrijwilligers de leiding hebben in de tuin en de professionals daarin mee gaan, ondersteunend zijn in het proces.” (Prof)

Vooral voor de betrokken vrijwilligers zonder beperking is het heel bepalend voor de inhoud van de activiteiten die ze doen: wat ze zelf graag willen. Dat past bij het vrijwillige karakter van hun inzet.

“Ja iedereen doet het op zijn eigen manier hè, dat is het mooiste. Want ik vind dat je zelf moet gaan bepalen en je tijd moet indelen wat je gaat doen. Bijvoorbeeld ik verzorg de geiten en de schapen. Ik moet zelf weten wanneer ik kom en hoe ik werk. Dat is heel belangrijk voor mij. Als ik zou werken waar ik vroeger gewerkt heb, dat kan niet. Want de baas vertelt mij [wat ik moet doen], en hij verwacht je een aantal uur voor hem te verrichten.” (ZB)

Een voordeel van de inzet van vrijwilligers, die zich voor langere tijd binden aan een project, is dat ze veel intensiever met mensen met een beperking kunnen samenwerken dan professionals en dat ze ook niet aan professionele voorwaarden hoeven te voldoen om een activiteit te kunnen uitvoeren. Dat leidt er toe dat er meer activiteiten mogelijk zijn voor de mensen met een beperking.

Met andere woorden, de beschikbaarheid van vrijwilligers verruimt de grenzen van wat er mogelijk is wat betreft de inhoud van de activiteiten:

Professional: “Het leuke natuurlijk is (...): het is haast een-op-een begeleiding. Door professionals kun je dit nooit zover doorontwikkelen. Dat red je niet, daar is te weinig geld voor. En dat kun je dus wel met vrijwilligers erbij voor elkaar krijgen want die hoeven ook geen behandelplan en al die administratieve onzin niet te doen. Dus dat scheelt.”

Interviewer: “Ja en die gaat gewoon fietsen omdat ze beloofd had van nou we gaan fietsen. Dat kan.”

Professional: “Ja precies! Dat kan! Het is niet van : ‘o nee hoor, ik moet nog die cliënt ophalen en ik moet dat en dat nog doen’.. nee dat... die vrijheid zit er in.” (Prof)

Het lijkt dus in het belang van iedereen dat de rollen van de vrijwilligers niet te veel begrenst worden door regels en kaders. Ze willen graag kunnen doen wat ze zelf willen. Dit zorgt ervoor dat ze zich langdurig verbinden met een plek. Het is echter nog niet duidelijk welke wensen nu voorop staan in de activiteiten: die van de mensen zonder beperking of die van de mensen met een beperking?

Het is wel de professional die in de gaten houdt hoe de verschillende activiteiten verdeeld zijn over de vrijwilligers zonder beperking:

“Nou ja, ik regel natuurlijk meer op de achtergrond wat dingetjes en op afstand. [c] en [b] zijn heel erg uitvoerend, en [a] en [y]. [y] heeft niet altijd heel veel tijd ervoor, maar die zorgt er echt voor dat het technisch allemaal goed gaat. Planten, het zaaien, het oogsten: die heeft daar veel verstand van dus dat is zijn deel dan. [a] weet er ook wel veel van en zo heeft iedereen zijn rol wel. Ja, en dan loopt het wel goed.”

De professional heeft dus in dit geval wel invloed op de activiteiten van de vrijwilliger zonder beperking.

Met name op de zorggerichte locaties is wel veel meer afgebakend wat de vrijwilliger doet met de cliënt van de organisatie. Het contact vindt met name plaats op de zorglocatie, waar vrijwilligers in veel gevallen door de professionals worden ‘gekoppeld’ aan iemand met een beperking ter ondersteuning van een activiteit. Maar dit moet niet te sturend worden voor de vrijwilliger, hij moet het zelf willen en leuk vinden.

5.5.2 Verschillende rollen van burens en vrijwilligers

Er zijn op de vier onderzochte plekken veel verschillende rollen te onderscheiden die mensen met en zonder beperking innemen.

Zo kunnen mensen zonder beperking als burens ‘te gast’ zijn op de plek. Dit is met name het geval op de zorggerichte plekken. Deze burens komen op georganiseerde activiteiten af. Soms is dit structureel, zoals een vaste koffie-ochtend, en soms incidenteel, bijvoorbeeld op een georganiseerde buurtmarkt.

Deze burens hebben vooral een consumerende houding. Zij komen op de initiatieven van de plek af, die aangejaagd zijn door de professionals. Zij nemen hierin dus geen eigen initiatief: *Tijdens een informatiemiddag over wat het buurthuis is en doet, lopen buurtbewoners binnen. Terwijl ze hun jas ophangen zeggen ze hoe jammer het is dat het buurthuis dit jaar geen nieuwjaarsbijeenkomst heeft georganiseerd voor de buurt: ‘Ze willen toch dat de mensen meer contact met elkaar hebben?’ (PO)*

Professionals op de verschillende plekken zijn vooral bezig burens te betrekken en het hen onder andere ‘naar de zin te maken’.

Daarnaast kunnen burens ook als vrijwilliger betrokken zijn bij de plek. Soms wonen de vrijwilligers niet in dezelfde wijk, maar in de meeste gevallen wel. Met name op de wijkgerichte plekken zijn veel vrijwilligers actief. Vrijwilligerstaken zijn onder andere de plek beheren, activiteiten mede-organiseren in meerdere of mindere mate samenwerken met mensen met een beperking.

Maar ook mensen met een beperking kunnen vrijwilliger zijn. In een aantal gevallen kiezen de plekken er bewust voor om iedereen vrijwilliger te noemen en geen onderscheid te maken tussen mensen met en zonder een beperking. Via welke weg ze binnenkomen (bijv. een zorginstelling) speelt op het eerste gezicht geen rol. Er wordt bijvoorbeeld vaak gesproken over 'deelnemers'. Op deze manier proberen professionals zo min mogelijk verschil te maken om gelijkwaardigheid en onderling contact te bevorderen. Dit is wel afhankelijk van de rol van de beperking.

Als de nadruk niet ligt op de achtergrond van mensen wordt het contact overwegend gelijkwaardig ervaren. Dit uit zich onder andere in het feit dat professional, vrijwilliger en cliënt samen overleggen over de taken die moeten gebeuren. Dit werd ook zichtbaar in participerende observaties waar sommige professionals het verdelen van taken geheel over laten aan vrijwilligers (met en zonder beperking) en hen de verantwoordelijkheden en het vertrouwen geeft. Zo wordt het door een deelnemer MB ook wel ervaren:

"Het zijn gewoon collega's van mij. Het zijn de mensen die hier ook horen. Het is niet meer en niet minder." (MB)

De rol van de buurtbewoners als vrijwilliger, die op alle plekken voorkomt, is niet altijd gelijkwaardig. Vanuit de interviews en observaties kunnen verschillende rollen worden onderscheiden:

Vrijwilliger als semi-begeleider: vrijwilliger heeft veel overleg met prof en instrueert of begeleidt de burger met een beperking. Burger met beperking vertelt over de vrijwilliger: 'O ja die, die werkt eigenlijk hier je zou zeggen als begeleidster zou je zien. Die doet het goed.' Prof.

Deze vrijwilliger wordt door de professionals als prettig ervaren in het verdelen van taken. Met name op plekken waar meer mensen met een verstandelijke beperking werken. De professional kan werk uit handen geven aan vrijwilligers die 'weten van de hoed en de rand'.

Vrijwilliger ten dienste van mensen met een beperking en daarmee is de rolverdeling minder gelijkwaardig dan 'gewoon' contact tussen buurtbewoners.

"Je moet gewoon wat afstand bewaren. (...) Ik wil best een keer ergens wat mee helpen en dergelijke hoor, maar ik wil niet helemaal zomaar erin duiken want ik ben hier twee middagen en daarvoor is het ook gewoon." (ZB)

"Als je tegen hun bijvoorbeeld zegt zullen we eens wat anders doen dan naaien, dan zullen de vrijwilligers dat ook wel doen denk ik als je dat zou vragen." (MB)

Vrijwilliger die vooral met andere vrijwilligers of de professional contact heeft.

"Ik heb minder contact met de mensen die hier via de zorginstelling zijn. Ze zijn er maar een beperkte tijd en dan is het contact alleen maar bij de koffie. Als die mensen vragen te helpen, dan help ik. Vaste contacten, nee.. eigen leven, eigen iets." (ZB)

"Nou samen is vooral het werken in de tuin wat ik dan met de andere vrijwilliger doe. En ja... ik zou wel wat voor de ander willen betekenen maar ik heb de tijd daar gewoon niet voor. Dat is dan heel simpel gezegd maar als ik hier om half twaalf ben, dan is het huppakee even gauw een kopje thee naar binnen werken en dan moeten we aan de slag." (ZB)

Vrijwilliger met beperking. Voor deze vrijwilliger speelt het kunnen geven een grote rol.

"Ik help mee met eten koken en brunch voorbereiden. (...) Dan vragen ze me ook om boodschappen te doen en dan krijg ik geld mee. Dat was een hele nieuwe ervaring want dat had ik nog nooit eerder gedaan." (MB)

"Ik doe hier het eetcafe, houtclub doe ik. De boodschappen doe ik hier allemaal. En gastheer." (MB)

De professional spreekt hierin vertrouwen en waardering uit richting MB. Dit betekent veel, gaf een jongen aan die door de professionals van een plek was gevraagd om vaste vrijwilliger te worden, omdat hij zijn werk zo goed en betrouwbaar deed. Op bijna elke plek zie je deze vrijwilligers. De mate waarin het mogelijk is, lijkt echter wel afhankelijk te zijn van de (mate van) de beperking.

Vrijwilliger als deelnemer. Hier wordt geen duidelijk verschil gemaakt tussen mensen met en zonder beperking. Vrijwilligers komen als deelnemer bij een project omdat ze bezig kunnen gaan met hun hobby, omdat ze onder de mensen willen zijn of omdat ze daginvulling zoeken. Buurtbewoners met en zonder beperking werken samen aan en in de gezamenlijkheid die de plek biedt.

“We werken samen, ik doe niet specifiek iets voor hem. Dat moet ook niet denk ik. Dan krijg ik een hele andere band.” (ZB)

“We begrijpen elkaar gewoon allemaal en we werken gewoon fijn met elkaar samen.” (MB)

Waar bij de eerste drie vormen de rollen redelijk duidelijk omschreven lijken te zijn, krijgen de laatste twee vormen van vrijwilligers vorm rondom de gezamenlijkheid. Dit lijkt de meest succesvolle manier om tot contact te komen tussen mensen met en zonder beperking.

Of het van belang is dat het bekend moet zijn wie welke rol inneemt, is dus maar de vraag. Wanneer dat niet centraal staat, lijkt het meer om samenwerken te gaan, waarmee er, zoals we hebben kunnen lezen, vertrouwd en ‘leuk’ contact kan ontstaan.

5.5.3 Rol van professional

Dat er met vrijwilligers gewerkt wordt betekent niet dat professionals minder te doen hebben. Ze krijgen andere rollen en taken en hebben door nieuw gemeentelijk beleid na de decentralisaties te maken met andere wet- en regelgeving.

Buren betrekken

Eén van de nieuwe taken is bijvoorbeeld het betrekken van burens zonder beperking. Bijvoorbeeld door reclame te maken en de plek meer zichtbaar te maken in de buurt. Voor alle vier de plekken geldt dat buurtbewoners er niet spontaan naar toe gaan om activiteiten te ondernemen. Dat is voor de zorgplekken nog lastiger dan voor de wijkgerichte plekken, zoals we al eerder beschreven. Een professional vertelt daar over:

“We hebben niet zoveel buurtbewoners die komen hoor, maar het zou wel heel mooi zijn dat de mensen die hier komen, dat we kunnen vragen of ze willen helpen met bijvoorbeeld een uitje. Dat we het kunnen vragen als we iemand nodig hebben. En andersom, als zij een keer wat hebben voor boodschappen doen of een klusje, dat wij dat kunnen doen.” (Prof)

Voorbeelden van initiatieven om burens te werven zijn het organiseren van een markt om op de plek gemaakte spullen te verkopen, het verkopen van groenten uit de moestuin en het organiseren van gezamenlijke activiteiten zoals een spelletjesmiddag. Daarbij bieden ze ook diensten van de mensen op de plek zelf aan. In het werven geven ze dus zowel vorm aan belang van gezamenlijkheid als wederkerigheid. Professionals geven aan het belangrijk te vinden om samen te werken met andere partijen die actief zijn in de wijk. Ze willen de plek waar ze bij betrokken zijn voor meerdere doeleinden inzetten, zodat de bekendheid van de plek kan worden vergroot. en daarmee halen ze andere mensen/organisaties ‘naar binnen’. Dit vergroot de zichtbaarheid van de plek en geeft ruimte voor ontmoeting. Één van de professionals vertelt: ‘We willen de plek breed inzetten, zodat het op deze plek samen komt’.

Professionals willen het liefst de burens voor langere tijd aan de plek verbinden zodat er (meer) contact en uitwisseling ontstaat.

“We hebben niet zoveel buurtbewoners die komen hoor, maar het zou wel heel mooi zijn dat de mensen die hier komen, dat we kunnen vragen of ze willen

helpen met bijvoorbeeld een uitje. Dat we heb kunnen vragen als we iemand nodig hebben. En andersom, als zij een keer wat hebben voor boodschappen oen of een klusje, dat wij dat kunnen doen.”
(Prof)

Duidelijk wordt dat als activiteiten begrensd zijn in tijd en ruimte, burens zich makkelijker aan de plek verbinden dan als dit niet het geval is. Toch hebben professionals ondanks al hun inspanningen moeite om mensen zonder beperking structureel te betrekken.

Aanwezig zijn op de plek

Ook op de plek zelf vervullen professionals een belangrijke rol, bijvoorbeeld in het begeleiden van de interactie tussen mensen met en zonder beperking. Vooral mensen met een beperking vinden het een prettig idee dat er een professional aanwezig is. Als er echt iets is, kunnen ze bij hen aankloppen. Dit helpt ook voor het vormgeven van gelijkwaardigheid in het contact. Een buurtbewoner met een beperking zegt daar het volgende over:

“Als het contact wat misloopt, kan je ook naar de plek toe en kun je het daar ook neerleggen.” (buurtbewoner met beperking).

Voor vrijwilligers kan de aanwezigheid van de professional een voorwaarde zijn voor deelname. Ze hebben het idee dat ze er niet alleen voor staan, dat ze verantwoordelijkheden kunnen delen, met de aanwezigheid van professionals continuïteit in activiteiten geborgd is en er iemand is waar ze op kunnen terugvallen.

Professionals vervullen dus een belangrijke rol op de vier onderzochte plekken in het werk en het contact tussen mensen met en zonder beperking. Zij ervaren dit zelf ook zo. Eén van de professionals geeft aan dat het ‘een kunst’ is om contact tussen de burens en cliënten goed en gelijkwaardig te laten voorlopen.

“Je bent eigenlijk een kameleon, je moet je steeds aanpassen aan met wie je spreekt. Dat is best een zware taak van de professional.”

En een andere professional vertelt:

“Nou, iedereen die trekt aan je, omdat ik hier elke dag ben heb ik ook de meeste kijk op alles dus ze komen [A] dit, [A] dat (...) Niet dat ik het niet aan kan maar dan [heb] je eigenlijk te veel dingen waar je de aandacht op moet vestigen. En de vrijwilligers...”

En de cliënten die dan steeds naar je toe komen zeg maar. En dan moet je daar wezen en dan daar wezen en dan loopt er nog eens iemand aan de voorkant waar je zo nu en dan eens moet kijken.

[Sommigen] moet je echt wel even zeggen van dit gaan we doen of dat gaan we doen. en dan zijn er ook nog wel eens sommigen waar je constant bij moet zijn.”

Om contacten goed te laten verlopen doen professionals een aantal specifieke dingen die door mensen met en zonder beperking in het bijzonder worden genoemd in interviews.

Allereerst geven zij de mensen met en zonder beperking waardering. In de meeste gevallen uit zich deze waardering in het geven van aandacht, complimenten, aangeven ‘dat ze blij met je zijn’. Op deze manier voelen mensen zich gezien en draagt het bij aan wederkerigheid in de relatie. Toch zijn er ook, met name vrijwilligers zonder beperking, die aangeven dat er meer waardering en stimulering nodig is. De professional heeft dus een belangrijke rol in het creëren van een sfeer van welwillendheid en begrip, en is hierin zelf het voorbeeld.

Het creëren van gelijkwaardigheid is een *tweede* punt waarin professionals een rol vervullen. Dat doen ze door deelnemers met en zonder beperking de vrijheid te geven datgene te doen wat ze leuk en belangrijk vinden, en door ze verantwoordelijkheden te geven. Ook het delen van de taken en verantwoordelijkheden, het samenwerken als ‘collega’s’ draagt bij aan dit gevoel van gelijkwaardigheid. Dit zijn heel andere competenties dan het ‘traditioneel’ hulpverlenen, zo geven professionals aan.

Ten derde zijn professionals nodig om de continuïteit op de plek te borgen. Het is fijn dat professionals bekend zijn met de plek en de cliënten en vrijwilligers kent. Tijdens de participerende observaties bleek dat wisseling van personeel of het inzetten van invalpersoneel van invloed is op het reilen en zeilen op de plek. Als er een invaller is blijken mensen met een beperking bijvoorbeeld niet in beweging te komen, omdat degene niet weet hoe je iemand kan motiveren. Ook komt het voor dat de invaller onvoldoende weet wie wel of geen beperking heeft en daardoor de mensen onder- of overschat. We zagen dat er bij invallers minder aansluiting bij de persoon en onvoldoende inzet op contact tussen de verschillende groepen plaats vond.

Dit laatste kan ook gebeuren wanneer de professional te veel aanstuurt. Er zijn professionals die vrijwilligers indelen. Daardoor worden vrijwilligers vooral ingezet op het bieden van hulp aan iemand met beperking. Er is dan mogelijk minder sprake van gezamenlijkheid en minder kans op gelijkwaardig contact tussen mensen met en zonder beperking. Deze manier van aansturen is meer aanwezig op de 'instellingsplek' dan op de 'buurtplek'.

Ten slotte wordt verschillende keren benoemd dat professionals mensen met een beperking aansporen om contacten aan te gaan. Hierin stimuleren ze en fungeren ze als tussenpersoon. Uit de interviews blijkt dat mensen met een beperking het prettig vinden dat er iemand is die je kan ondersteunen in het contact aangaan

Nieuwe gemeentelijk beleid en regels

We hebben professionals ook gesproken over het nieuwe gemeentelijke beleid en hoe dit van invloed is op het uitvoeren van hun werkzaamheden. Professionals zijn uitvoerders van gemeentelijk beleid en lopen hierin soms tegen grenzen en moeilijkheden aan. Bijvoorbeeld in het werven van vrijwilligers. Volgens één van de professionals botst de regel dat mensen met sollicitatieplicht geen vrijwilligerswerk mogen doen, met het belang van het doen van vrijwilligerswerk. Dit maakt het soms moeilijk vrijwilligers te vinden of te houden. Financiering kan soms belemmerend werken. Op sommige plekken zijn professionals in hun bestaansrecht afhankelijk van gemeentelijke financiering.

Meer cliënten binnenhalen is dan wenselijk om financieel te kunnen draaien, maar druist in tegen de opdracht om minder in doelgroepen te denken en een plek te zijn waar iedereen mag komen. Op de meeste plekken zijn wel burens of vrijwilligers bekend voor wie mogelijk een indicatie beschikbaar is en dus extra inkomen. Je geeft die betreffende persoon dan echter het label van 'cliënt' en hiermee krijgen ze in de praktijk een andere rol. Professionals geven aan dat dit indruist tegen het doel van deze plekken.

Zo zijn er bijvoorbeeld verplichte aanwezigheidsmomenten voor cliënten van de zorginstelling(en), in het kader van (financiële) verantwoording naar de gemeente.

Een ander dilemma die professionals benoemen is dat professionals te veel zouden kosten om veel tijd aanwezig te zijn op de plekken. De vrijwilligers zijn er dan om de boel draaiende te houden, maar tegelijk ervaart de professional wel het belang van aanwezig zijn. Dat belang wordt, zoals eerder beschreven, ook onderschreven door de mensen met en zonder beperking.

5.5.4 Spelen met rollen vs. veiligheid

Eerder werd gesteld dat het van belang is dat voor mensen met een beperking duidelijkheid over de eigen rol en die van anderen veiligheid kan bieden. Toch is zichtbaar op de plekken dat er behoorlijk gespeeld wordt met de verschillende rollen die mensen innemen. Met name op de wijkgerichte locaties zijn het de mensen met een beperking zelf die verschillende rollen innemen. Mensen die in het onderzoek betrokken zijn als vrijwilliger op de plek 'zonder beperking', bleken zelf ook een beperking te hebben; en mensen met een beperking bleken de ene dag deelnemer en de andere dag vrijwilliger te kunnen zijn. Wat hier gebeurt, is dat de mensen met een beperking de plek als zodanig veilig ervaren en ze hun rol ten opzichte van de anderen op die plek zo als gelijkwaardig zien, dat ze er graag op vrijwillige basis vaker komen. De plekken gaan dus voor hen functioneren als 'safe place' (Hall 2004), plaatsen waar ze zich prettig voelen en ruimte ervaren om een nieuw identiteit van zichzelf te laten zien. De plekken voldoen aan de voorwaarden die Milner en Kelly (2009) formuleren: de mensen met een beperking bepalen er zelf met wie ze omgaan, op momenten

die ze zelf kiezen (nl. ze kiezen er zelf voor zich als vrijwilliger aan te bieden op andere dagen dan die waarop ze als

deelnemer op de plek waren), ze ervaren er gelijkwaardigheid op basis van wederkerigheid en vervullen er (als vrijwilliger) een eigen sociale rol

Hoofdstuk 6 Discussie en conclusies

In de presentatie van de resultaten in de hoofdstukken 3, 4 en 5 zijn ook discussiepunten uitgelicht. In dit hoofdstuk wordt een aantal belangrijke discussiepunten verder doorzocht om vervolgens tot conclusies te komen.

6.1 Invloed van verschillende typen plek

Een belangrijke uitkomst van de eerste resultaten is het verschil is tussen de zogenaamde 'wijkgerichte' en 'zorggerichte' plekken. Op de wijkgerichte plekken wordt meer gelijkwaardigheid in het contact ervaren, omdat de activiteiten op basis van gezamenlijkheid worden vormgegeven. Er is een gezamenlijke hobby of een gezamenlijk doel. Mensen werken bijvoorbeeld samen op de tuin of op de kinderboerderij. Daarnaast geeft het werken op zo'n wijkgerichte plek aan mensen met een beperking een rol met een helder doel, wat helpend is in de mogelijkheden tot contact aangaan (Wilton & Evans, 2016). We werken samen op de tuin. Jij schoffelt, ik spit de grond om en we kletsen wat. Het samen werken en samen verantwoordelijk zijn vormt de basis voor een vertrouwd (groeps)gevoel en daarmee tot de in de literatuur besproken mogelijkheid van lichte contacten en ontmoetingen die leiden tot 'conviviality' (Fincher & Iveson, 2008) ofwel gezelligheid. Mensen komen samen op een plek waar ze gezelligheid ervaren, waar ze het gevoel krijgen er bij te horen. Uit ander onderzoek blijkt dat vrijwilligers ook vaak op zoek zijn naar zulke plekken (Verhagen, 2014 in Linders & Feringa; Bochove et al., 2013). Door de nadruk op het samen delen van de gezellige plek ligt er minder nadruk op het wel of niet hebben van een beperking, waardoor contact tussen mensen met en zonder beperking op een gelijkwaardige manier kan verlopen.

Op zorggerichte plekken is het contact meestal afgebakend tot een concrete activiteit waarin twee personen, de een met een beperking en de ander een vrijwilliger, elkaar helpen, of waarin een vrijwilliger aan meerdere mensen met een beperking wordt gekoppeld om te ondersteunen bij een

bepaalde activiteit. Er wordt wel gekeken naar gezamenlijkheid, de vrijwilliger moet de activiteit leuk vinden, maar het contact wordt minder vorm gegeven op basis van gezamenlijkheid. Het contact is gericht op ondersteuning van de persoon met beperking en daardoor minder gelijkwaardig. Buren die bij de zorggerichte plekken worden betrokken, zijn vooral aanwezig als consumenten. De plek organiseert wat en nodigt uit, (een aantal) burens komen daar op af. Het initiatief en de eigenaarschap ligt in deze gevallen steeds bij de plek, specifiek bij de professionals. Contact vind bij de zorggerichte plek dus minder plaats rondom gezamenlijkheid. Dit zorgt voor minder contact tussen mensen met en zonder beperking.

Een belangrijk en duidelijk verschil tussen de wijkgerichte en zorggerichte plek is de fysieke aard en omgeving van de plek. De wijkgerichte plek is een meer publiek en algemeen toegankelijke plek, zoals een moestuin of kinderboerderij. In de onderzochte plekken worden de wijkgerichte plekken beheerd door een welzijnsorganisatie en ook gebruikt voor andere doeleinden. De zorggerichte plek daarentegen wordt meer geassocieerd met een zorginstelling, vanwege het feit dat de plek naast een plek voor ontmoeting, ook een kantoor van sociale (zorg)professionals is. Dit is van invloed op toegankelijkheid van de plek; het is makkelijker en vanzelfsprekender een kinderboerderij te bezoeken dan een zorginstelling als je daar geen reden voor hebt. De deur is bij de zorggerichte plek letterlijk meer gesloten dan bij de wijkgerichte plek.

Dit onderscheid hoeft niet te betekenen dat de ene plek 'beter' is ingericht dan de andere plek; maar het is wel belangrijk de invloed van de inrichting van de plek te onderkennen. Zo kan het juist goed passen bij de aard en zwaarte van de problematiek van de betreffende mensen met een beperking om een activiteit veel meer af te bakenen, of op een meer afgeschermd plek te houden. Dit onderscheid kan echter ook helpend zijn om als zorggerichte plek bepaalde aanpassingen in de opzet of activiteiten te doen, waardoor, ondanks de inrichting en problematiek van de mensen op de

plek, gekeken kan worden hoe er toch meer op basis van gezamenlijkheid kan worden georganiseerd.

6.2 'Gewoon gezellig' een gewenste uitkomst?

De beleidsredenering lijkt te zijn dat meer ontmoeting zou leiden tot uitbreiding van een netwerk en daarmee ook tot het aantal contacten waar iemand een beroep op kan doen voor zorg of ondersteuning. Het informele netwerk van een kwetsbare burger zou vergroot worden. Het onderzoek laat tot dusver nog geen effecten zien op dit terrein. Mensen met en zonder beperking die de plekken bezoeken, begrenzen zelf het contact tot de plek en breiden het niet uit naar het privédomein. Het contact vindt in alle gevallen op de plekken plaats en niet daarbuiten. Wel draagt het elkaar kennen van de plekken bij aan lichte prettige ontmoetingen in het winkelcentrum of op de straat. Mensen groeten elkaar en maken een gezellig praatje, omdat ze elkaar kennen. Het belang hiervan is al in diverse onderzoeken onderstreept (Fincher & Iveson, 2008; Wiesel & Bigby, 2013; 2014; Bredewold, 2014; Bredewold et al., 2015). Mensen lijken er tevreden mee te zijn dat het contact zich beperkt tot de ontmoetingen op de plek en in de publieke ruimte. Ze komen niet naar de plek om het netwerk uit te breiden en individuele contacten op te doen. Mensen komen en blijven komen omdat het gezellig is en ze iets kunnen bijdragen aan de plek. Op collectief niveau en niet perse in een-op-een contacten (individuele wederkerigheid). Met name mensen met een beperking die onvoldoende competenties en vaardigheden hebben om zich te voegen in sociale verbanden, kunnen hier toch erkenning ontvangen en 'erbij horen'.

Dat er (nog) geen uitbreiding van informele sociale netwerken ontstaat, kan een kwestie van tijd zijn: mogelijk kost het een jaar of langer voor de contacten zich zodanig ontwikkelen dat men elkaar toelaat in de privéruimte. Dit zal worden gevolgd in de komende interviewrondes. Mogelijk is het echter geen kwestie van tijd, maar past het niet bij de relatie. Elke context heeft zijn eigen doelen en daaraan gekoppelde sociale rollen. De context van een moestuin is een andere dan de context van een privéruimte. Sociale rollen die in de ene context ontwikkelen hebben niet automatisch gevolgen voor relaties en sociale rollen in een andere context (Linders e.a. 2016).

Wanneer het eigene van een relatie is dat er samen getuind wordt bij een wijkboerderij, is het niet vanzelfsprekend dat er ook samen gezorgd wordt in een privédomein.

Een belangrijke vraag waar we in het vervolg van het onderzoek bij willenilstaan en waar we in het conclusiehoofdstuk op reflecteren is of mensen met een beperking er behoefte aan hebben om hun sociale contacten uit te breiden. Ondanks bekende positieve opbrengsten van het hebben van een sociaal netwerk en huidige verschuivingen in het sociaal domein, is interne motivatie nodig om duurzame contacten aan te gaan. Hebben mensen met een beperking die de netwerkondersteunende plekken bezoeken het aangaan van (nieuwe) sociale contacten op het oog? Of vinden zij hun netwerk zoals die is goed, maar gaan zij omdat de professional hen stuurt? Deze vraag kan echter ook opgaan voor mensen zonder beperking. Eerder in dit rapport is beschreven dat er ook veel gezamenlijkheid plaatsvindt op basis van (ervaring met) beperkingen. Mensen die een familielid hebben met een beperking of zelf moeilijkheden in hun leven hebben vaker contact met mensen met een beperking dan mensen die dit niet hebben (Linders, 2010; Bredewold, 2014; Bredewold & Malda, 2014). Dit werpt de vraag op hoe we deze plekken moeten duiden in het ideaal van de participatiesamenleving, waarin van alle burgers wordt gevraagd zorg voor elkaar te dragen en niet alleen te zorgen voor mensen uit je eigen groep. Laten professionals en beleidsmakers zich voldoende sturen door de wensen en mogelijkheden van mensen met en zonder beperking of hebben ze vooral beleidsdoelen voor ogen, en zijn deze beleidsdoelen wel reëel?

6.3 In hoeverre is er aandacht voor 'veilige havens'?

We kunnen tot dusver concluderen dat de plekken meer een doel op zich zijn, dan een middel om sociale netwerken te vergroten. Dat kan een tegenvaller zijn wanneer de ambitie van het beleid is dat mensen meer voor elkaar gaan zorgen en ook taken van professionals overnemen. Het doel dat echter wel bereikt wordt is mogelijk al belangrijk genoeg om dergelijke projecten te waarderen. Dat mensen het 'ge-

woon gezellig' vinden om elkaar te ontmoeten is een belangrijke voorwaarde voor het ervaren van levensgeluk, evenals de ervaring 'ergens bij te horen'. Ootes (2013) benadrukt het belang van plaatsen waar mensen met een beperking zich 'in place' voelen: een plek die voor hen bekend en vertrouwd is, waar ze relaties durven aangaan en zichzelf durven laten zien, en zich in die zin veilig voelen. Hall (2004) noemt dit 'safe places'. De aanduiding van de respondenten dat ze het er 'gewoon gezellig' vinden en dat ze 'erbij horen' lijken erop te wijzen dat de plekken voor hen 'safe places' zijn. Gezellige en veilige plekken in het publieke domein bieden grenzen en voorwaarden waarbinnen mensen met een beperking contact aan durven gaan.

In het debat over sociale inclusie wordt vaak gesproken over het belang van wonen in de samenleving (fysieke integratie) en het opdoen van sociale contacten in de samenleving (sociale integratie). Maar de stap naar buiten is vaak te groot en niet veilig genoeg. Het is belangrijk om na te denken over wat er zich tussen de dichotomie van de instelling en de samenleving bevindt. De publieke ruimte in die woonomgeving is namelijk niet automatisch veilig voor mensen met een beperking en ontmoetingen leiden niet automatisch tot positieve contacten (Milner & Kelly, 2009; Bredewold, 2014). Om wel contact tot stand te brengen lijken meer afgeschermd plekken nodig in de publieke ruimte, zogenaamde veilige havens. Mensen met een beperking geven zelf ook aan dat het veilig moet voelen. Als dat niet wordt ervaren dan blijft het vaak bij een eenmalig bezoek. Grote en drukke publieke ruimten leiden tot een gevoel van kwetsbaarheid en worden vermeden door veel mensen met een beperking. Ditzelfde geldt voor plekken die een groot beroep doen op hun sociale vaardigheden (Milner & Kelly, 2009). In het debat over sociale inclusie zou er meer ruimte moeten komen voor de ideeën die mensen met een beperking zelf hebben over ontmoeting met eventuele mensen buiten de eigen groep.

Bij het ontwikkelen van netwerkondersteunende plekken en initiatieven is het dan ook van belang om hier aandacht voor te hebben. Er lijken plekken nodig te zijn die aansluiten bij wat ze zelf belangrijk vinden en een brug slaan tussen de instelling en de samenleving. Mensen met een beperking geven de volgende vier punten aan: 1. Zelf bepalen wanneer

en met wie je in publieke domein omgaat. 2. Op basis van gelijkwaardigheid (uitgedrukt in wederkerigheid in het contact; beide partijen geven en ontvangen) 3. Een sociale rol kunnen vervullen. 4. Liefst contact op momenten die ze zelf kiezen (Ibid).

In de veilige havens die de ontmoetingsplekken lijken te zijn lijkt aan verschillende voorwaarden te worden voldaan. Belangrijk is om verder te onderzoeken of mensen zelf het gevoel hebben uit vrije wil naar deze plekken te gaan en of het voldoende aansluit bij hun gevoel van 'in place' zijn. Daar is in het vervolg van het onderzoek aandacht voor.

6.4 Spanning tussen wel en niet de beperking 'voorop' stellen.

Het onderzoek laat zien dat er onder vrijwilligers vaak de behoefte is te weten wat de beperking of problematiek van de persoon met een beperking is. In de omgang met de mensen met een beperking op de plek vinden zij dit prettig of zelfs noodzakelijk om te weten. Voor mensen met een beperking zelf is dit niet altijd nodig. In ieder geval staat dit niet voorop in hoe zij zich 'presenteren'. De vraag van vrijwilligers wordt veelal bij de professionals neergelegd, die daar soms vanwege privacy overwegingen of vanuit visie niets over willen zeggen. Dit roept de vraag op of het helpend is dat de beperking bekend is in het samenwerken en samenzijn op de plekken. Het niet bekend zijn met de beperking draagt namelijk bij aan de gelijkwaardigheid tussen mensen met en zonder beperking en aan het loskomen van de identiteit van 'cliënt' (Fincer & Iveson, 2008). Naast cliënt kan iemand ook een buurtbewoner of een vrijwilliger zijn.

Het onderscheid tussen de wijkgerichte en zorggerichte plek laat zien dat waar de nadruk meer op de beperking ligt (de zorggerichte plek), er minder gezamenlijkheid is en minder contact tussen mensen met en zonder beperking. Dat pleit voor het niet vooropstellen van de beperking.

Machielse (2016) bepleit de beperking niet voorop te stellen, maar wel voldoende bekend te laten zijn om begrip en welwillendheid te bewerkstelligen. Ook sociale professionals spraken in de ontwikkelbijeenkomsten over het belang van het loskomen van de cliëntstatus en de normaliserende

werking van ontmoetingen buiten de zorgorganisatie. Zij gaven aan dat deze vraag ook bij mensen met een beperking zelf gelegd kan worden, wat willen zij zelf?

Naast dit spanningsveld komt er in het werken met vrijwilligers nog een andere spanning naar voren. In de volgende paragraaf wordt duidelijk dat vrijwilligers in verschillende rollen aanwezig zijn op de plekken. Zo komt het op de verschillende onderzochte plekken voor dat mensen zich als buurt- of stadsgenoot aanmelden als vrijwilliger, en de professionals al vrij snel zien dat deze vrijwilliger wat extra ondersteuning en begeleiding nodig heeft in het werk of in het contact op de plek. Bij de zorggerichte plekken wordt er soms bewust voor gekozen deze deelnemer, wanneer deze daar zelf voor openstaat, als deelnemer (met een indicatie) te laten meedraaien op de plek. De vrijwilliger wordt dan de cliënt. Op wijkgerichte plekken wordt dit minder op deze manier gedaan, maar alsnog blijft de extra aandacht van de professional nodig. In dit geval is de 'toegang' tot de plek niet die van de zorginstelling, en in deze gevallen is het wel of niet vooropstellen niet aan de orde. De vraag is dan of er juist op deze plekken waar de rollen zo diffuus zijn en dit een kracht lijkt, specifieke nadruk gelegd moet worden op de beperking, ten behoeve van het werk van de vrijwilliger.

6.5 Diffuse rollen en wat dat betekent voor al dan niet succes op de plekken.

In hoofdstuk 5 wordt zichtbaar dat mensen met en zonder beperking in verschillende rollen aanwezig zijn op de verschillende netwerkondersteunende plekken. In veel gevallen noemen mensen met een beperking zichzelf vrijwilliger, en worden al dan niet ook door de professionals zo gezien en

benaderd. Dit laat zien dat deze mensen in de bijdrage die ze aan de plek en activiteiten geven, zich gelijkwaardig beschouwen aan andere vrijwilligers (zonder beperking). Wanneer in de interviews gesproken werd over vrijwilligers, werd ook regelmatig de naam van een cliënt genoemd. Ook verschilt het per plek hoe de mensen met een beperking genoemd worden; zowel cliënt als deelnemer en vrijwilliger. Dit kan een normaliserende functie hebben; op de betreffende plek is iemand geen cliënt, maar 'gewoon' deelnemer, buurtgenoot of vrijwilliger. Daarnaast zorgt eenzelfde status hebben als 'de rest' voor meer gezamenlijkheid.

De rollen en daarmee de rolverdeling van mensen met en zonder beperking zijn dus diffuus. Dit geeft mensen met een beperking de mogelijkheid te wisselen van rol en hun eigen sociale identiteit binnen de plek gedeeltelijk zelf in te vullen.

Dit lijkt te botsen met het belang van duidelijkheid over sociale rollen, met name in een tijd waarin de rolverdeling tussen professional, cliënt en vrijwilliger door de transitie in het sociale domein verandert (Linders, Potting, Feringa & Jager-Vreugdenhil, 2016). Dit zou de behoefte van vrijwilligers aan duidelijkheid kunnen verklaren.

In het licht van de 'safe places' kan gezegd worden dat als mensen met een beperking zich veilig genoeg voelen, ze meer van zichzelf durven laten zien. Of die veiligheid ontstaat door hoe mensen met een beperking op een plek binnenkomen, als cliënt en vervolgens later ingezet als vrijwilliger; of als vrijwilliger en zich na verloop van tijd veilig genoeg voelt om meer van zichzelf en daarmee de beperking te laten zien, is niet duidelijk. Het volgende hoofdstuk doet aanbeveling meer op zoek te gaan naar de werking en de kracht van de diffuse rollen.

Hoofdstuk 7 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan voor zowel beleidsmakers, professionals als onderzoekers.

7.1 Heb aandacht voor de rol (en doorontwikkeling) van de *fysieke* plek in beleid en organisatie

De eerste resultaten van het onderzoek laten onderscheid zien tussen de wijkgerichte plek en zorggerichte plek. De wijkgerichte plek lijkt meer succesvol in het tot stand brengen van gelijkwaardig contact tussen mensen met en zonder beperking. Duidelijk wordt dat beide plekken (nog) geen informele sociale netwerken vergroten, maar een doel op zich lijken voor mensen. Ze ervaren er gezelligheid en een gevoel van erbij horen. Van groot belang in een samenleving die veel van mensen eist en waar vooral mensen met een beperking zich niet veilig en ingesloten voelen. In het licht van deze resultaten lijkt het van belang om beleidsdoelen bij te stellen en je niet rijk te rekenen met informele sociale contacten waar hulp en zorg uit voortkomen, maar wel in te zetten op het organiseren van deze safe places. Afhankelijk van de te bereiken doelen en de beoogde doelgroep, kan zowel een wijkgerichte als een zorggerichte plek van belang zijn en kunnen elementen van beide plekken gebruikt worden om contact te versterken. (Dit lijkt met name het geval voor elementen uit de 'wijkgerichte aanpak' die bruikbaar zijn voor meer zorggerichte plekken). Om sociale inclusie op zo'n manier vorm te geven dat het recht doet aan de wensen van zowel mensen met als zonder beperking is het belangrijk om veilige plekken te ontwikkelen en door te ontwikkelen. Daar is dit onderzoek heel geschikt voor. Hier krijgen beleidsmakers en professionals van gemeenten en zorg- en/of welzijnsorganisaties de ruimte om te experimenteren en te ontwikkelen in wat nodig is om contact te bewerkstelligen naar wens van mensen met en zonder beperking, onder voorwaarden die zij prettig vinden.

7.2 Meer aandacht voor de spanningen in wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing

De eerste resultaten laten met name de werkzame kanten van wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing zien. Het zou leerzaam zijn om in het vervolg van het interview ook op zoek te gaan naar de wrijving die ontstaat op de plekken als het gaat om deze drie concepten. Vanuit die wrijving kan zichtbaar worden wat belemmerend werkt.

Ander onderzoek (Wilton en Evans, 2016) laat zien dat wederkerigheid ook een keerzijde heeft; namelijk dat mensen met een beperking soms alleen getolereerd worden omdat ze iets doen en geven in contact. Het is leerzaam nader in te zoomen op hoe dit werkt op de vier netwerkondersteunende plekken in dit onderzoek, om te kunnen onderzoeken hoe sociale inclusie nog meer vorm kan krijgen op deze plekken en ook daarbuiten. Door dit te doen draagt het onderzoek ook in bredere zin bij aan de wetenschappelijke en empirische kennis van de centrale concepten wederkerigheid, gezamenlijkheid en begrenzing. Dit kan onder andere gedaan worden door de interviewgidsen en de codeboom scherper te maken en dit onderwerp te bespreken in de leer- en ontwikkelbijeenkomsten.

7.3 Meer inspraak en inzicht in de wens van mensen met een beperking in het onderzoek

De aandacht voor het versterken van informele sociale netwerken en het onderzoek hiernaar roept vragen op over de wens van de mensen met een beperking zelf. Zijn zij bewust van het feit dat de plekken onder andere als doel hebben de sociale netwerken te vergroten? Hoe kijken zij zelf naar hun sociale netwerk en willen zij deze überhaupt wel vergroten? Wat betekent het als de professionals in de zorgorganisatie of op de plekken naar de interne motivatie van de betreffende mensen vragen?

Dit kan inzicht geven in de ontmoetingen op de plekken en de contacten die daar ontstaan.

In de interviewrondes van het onderzoek Netwerkondersteuning in buurt en wijk die nog volgen zal hier meer aandacht aan worden besteed. Specifiek betekent dit meer doorvragen naar de wensen van mensen met een beperking met het oog op sociale netwerken en ontmoetingen. Ook in interviews met professionals zullen onderzoekers meer moeten doorvragen op hoe professionals ruimte geven voor deze individuele wensen en hoe ze daar vervolgens mee omgaan.

7.4 Nadere aandacht in het onderzoek voor de diffuse rollen van persoon met en zonder beperking

Duidelijk wordt dat er sprake is van verschillende rollen waarin mensen met en zonder beperking aanwezig zijn op de plek. De veelheid en 'onduidelijkheid' van rollen kan voor spanningen zorgen, maar biedt ook kansen waardoor de plekken succesvol (kunnen) zijn. De eerste uitkomsten van het onderzoek laten dit zien, maar geven nog onvoldoende inzicht in de werking en de consequenties van deze rollen voor het al dan niet succesvol zijn van de netwerkondersteunende plekken en de contacten die daar ontstaan.

Een belangrijke vraag hierbij is in hoeverre de beperking of problematiek bekend moet zijn voor vrijwilligers. De rollen van vrijwilligers moeten hiervoor helder zijn. Zien vrijwilligers zich als semi-professionals, en willen zij daarom 'professionaliseren'. En wat is hiervan het effect op het contact

met mensen met een beperking en welk doel beoogt de plek in te nemen?

Het vervolg van het onderzoek zou zich onder andere moeten richten op deze rollen en de effecten ervan in de praktijk. Dit zal aandacht moeten krijgen in leerbijeenkomsten en ontwikkelbijeenkomsten, maar ook in de interviewrondes met mensen met en zonder beperking en professionals en het coderen daarvan.

7.5 Heroriëntering van het begrip netwerkondersteuning als centraal thema van het onderzoek

De eerste resultaten laten zien dat de vier netwerkondersteunende plekken een plek zijn voor ontmoeting, maar lijken niet bij te dragen aan toename van informele sociale contacten die bijdragen aan meedoen in de samenleving. De vraag rijst dan ook of dit onderzoek gericht moet blijven op de vraag of deze plekken bijdragen aan het vergroten van sociale netwerken die bijdragen aan meedoen in de samenleving. In het verlengde hiervan zou bediscussieerd moeten worden of het juist is te spreken over plekken waarin netwerkondersteuning plaatsvindt.

Het is aan te bevelen nader te kijken naar de functie van netwerkversterking op het niveau van buurt en wijk en in de vorm van ontmoetingsplekken. In het kader van deze eerste resultaten en de richting van vervolgonderzoek zou de hoofdvraag en de naam van het project door de onderzoekers nader onder de loep moeten worden genomen.

Literatuur

- Asselt-Goverts, A.E. van, Embregts, P., Hendrix, L. & Frielink, N. (2010). *Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een lichte verstandelijke beperking*. Nijmegen: Hogeschool Arnhem en Nijmegen.
- Bochove, M., Tonkens, E., Verplanke, L. (2014). *Kunnen we dat niet aan vrijwilligers overlaten? Nieuwe verhoudingen tussen professionals en vrijwilligers in zorg en welzijn*. Amsterdam: Platform 31.
- Bredewold, F.H. & Slendeboek, J. (2013). *Geven en Nemen? Over wederkerigheid en andere patronen van contact tussen mensen met en zonder beperking in de samenleving*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.
- Bredewold, F.H. (2014). *Lof der Oppervlakkigheid. Contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners*. Amsterdam: Van Gennep.
- Bigby, C. and Wiesel, I. (2011). Encounter as a dimension of social inclusion for people with intellectual disability: between and beyond community presence and community participation, *Journal of Intellectual Disability Research*, 36, pp. 259-263.
- Fincher, R. and Iveson, K. (2008) *Planning and diversity in the city. Redistribution, recognition and encounter*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gast, W.K. de, Steekelenburg, I. van, & Bosch, A. van den. (2011). Van betrokkenheid naar actie. *Sport, Bestuur & Management*, (april-mei), pp. 26-28.
- Haarsma, F.A., Stouten-Hanekamp, M., Ripshagen-Fikse, M.C. & Bredewold, F. (2016) *Netwerkondersteuning in buurt en wijk volgens literatuur en experts*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.
- Hall, E. (2004). *Social geographies of learning disability: narratives of exclusion and inclusion*. 36,(3), pp. 298-306.
- Jacobs, J. (1961) *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Jahoda, A., Kemp, J., Riddell, S. & Banks, P. (2008). Feelings about work: a review of the socio-emotional impact of supported employment on people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 21, pp. 1-18.
- Kal, D. (2001) *Kwartiermaken. Werken aan ruimte voor mensen met een psychische kwetsbaarheid*. Breda: Boom.
- Komter, A.E. (1996). *The Gift. An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Komter, A.E. (2007). De rol van eigenbelang in menselijke generositeit. In: *Mens en Maatschappij*, 82 (4), pp. 359-375
- Lichterman, P. (2005). *Elusive Togetherness. Church Groups trying to bridge America's divisions*. Oxford: Princeton University
- Linders, L., Feringa, D., Potting, M. & Jager-Vreugdenhil, M. (red.) (2016). *Tussen regels en vertrouwen. Veranderende sociale rollen in de verzorgingsstaat*. Amsterdam: Van Gennep.

- Machielse, A. (2016). Afgezonderd of ingesloten. Over sociale kwetsbaarheid van ouderen. *Oratie ter aanvaarding van bijzonder hoogleraarschap empowerment kwetsbare ouderen*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Milner, P. & Kelly, B. (2009). Community participation and inclusion: people with disabilities defining their place. *Disability & Society*, 24(1), pp. 47-62.
- Mogendorff, K., Tonkens, L. & Verplanke, L. (2012). *Respect, waardering en ontplooiing. Burgerschap voor mensen met een verstandelijke of psychische beperking*. Utrecht: Movisie
- Ootes, S. (2013). *Being in place. Citizenship in long-term mental healthcare*. Ede: GVO drukkers en vormgevers b.v.
- Pinfold, V. (2000). Building up safe havens... all around the world: users experiences of living in the community with mental health problems. *Health & Place*, 6, 3, pp. 201-212.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Sion & Schuster
- Reinders, H.S. (2008). *Receiving the Gift of Friendship*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Lichtverstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.
- Touwen, J. (2002). *Samen ben ik mezelf. De mens met een matige verstandelijke handicap en zijn sociaal netwerk*. Scriptie in opdracht van eindonderzoek SPH, Ichtus Hogeschool Rotterdam.
- Valentine, G. (2013). Living with difference: proximity and encounter in urban life. *Geography*, 98(1), pp. 4-9).
- Wiesel, I. & Bigby, C. (2014). Being recognized and becoming known: Encounters between people with and without intellectual disability in the public realm. *Environment and Planning* 46: pp. 1754–1769.
- Wilton, R. & Evans, J. (2016). Social enterprises as spaces of encounter for mental health consumers. *Royal Geographical Society* 48 (2), pp. 236-243.

Bijlagen

Bijlage 1 Observatieschema participerende observatie fase 3 ‘Volgen en doorontwikkelen van netwerkondersteunende projecten’

Netwerkondersteunende projecten

De vier projecten die we volgen en waar we gaan participerend observeren + verdeling onder de onderzoekers:

- ☐ De Ontmoeting in Zwartewaterland
- ☐ Noaberhuus in Dalfsen
- ☐ Klooienbergboerderij in Zwolle
- ☐ Moestuin de Slinger in Steenwijk

Wat willen we in deze fase te weten komen?

Centrale vraag (per project) in fase 3: Hoe verloopt de netwerkondersteuning van mensen met een beperking op het project, hoe effectief is het project en wat maakt dat iets wel/niet werkt?

Hieronder is deze vraag uitgesplitst in deelvragen en gekoppeld aan een onderzoeksmethode.

We willen graag weten – onderdelen	Methode
<p>Hoe verloopt de netwerkondersteuning van mensen met een beperking in het project?</p> <p>Beschrijving:</p> <ul style="list-style-type: none">- Acties mensen met een beperking, buurtbewoners, professionals, vrijwilligers etc.- Interactie onderling mensen met een beperking – mensen zonder beperking (buurtbewoners) – professionals - familie/mantelzorg – eventuele andere betrokkenen- Fysieke omgeving/elementen- Relatie buurt – project	Participerende observatie
<p>Wat zijn randvoorwaarden/benodigdheden in de basis?</p> <ul style="list-style-type: none">- Denk aan de persoonsgebonden, interactionele en contextuele factoren. Welke daarvan zie je hier ‘aan het werk’? En/of zie je nog andere randvoorwaarden?	Participerende observatie
<p>Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren?</p>	Participerende observatie

- Denk aan de persoonsgebonden, interactionele en contextuele factoren. En/of zie je nog andere factoren?	
Wat zijn ervaringen van de aanwezigen m.b.t. de effectiviteit van het netwerkkondersteunende project vormen van netwerkkondersteuning (werkt het? goede/minder goede ervaringen)?	Participerende observatie Maar ook/vooral: Interviews fase 5 met aanwezigen vanuit de projecten. Waar (indirect) aandacht is voor het effect van het netwerkkondersteunende project op het contact tussen mensen met/zonder beperking in de buurt en wijk.
Wat zijn verbeterpunten/wensen ter verbetering of doorontwikkeling?	Focusgroepen/verbeterbijeenkomsten

Verskillende soorten verslaglegging

Omschrijving van de drie verschillende soorten verslaglegging bij participerende observatie.

1. Compact verslag

Doel: Concreet opschrijven wat je ziet, hoort, ruikt etc.

Hoe: tijdens of direct (binnen 5 min) erna opschrijven

2. Uitgebreid verslag

Doel: het compacte verslag uitwerken naar een lopend geheel

Hoe: Binnen ? je compacte verslag uitwerken naar een uitgebreide, lopende tekst.

3. Dagboek reflectie en analyse

Doel: Plek voor reflectie en interpretatie: hoe kwam het over op jou als onderzoeker, wat zou het te betekenen hebben, eerste stappen richting analyse

Hoe: Na een periode van participerend observeren even reflecteren. Hoeft niet direct, liefst wel binnen een dag na je participerende observatie. Verder kun je hier ook doorlopend blijven noteren als je iets te binnen schiet.

Hoe gedraagt de onderzoeker zich tijdens participerende observatie

Deze dingen ook goed afstemmen met alle aanwezigen op locatie!

Je gaat participerend observeren. Dat betekent dat je jezelf op een natuurlijke manier beweegt door de ruimte(s), je doet mee met activiteiten (bijv. koken, eten, koffie drinken, dieren verzorgen, wandelen, fietsen etc.) maar hierbij heb jij een heel opmerkzaam oog en oor. Je doel is het observeren, dat doe je door aanwezig te zijn, mee te doen, maar vooral veel te schrijven. Het is heel belangrijk om een plek te regelen waar jij jezelf kunt terug trekken om (mocht je tijdens een gesprek niet mee hebben kunnen schrijven) DIRECT (binnen 5 min) na dat gesprek zoveel mogelijk hiervan op te schrijven. Hou je notitieboekje (compacte verslag) altijd bij de hand om in steekwoorden zoveel mogelijk letterlijke bewoordingen en concrete beschrijvingen vast te leggen.

Bijlage 2 Vragenlijsten

- **Interviewgids fase 5 mensen met een beperking, over het contact met mensen zonder beperking in buurt en wijk**

Deel 1: Betekenis van het project voor iemand/contact op het project

Vraag 1: Wat betekent het voor u om bij [naam project] te komen?

Doorvragen:

- a. Kunt u vertellen over een goede ervaring?
- b. Kunt u vertellen over een minder goede/slechte ervaring?
- c. Wat krijgt u bij [naam project]? (of wat ontvangt u, wat brengt het u) Wat leert u bij [naam project]? Voelt u zich gewaardeerd bij [naam project]?
- d. Wat geeft u bij [naam project]? (of wat draagt u bij)
- e. Gebeuren er bij [naam project] dingen die u leuk vindt? Zo ja, welke?
- f. Geeft [naam project] goede grenzen aan het contact? Is het een veilige plek?

En dan natuurlijk veel doorvragen: hoe dan? Kunt u een voorbeeld noemen? Wat betekent dit voor u?

Vraag 2: Kunt u vertellen van uw contact met mensen bij [naam project]?

Doorvragen: Wat betekent dit contact voor u?

Samen netwerkcirkel invullen:

Dan zou ik graag met u deze netwerkcirkel invullen.

(pak de netwerkcirkel en leg hem tussen jou en de respondent in)

Ik wil u vragen met wie u allemaal contact heeft, kunt u hun namen in de cirkel schrijven?

U staat zelf in het midden van de cirkel en u bepaalt zelf hoe dicht de andere persoon bij u staat. Het maakt niet uit wie er in komen te staan of hoeveel mensen er in staan. Mensen met wie u contact heeft kunnen zijn: Familie, partner, burens, vrienden, collega's, mensen die u wel eens op straat spreekt, mensen uit het buurtproject of van een vereniging of kerk.

U mag dit papier zelf bewaren. En dan maak ik er een foto van.

Vraag 3: Kunt u vertellen over uw contact met mensen zonder beperking op het project? Kunt u vertellen met wie u zoal contact heeft en wat u bijvoorbeeld met diegene doet?

Doorvragen op:

- g. Contact met iemand zonder beperking waar ze veel/goed contact mee hebben**
- h. Als de deelnemer contact heeft met meerdere mensen dan kun je ook meerdere keren 'door de topiclijst gaan'
- i. Geen contact: Zijn er ook mensen zonder beperking met wie u echt geen contact aangaat? – zo ja, waarom niet?

Wat als....

Stel dat mensen helemaal geen contact hebben, vraag hier dan op door, maar ga niet al te ver en te diep.

[Doorvragen via topiclijst, zie de vragen in de middelste kolom. Tussendoor ook steeds goed doorvragen naar concrete voorbeelden!]

<i>Topics</i>	<i>Vragen die je kunt stellen</i>	<i>Aan de orde geweest</i>
Reden en geschiedenis contact	Hoe kennen jullie elkaar? Hoelang?	

<p>Uiting contact:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Oppervlakkig contact 2. Diensten verlenen 3. Samen dingen doen 4. Advies en steun 5. Zorg 	<p>Wat doet u samen of wat doet u voor de ander?</p> <p>Wat deed u de laatste keer samen of wat deed u voor haar en wat deed hij/zij voor u?</p> <p>Schaalvraag: Krijgt u ook advies en praktische hulp van (naam)?</p> <p>Helemaal niet – Heel weinig - een beetje - zowel het een als het ander – veel - heel veel</p> <p>Zo ja, wat voor advies/praktische hulp? Kunt u een voorbeeld noemen?</p>	
<p>Frequentie contact</p>	<p>Hoe vaak hebben jullie contact? Wanneer/op welke momenten?</p> <p>Wanneer zag u hem/haar voor het laatst?</p>	
<p>Vorm en plek contact</p> <p>Bijvoorbeeld: afspreken bij iemand thuis, alleen op project, bellen, mailen, whatsapp, facebook?</p> <p>(stukje begrenzing)</p>	<p>Op welke manier hebben jullie contact?</p> <p>Op welke plek ontmoeten jullie elkaar?</p> <p>Waarom daar?</p> <p>Wat vindt u er van dat jullie elkaar daar ontmoeten?</p> <p>Hoe vaak hebben jullie contact via telefoon?</p> <p>Hoe vaak hebben jullie contact via mail, sms, facebook of whatsapp?</p>	

<p>Betekenis contact</p> <p>Positief</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer dacht u: dit vind ik echt leuk? - Wat was het leukste moment met hem of haar? - Wat vindt u fijn in het contact met mensen zonder een beperking? - Wat betekent het voor u? <p>Schaalvraag: Hoe vertrouwd voelt u zich bij (naam)? Vindt u het prettig om met (naam) te zijn?</p> <p>Keuze uit: Helemaal niet – niet – een beetje - weet ik niet – veel - heel veel</p> <p>Schaalvraag: Hoe fijn vindt u het contact met (naam)?</p> <p>Keuze uit: Helemaal niet fijn – niet fijn – een beetje – weet ik niet – veel - heel veel</p>	
<p>Negatief</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer denkt u; ik ben echt klaar met hem of haar? - Wat was een vervelend moment? - Wat vindt u moeilijk in het contact met iemand zonder een beperking? 	
<p>Wederkerigheid</p> <p>Wat betekent geven?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat hebt u de laatste keer gegeven aan degene? - Wat heeft u voor het laatst gedaan voor hem/haar? - Wat betekende dat voor u? - En wat betekent het voor hem of haar om dit te krijgen van u?/dat u dit heeft gedaan voor hem/haar? - Waardeert u hem/haar? → Wat waardeert u in hem/haar? 	

Wat betekent ontvangen?	<ul style="list-style-type: none"> - Wat hebt u de laatste keer ontvangen? - Wat betekende dat voor u? - En wat betekent het volgens u voor hem of haar om iets te geven aan u? - Merkt u dat hij/zij u waardeert? → Waar merkt u dat door? - Leert u iets van de ander? 	
Evenwicht/gelijkwaardigheid in contact	Voelt u zich gelijk aan de ander?	
Initiatief	Wie zorgt ervoor dat er contact is?	
Voortbestaan van contact	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe denkt u dat het contact verder zal gaan? - Van aandacht, hulp naar zorg? 	
Gezamenlijkheid	<p>Schaalvraag: Vinden jullie dezelfde dingen leuk om te doen?</p> <p>Keuze tussen: Helemaal niet waar – niet waar– soms waar - waar - helemaal waar</p> <p>Of hebben jullie dezelfde hobby of interesse?</p> <p>Zo ja: wat betekent dat voor u?</p> <p>Kunt u daar meer over vertellen?</p>	
<p>Begrenzing</p> <p>Eventueel ook voortbouwen op 'betekenis negatief'</p>	<p>Hebben jullie het er wel eens over hoe vaak je elkaar wilt zien, en waar?</p> <p>Welke grenzen zijn er aan jullie contact?</p> <p>Wat doen jullie bijvoorbeeld écht niet?</p>	

	<p>Is iemand wel eens over uw grens gegaan?</p> <p>Heeft u het idee dat u de grens van een ander over bent gegaan? Dat u iets deed wat de ander écht niet leuk vond?</p>	
Verwachtingen in relatie over en weer	<p>Hebben jullie dezelfde verwachtingen?</p> <p>Waar blijkt dit uit? – waar ziet u dat aan?</p> <p>Waar zijn de verwachtingen verschillend?</p>	
Rol van beperking in contact	Merkt u iets van uw beperking bij het contact?	

Samenvatting: Geef een korte samenvatting van het gesprek.

- Interviewgids fase 5 voor mensen zonder beperking, over hun contact met mensen met een beperking in buurt en wijk

Deel 1: Betekenis van het project voor iemand/contact op het project

Vraag 1: Wat betekent het voor u om bij [naam project] te komen?

Doorvragen:

- j. Kunt u vertellen over een goede ervaring?
- k. Kunt u vertellen over een minder goede/slechte ervaring?
- l. Wat krijgt u bij [naam project]? (of wat ontvangt u, wat brengt het u) Wat leert u bij [naam project]? Voelt u zich gewaardeerd bij [naam project]?
- m. Wat geeft u bij [naam project]? (of wat draagt u bij)
- n. Gebeuren er bij [naam project] dingen die u leuk vindt? Zo ja, welke?
- o. Geeft [naam project] goede grenzen aan het contact? Is het een veilige plek?

En dan natuurlijk veel doorvragen: hoe dan? Kunt u een voorbeeld noemen? Wat betekent dit voor u?

.....

Vraag 2: Kunt u vertellen van uw contact met mensen bij [naam project]?

Doorvragen: Wat betekent dit contact voor u?

.....

Samen netwerkcirkel invullen:

Dan zou ik graag met u deze netwerkcirkel invullen.

(pak de netwerkcirkel en leg hem tussen jou en de respondent in)

Ik wil u vragen met wie u allemaal contact heeft, kunt u hun namen in de cirkel schrijven?

U staat zelf in het midden van de cirkel en u bepaalt zelf hoe dicht de andere persoon bij u staat. Het maakt niet uit wie er in komen te staan of hoeveel mensen er in staan. Mensen met wie u contact heeft kunnen zijn: Familie, partner, burens, vrienden, collega's, mensen die u wel eens op straat spreekt, mensen uit het buurtproject of van een vereniging of kerk.

U mag dit papier zelf bewaren. En dan maak ik er een foto van.

Vraag 3: Kunt u vertellen over uw contact met mensen met een beperking op het project? Kunt u vertellen met wie u zoal contact heeft en wat u bijvoorbeeld met diegene doet?

Doorvragen op:

p. Contact met iemand met beperking waar ze veel/goed contact mee hebben

- q. Als de deelnemer contact heeft met meerdere mensen dan kun je ook meerdere keren 'door de topiclijst gaan'
- r. Geen contact: Zijn er ook mensen met een beperking met wie u echt geen contact aangaat? – zo ja, waarom niet?

Wat als....

Stel dat mensen helemaal geen contact hebben, vraag hier dan op door, maar ga niet al te ver en te diep.

.....

[Doorvragen via topiclijst, zie de vragen in de middelste kolom. Tussendoor ook steeds goed doorvragen naar concrete voorbeelden!]

Topics	Vragen die je stelt	Aan de orde geweest
Reden en geschiedenis contact	Hoe kennen jullie elkaar? Hoelang?	
Uiting contact: 6. Oppervlakkig contact 7. Diensten verlenen 8. Samen dingen doen 9. Advies en steun 10. Zorg	Wat doet u samen of wat doet u voor de ander? Wat deed u de laatste keer samen of wat deed u voor haar en wat deed hij/zij voor u? Schaalvraag: Krijgt u ook advies en praktische hulp van (naam)? Helemaal niet – Heel weinig - een beetje - zowel het een als het ander – veel - heel veel Zo ja, wat voor advies/praktische hulp? Kunt u een voorbeeld noemen?	
Frequentie contact	Hoe vaak hebben jullie contact? Wanneer/op welke momenten? Wanneer zag u hem/haar voor het laatst?	
Vorm en plek contact	Op welke manier hebben jullie contact?	

<p>Bijvoorbeeld: afspreken bij iemand thuis, alleen op project, bellen, mailen, whatsapp, facebook?</p> <p>(stukje begrenzing)</p>	<p>Op welke plek ontmoeten jullie elkaar?</p> <p>Waarom daar?</p> <p>Wat vindt u er van dat jullie elkaar daar ontmoeten?</p> <p>Hoe vaak hebben jullie contact via telefoon?</p> <p>Hoe vaak hebben jullie contact via mail, sms, facebook of whatsapp?</p>	
<p>Betekenis contact</p> <p>Positief</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer dacht u: dit vind ik echt leuk? - Wat was het leukste moment met hem of haar? - Wat vindt u fijn in het contact met mensen met een beperking? - Wat betekent het voor u? <p>Schaalvraag: Hoe vertrouwd voelt u zich bij (naam)? Vindt u het prettig om met (naam) te zijn?</p> <p>Keuze uit: Helemaal niet – niet – een beetje - weet ik niet – veel - heel veel</p> <p>Schaalvraag: Hoe fijn vindt u het contact met (naam)?</p> <p>Keuze uit: Helemaal niet fijn – niet fijn – een beetje – weet ik niet – veel - heel veel</p>	
<p>Negatief</p>	<p>- Wanneer denkt u; ik ben echt klaar met hem of haar?</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> - Wat was een vervelend moment? - Wat vindt u moeilijk in het contact met iemand met een beperking? 	
<p>Wederkerigheid</p> <p>Wat betekent geven?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat hebt u de laatste keer gegeven aan degene? - Wat heeft u voor het laatst gedaan voor hem/haar? - Wat betekende dat voor u? - En wat betekent het voor hem of haar om dit te krijgen van u?/dat u dit heeft gedaan voor hem/haar? - Waardeert u hem/haar? → Wat waardeert u in hem/haar? 	
<p>Wat betekent ontvangen?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat hebt u de laatste keer ontvangen? - Wat betekende dat voor u? - En wat betekent het volgens u voor hem of haar om iets te geven aan u? - Merkt u dat hij/zij u waardeert? → Waar merkt u dat door? - Leert u iets van de ander? 	
<p>Evenwicht/gelijkwaardigheid in contact</p>	<p>Voelt u zich gelijk aan de ander?</p>	
<p>Initiatief</p>	<p>Wie zorgt ervoor dat er contact is?</p>	
<p>Voortbestaan van contact</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe denkt u dat het contact verder zal gaan? - Van aandacht, hulp naar zorg? 	
<p>Gezamenlijkheid</p>	<p>Schaalvraag: Vinden jullie dezelfde dingen leuk om te doen?</p>	

	<p>Keuze tussen: Helemaal niet waar – niet waar– soms waar - waar - helemaal waar</p> <p>Of hebben jullie dezelfde hobby of interesse?</p> <p>Zo ja: wat betekent dat voor u?</p> <p>Kunt u daar meer over vertellen?</p>	
<p>Begrenzing</p> <p>Eventueel ook voortbouwen op 'betekenis negatief'</p>	<p>Hebben jullie het er wel eens over hoe vaak je elkaar wilt zien, en waar?</p> <p>Welke grenzen zijn er aan jullie contact?</p> <p>Wat doen jullie bijvoorbeeld écht niet?</p> <p>Is iemand wel eens over uw grens gegaan?</p> <p>Heeft u het idee dat u de grens van een ander over bent gegaan? Dat u iets deed wat de ander écht niet leuk vond?</p>	
<p>Verwachtingen in relatie over en weer</p>	<p>Hebben jullie dezelfde verwachtingen?</p> <p>Waar blijkt dit uit? – waar ziet u dat aan?</p> <p>Waar zijn de verwachtingen verschillend?</p>	
<p>Rol van beperking in contact</p>	<p>Merkt u iets van de beperking van de ander bij het contact?</p>	

Tot slot: Is er nog iets over dit onderwerp wat u zou willen vertellen?

.....

.....

Samenvatting

Geef een korte samenvatting van het gesprek.

- **Interviewgids fase 5 voor professionals, over het aangaan, onderhouden en de ontwikkeling van het contact van mensen met een beperking met mensen zonder een beperking in buurt en wijk**

Start interview

Kunt u mij iets vertellen over uw ervaring met netwerkondersteuning van mensen met een beperking?

Totstandkoming en doorontwikkeling contact tussen mensen met/zonder beperking op het buurtproject

Vraag 1: Wat zijn uw ervaringen met het tot stand komen van contact tussen mensen met/zonder beperking via dit project?

(dus over het aangaan van contact)

Vraag 2: Wat is uw beeld van het contact tussen mensen met/zonder beperking?

Doorvragen:

- **Hoe vaak zien zij elkaar?**
- **Op welke plek treffen zij elkaar?**
- **Wat is de aard van het contact? (Hoe diepgaand is het contact?)**

Vraag 3: Wat zijn uw ervaringen met het onderhouden van contact tussen mensen met/zonder beperking die elkaar hebben leren kennen op het project?

(dus over voortbestaan, duurzaamheid van contact)

Doorvragen:

- s. Kunt u vertellen wat u zoal ziet m.b.t. de ontwikkeling van dit contact?**

t. Wat zijn uw verwachtingen m.b.t. het contact, zal het zich ontwikkelen van aandacht, hulp naar zorg?

Vraag 4: Wat zijn bevorderende/werkzame factoren m.b.t. dit contact vanuit uw ervaring?

Kunt u een voorbeeld noemen?

Vraag 5: En wat zijn belemmerende factoren?

Kunt u een voorbeeld noemen?

Wederkerigheid

Vraag 6: Wat ziet u m.b.t. het over en weer geven en ontvangen tussen mensen met/zonder beperking op het project?

Kernwoorden om op door te vragen: evenwicht/gelijkwaardigheid in contact, leren van elkaar, elkaar waarderen, beiden een bijdrage leveren

Gezamenlijkheid

Vraag 7: Wat doen mensen met en zonder een beperking samen op het project? Op welke manieren en op welke momenten komen zij met elkaar in contact?

Doorvragen eventueel:

- u. Ziet u raakvlakken in interesse of hobby van mensen met en zonder beperking?**
 - **Zo ja, kunt u een voorbeeld noemen en vertellen hoe dit tot uiting komt?**

Begrenzing

Vraag 8: Geeft [naam project] goede grenzen aan het contact tussen mensen met/zonder een beperking? Is het een veilige plek?

Doorvragen: Hoe dan? Waar komt dat door?

BONUSVRAGEN

Rol van de beperking in contact

Vraag 10: Speelt de beperking nog een rol in het contact tussen mensen met/zonder beperking? Zo ja, hoe?

Vergelijking met het contact met mensen met een beperking onderling

Vraag 11: Als u het contact tussen mensen met/zonder beperking vergelijkt met het contact tussen mensen met een beperking onderling, wat valt u dan op?

Tot slot: Dit waren mijn vragen. Is er nog iets over dit onderwerp wat u zou willen vertellen?

.....
.....

Samenvatting

Geef samen een korte samenvatting van het gesprek.

Addendum: Netwerkcirkel

Uitleg categorieën van de cirkel:

Er worden vier categorieën contacten onderscheiden:

Familieleden = gezinsleden, ouders, kinderen, (ex-)partners, opa's, oma's, ooms en tantes, neven en nichten

Contacten in de samenleving = buren, mensen uit de wijk, uit de kerk, uit de stad, uit hetzelfde land, vrijwilligers van Ontmoetingnetwerken

Functionele contacten = huisgenoten, andere dak en thuislozen, onderwijzers, werkbegeleiders, woonbegeleiders, hulpverleners, artsen, buschauffeurs, winkelpersoneel enz.

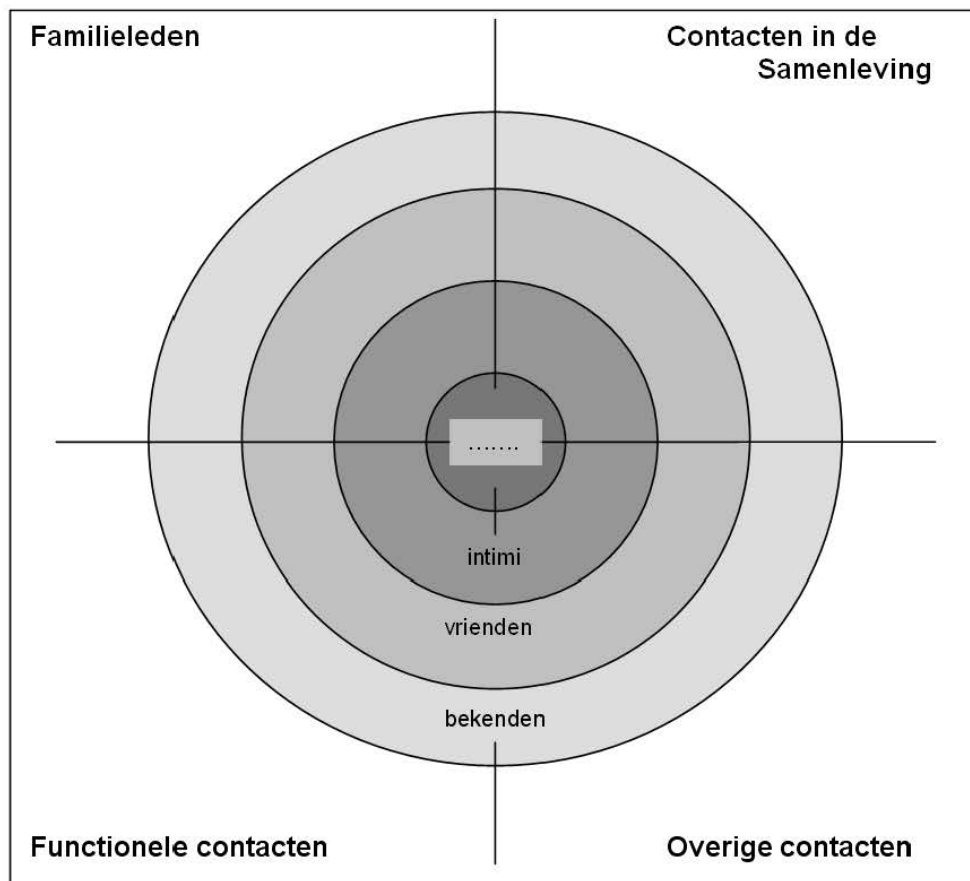
Overige contacten = collega's, klasgenoten club/vereniginggenoten

De mate van intimiteit wordt aangegeven door de drie cirkels rond een persoon:

Intimi = mensen bij wie je je veilig voelt om je gedachten en gevoelens mee te delen en waar je intensief/vaak contact mee hebt.

Vrienden = mensen die je regelmatig ziet en of spreekt maar die iets verder van je afstaan dan de intimi.

Bekenden = Mensen die je beschouwt als kennissen en die weer verder van je af staan.

Bijlage 3 Codeboom

De codeboom is opgenomen op

http://www.viaa.nl/~media/Files/Onderzoek/CvSv/Publicaties/17_0509%20GewoonGezellig-Codeboom.ashx

ISBN 978-90-75545-79-1

De afgelopen periode is onderzoek gedaan op vier plekken waar bezoekers met en zonder beperking komen door middel van interviews, observatie en bijeenkomsten met professionals en betrokkenen.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat gezelligheid het belangrijkste argument is voor burens en vrijwilligers om betrokken te zijn bij de plek.

De professionals zijn met voorbeelden van toegankelijke en multifunctionele ruimtes aan de slag gegaan. Hoe kunnen ze vorm krijgen en hoe verhouden deze 'open' ruimtes zich tot de veiligheid en wensen van de cliënten zelf? Een gedeelde verantwoordelijkheid tussen mensen met en zonder beperking maakt dat mensen zich plezierig en veilig voelen als ze samen komen op zo'n buurtplek.

Een mooie inhoudelijke aanvulling op de resultaten van de vorige tussenrapportage.

